

'SAA KERTOAA JOS PAINAA MIELTÄ JA SAA OLLA OMA ITSENSÄ''

Kodin ulkopuolelle sijoitettujen nuorten kokemuksia turvallisuudesta
sijaishuollossa

Helena Toivonen
Pro gradu -tutkielma
Turun yliopisto
Sosiaalitieteiden laitos
Sosiaalityö
Toukokuu 2021

Turun yliopiston laatujaarjestelmän mukaisesti tämän julkaisun alkuperäisyys on tarkastettu Turnitin OriginalityCheck -järjestelmällä.

TURUN YLIOPISTO

Yhteiskuntatieteellinen tiedekunta, Sosiaalityö

TOIVONEN, HELENA: ”SAA KERTOJA JOS PAINAA MIELTÄ JA SAA OLLA OMA ITSENSÄ” - Kodin ulkopuolelle sijoitettujen nuorten kokemuksia turvallisuudesta sijaishuollossa.

Pro gradu -tutkielma, 83 s.

Sosiaalityö

Toukokuu 2021

Ohjaaja: Kirsi Günther

Tässä sosiaalityön tutkielmassa tarkasteltiin kodin ulkopuolelle sijoitettujen nuorten kokemuksia omasta turvallisuuden tunteestaan sijaishuollossa. Kodin ulkopuolelle sijoitettujen lasten ja nuorten turvallisuuden tunnetta on tarkasteltu lähinnä osana yleistä hyvinvoinnin tutkimusta, mutta itse turvallisuuden tunteeseen keskittyvää tutkimusta on vähemmän. Sijoitettujen nuorten hyvinvointi ja turvallisuuden tunne on ennen sijoitusta vaarantunut jo jollakin tavalla, joten heitä tulisikin sijaishuollossa tukea erityisesti. Aiemmissä tutkimuksissa esimerkiksi sijoitettujen nuorten elämään tyytyväisyys sekä yksinäisyyden kokemukset ovat nousseet erityisen huolestuttaviksi asioiksi. On myös havaittu, että sijaishuoltopaikan aikuisilla on suuri merkitys nuorten koettuun hyvinvointiin.

Teoriaosuudessa lähestyttiin aihetta aluksi lastensuojelun ja sen käytänteiden kautta sekä sijoitettujen lasten taustojen ja kokemusten kautta. Tämän jälkeen käytiin läpi hyvinvoinnin ja turvallisuuden tutkimusta sekä kodin ulkopuolelle sijoitettujen nuorten turvallisuuden tunteen tutkimusta. Aihetta lähestyttiin laadullisen ja määrällisen tutkimuksen keinoin sekä kokemusten tutkimuksen kautta. Tutkielmassa pyrittiin tuomaan nuorten oma ääni ja kokemukset kuuluviin. Tutkielma kytkeytyi osaksi Terveyden ja hyvinvoinnin laitoksen (THL) Kysy ja kuuntele – sijoitettujen lasten hyvinvointi ja systemaattinen kuuleminen-hanketta. Hanke tutki sijoitettuna olleita lapsia ja nuoria ja pyrki muun muassa vaikuttamaan lasten ja nuorten hyvinvointiin, kokemuksiin ja kohteluun sijaishuollossa. Hankkeelta saadussa aineistossa nuorten kokemuksia lähestyttiin kyselylomakkeiden avulla. Tutkielmassa käytetty aineisto kerättiin 1.3.2020 – 28.2.2021 välillä ja se sisälsi yhteensä 158 nuoren sekä heidän asioistaan vastaavan sosiaalityöntekijän vastaukset. Sosiaalityöntekijät toimivat hankkeessa kanssatutkijoina ja osallistuivat aineistonkeruuseen.

Tutkielmassa nuorten turvallisuuden kokemukset paikantuivat ihmissuhteisiin sekä sijaishuoltopaikkaan liittyviin tekijöihin. Nuoret kokivat ihmissuhteista erityisesti sijaishuoltopaikan aikuisten, vertaisten sekä biologisen perheen ja suvun vaikuttavan heidän turvallisuuden tunteeseensa. Sijaishuoltopaikkaan liittyi nuorten kokemuksissa psyykinen turvallisuus, fyysinen turvallisuus, ympäristö, materiaallinen hyvinvointi sekä sijaishuoltopaikan säännöt. Näiden lisäksi nuoret toivat esiin tekijöitä, joita ei ole yhdistettävissä kumpaankaan yläteemaan. Näitä muita tekijöitä olivat esimerkiksi lemmikit ja nuori itse. Tulevaisuudessa on tärkeää ottaa sijaishuollon kehittämisessä nuoret mukaan kehittämistyöhön sekä tukea nuorten sijaishuoltopaikan ohjaajia ja vanhempia entistä enemmän, esimerkiksi koulutuksin ja lisäresurssein.

Avainsanat: sijoitetut nuoret, sijaishuolto, turvallisuus

SISÄLLYSLUETTELO

1	JOHDANTO	1
2	LASTENSUOJELU JA SIJAISHUOLTO SUOMESSA.....	4
2.1	LASTENSUOJELUN TEHTÄVÄT	4
2.1	SIJOITUKSEN TAUSTAT JA LAPSEN KOKEMUKSET SIJAISHUOLLOSTA.....	11
3	HYVINVOINTI JA TURVALLISUUDEN TUNNE	15
3.1	HYVINVOINTI JA SEN ULOTTUVUUDET	15
3.2	LASTEN JA NUORTEN HYVINVOINTI.....	18
3.3	TURVALLISUUDEN JA TURVATTOMUUDEN TUNNE	22
3.4	SIJOITETUT NUORET JA TURVALLISUUS.....	26
4	MENETELMÄT JA AINEISTO	31
4.1	TUTKIMUSKYSYMYS.....	31
4.2	KYSY JA KUUNTELE – HANKE.....	31
4.3	LAADULLINEN JA MÄÄRÄLLINEN AINEISTO JA SEN KERUU.....	33
4.4	NUORTEN KOKEMUSTEN TUTKIMINEN LAADULLISEN JA MÄÄRÄLLISEN TUTKIMUKSEN MENETELMIN .	37
4.5	TUTKIMUKSEN EETTISYYS	41
5	KODIN ULKOPUOLELLE SIJOITETTUIEN NUORTEN TURVALLISUUDEN JA TURVATTOMUUDEN KOKEMUKSET	45
5.1	IHMISSUHTEET.....	46
5.1.1	Sijaishuoltopaikan aikuiset.....	46
5.1.2	Vertaiset	54
5.1.3	Biologinen perhe ja suku	55
5.2	SIJAISHUOLTOPAIKKA	57
5.2.1	Psykinen turvallisuus.....	57
5.2.2	Fyysinen turvallisuus, ympäristö ja materiaallinen hyvinvointi.....	62
5.2.3	Sijaishuoltopaikan säännöt	65
5.3	MUUT TURVALLISUUTEEN LIITETYT TEKIJÄT.....	67
6	JOHTOPÄÄTÖKSET.....	70
	LÄHTEET.....	76

KUVIOT

KUVIO 1. Hyvinvointi – onni (onnellisuus) ja elintaso – elämänlaatu nelikenttä (Allardt 1976, 33).

KUVIO 2. Lasten määrittelemät hyvinvoinnin osa-alueet (Fattore, Mason & Watson 2008, 62).

KUVIO 3. Fyysinen ja henkinen turvallisuus (Hurme & Kyllönen 2014, 28).

KUVIO 4. Nuorten turvattomuuden "kehät" nuorten omien turvattomuusmääritelmien pohjalta muodostettuna (Vornanen 2000, 296).

KUVIO 5. Tunnetko olosi turvalliseksi nykyisessä sijaishuoltopaikassa?

KUVIO 6. Sijaishuoltopaikassa on ainakin yksi aikuinen, joka...

KUVIO 7. Oletko kertonut näistä huonosti olevista asioista jollekin aikuiselle?

KUVIO 8. Jos kerroit, mitä tapahtui? (voit valita monta vaihtoehtoa).

1 JOHDANTO

Perustuslain mukaan jokaisella ihmisellä on oikeus turvallisuuteen (Suomen perustuslaki 1999/731, 7§). Tämä säädös velvoittaa toimimaan siten, että kaikkien ihmisten ja yhteisöjen turvallisuustarpeet tyydytetään säädetyllä tavalla. Turvallisuuden ja turvatomuuden tunne koskettavat meitä kaikkia. (Pentti 2003, 5, 11.) Kuitenkin se on erityisen keskeisessä osassa kodin ulkopuolelle sijoitettujen nuorten elämässä, sillä kodin ulkopuolelle sijoitettujen nuorten hyvinvointi ja turvallisuuden tunne on jo jollakin tasolla vaarantunut ennen sijoitusta. Kodin ulkopuolelle sijoittaminen on yhteiskunnan vahva puuttuminen perheen ja nuoren elämään. Lastensuojelulaissa (417/2007, jatkossa LSL) määritellään lasten huostaanoton ja sijaishuoltoon sijoittamisen perusteet. Lapsi tulee ottaa huostaan ja lapsen sijaishuolto tulee järjestää, mikäli lapsen huolenpidossa tai kasvuolosuhteissa on sellaisia puutteita, jotka vakavasti vaarantavat lapsen terveyden tai kehityksen tai jos lapsi itse vaarantaa vakavasti terveyttään tai kehitystään. Lapsi voi esimerkiksi käyttää toistuvasti päihteitä. (LSL 40§.) Nuorella voi olla taustallaan myös monenlaisia elämänkokemuksia ja traumoja, jotka vaikuttavat itsessään hänen hyvinvointiinsa ja turvallisuuden tunteeseensa, jonka vuoksi sijaishuollossa tulee tukea näitä nuoria erityisesti.

Tässä tutkielmassa kiinnitetään katse sijoitettujen nuorten hyvinvointiin ja turvallisuuteen. Kyseessä ei ole mikään pieni marginaalinen ryhmä. Suomessa vuoden 2019 aikana kodin ulkopuolelle oli sijoitettuna yhteensä 18 928 lasta ja nuorta. Heitä oli sijoitettu avohuollon tukitoimena (4145 lasta), kiireellisesti sijoitettuna (2483 lasta) sekä huostaanotettuna (10 800 lasta). (Terveyden ja hyvinvoinnin laitos, jatkossa THL 2020, 3–4.) Kodin ulkopuolelle sijoitettujen lasten ja nuorten määrää on käytetty yhteiskunnallisessa keskustelussa jopa pahoinvoinnin kuvaajana ja joskus keskusteluissa vedetään lähes yhtäläisyysmerkkejä sijoitettujen lasten ja syrjäytymisen välille (Kataja ym. 2014, 38). Turvallisuuden tunnetta on tutkittu sijoitetuilla nuorilla usein osana laajempaa hyvinvoinnin tutkimusta, mutta itse turvallisuuden tunteeseen keskittyvää tutkimusta on vähemmän (ks. esim. Marttiin & Vanhatalo 2016; Moore & McArthur 2017; Wood & Selwyn 2017; Laakso 2019; Ikonen, Eriksson & Heino 2020). Aiemmissä tutkimuksissa sijoitettujen nuorten hyvinvoinnista on paikannettu sekä turvallisuutta tukevia, että sitä heikentäviä tekijöitä. Tutkimuksissa turvallisuutta tukevinä tekijöinä on noussut esimerkiksi läheisiltä saatu tuki (Koskinen 2018, 63) sekä rutiinit ja säännöllinen arki (Hakala,

Naskali & Pauloff-Hannikainen 2018, 28). Tutkimuksissa esimerkiksi sijoitettujen nuorten elämään tyytyväisyys sekä yksinäisyyden kokemukset ovat nousseet erityisen huolestuttaviksi asioiksi (Ikonen ym. 2020, 38). Monet nuoret kokevat, että erityisesti sijaishuoltopaikan aikuisilla on suuri merkitys siihen, miten turvallisiksi he kokevat olonsa sijaishuoltopaikassa (Wood & Selwyn 2017, 26–27; Rouvinen & Sainio 2019, 54–55).

Haluan omalla tutkimuksellani tuoda esiin sitä, mitä asioita kodin ulkopuolelle sijoitetut nuoret kokevat oman turvallisuutensa sijaishuollossa. Tutkimuskysymykseni on: *”Mitä kodin ulkopuolelle sijoitetut nuoret kertovat omasta turvallisuudestaan sijaishuollossa?”*. Tutkin aihetta laadullisen ja määrällisen tutkimuksen keinoja yhdistäen ja kokemuksen tutkimuksen kautta. Näin pyrin tuomaan esiin nuorten omia kokemuksia turvallisuudestaan. Aihetta on tärkeää lähestyä nimenomaan nuorten omien kokemusten kautta. Koska sijoitetut nuoret ovat erityisen haavoittuvassa asemassa, voidaan heitä joskus suojella liikaa, eikä heille välttämättä anneta edes mahdollisuutta osallistua heitä koskeviin tutkimuksiin ja heidän elämäänsä koskevaan tiedontuotantoon (ks. esim. Pekkari-
nen 2015).

Tutkielmani kytkeytyy osaksi Terveiden ja hyvinvoinnin laitoksen (THL) Kysy ja kuuntele – sijoitettujen lasten hyvinvointi ja systemaattinen kuuleminen-hanketta. Kysy ja kuuntele-hanke tutkii vuosina 2019–2021 huostaan otettuja, avohuollon sijoituksella sijoittuja sekä kiireellisesti sijoitettuja lapsia ja nuoria. Hanke tutkii sijoitettujen lasten ja nuorten hyvinvointia, osallisuutta, kokemuksia sekä kohtelua sijaishuollossa. Hankkeen tavoitteena on vahvistaa ja lisätä sosiaalityöntekijöiden mahdollisuuksia ja keinoja puuttua ja tarttua epäkohtiin sekä korjata niitä. Se tähtää myös muutoksiin lasten ja nuorten kuulemisen tavoissa ja rakenteissa.

Kiinnostukseni tähän tutkielman aiheeseen heräsi jo alkuvaiheessa sosiaalityön opintojani. Tein kandidaatintutkielmani lapsuudessa kodin ulkopuolelle sijoitettujen lasten koulutuseroista, eli tutkin aiempien tutkimusten valossa sitä, miten kodin ulkopuolelle sijoitettujen koulumenestys erosi kotona asuviin ikätovereihin verrattuna. Huomasin, että kodin ulkopuolelle sijoitettuja on tutkittu aiemmin harmillisen vähän, joten halusin keskittyä uudelleen tähän ryhmään pro gradu-tutkielmassani. Koen tärkeäksi sen, että kodin ulkopuolelle sijoitettuihin liittyvää tutkimusta olisi kattavasti, jotta näitä lapsia ja nuoria pystyttäisiin tukemaan sijaishuollossa aiempaa paremmin. Kodin ulkopuolelle sijoitettujen turvallisuuden ja turvattomuuden tunnetta ei ole tutkittu kovin paljoa, vaik-

ka turvallisuus on keskeinen perustarve, joka liittyy kaikkeen toimintaamme. Erityisesti sijoitettujen lasten ja nuorten kohdalla turvallisuuden tunne on voinut järkkyyä, joten onkin tärkeää, että sijaishuolto paikka tarjoaa heille turvallisen ympäristön elää ja kasvaa kohti aikuisuutta. Haluan tuoda nuorten ajatuksia turvallisuuden tunteestaan ilmi ja osaksi laajempaa keskustelua, jotta mahdollisesti ilmeneviin hyvinvoinnin puutteisiin voidaan kiinnittää sijaishuollossa enemmän huomiota.

Lähestyn tutkielmassani aihetta ensin lastensuojelun ja sen käytänteiden kautta, jonka jälkeen käyn tarkemmin läpi sijoitusten taustoja sekä lasten kokemuksia sijaishuollosta. Tämän jälkeen perehdyn hyvinvoinnin ja turvallisuuden tutkimukseen, jotka paikantavat tärkeäksi osaksi tutkielmani aihetta. Menetelmät ja aineisto-luvussa kerron tarkemmin tutkimukseni aineistosta sekä sen analyysitavasta. Tämän jälkeen käyn läpi tuloksia aineistostani ja lopuksi kokoan nämä johtopäätöksiin ja pohdin tuloksiani suhteessa aiempaan tutkimukseen sekä esitän ehdotuksia jatkotutkimukselle.

2 LASTENSUOJELU JA SIIAISHUOLTO SUOMESSA

2.1 LASTENSUOJELUN TEHTÄVÄT

Ensisijaisesti päävastuu lapsen hyvinvoinnista on aina hänen vanhemmillaan ja huoltajillaan ja heidän tulee turvata lapselle tasapainoinen kehitys ja hyvinvointi niin, että lapsen tarpeet ja toivomukset huomioidaan ikätasoisesti (Laki lapsen huollosta ja tapausoikeudesta 1983/361, 1§, jatkossa HTL). Vauvalla, lapsella ja teini-ikäisellä nuorella on hyvin erilaisia tarpeita ja toiveita. Esimerkiksi vauvalle on erityisen tärkeää muodostaa läheinen ja turvallinen suhde luotettavaan aikuiseen ja 7–9-vuotiaalla korostuu itsenäisyyden ja toisaalta läheisyyden kokemukset. Iältään 12–15-vuotiaan nuoren kehitys on nopeimmillaan ja esimerkiksi murrosikä ja siihen liittyvät ajatukset ovat hyvin keskeisiä. Aikuisen onkin tärkeää tukea lapsen kehitystä ja hyvinvointia kaikissa ikävaiheissa. (Mannerheimin lastensuojeluliitto 2021.) Vanhemman tai huoltajan tulisi taata lapselle jokaisessa ikävaiheessa turvallinen kasvuympäristö sekä suojella lasta kaikenlaiselta huonolta kohtelulta. Lisäksi lapselle tärkeitä ihmissuhteita on vaalittava ja ylläpidettävä. (HTL 1§.)

Mitä lastensuojelu sitten on ja miten se liittyy yllä mainittuun lapsen hyvinvoinnin tukemiseen? Lastensuojelu ja sen toiminta ovat hyvin moninaisia ja lastensuojelun kentällä työskennellään niin lapsen kasvuolosuhteiden kehittämisen parissa kuin joissakin haastavimmissa tapauksissa jopa lapsen huostaanoton kanssa. Yksinkertaistettuna lastensuojelu on lasten hyvinvoinnin lisäämistä sekä oikeuksien turvaamista. (Bardy & Heino 2013, 43.) Joskus lastensuojelussa korostuu lyhyt tilapäinen apu ja joskus tarvitaan tukitoimia hyvinvoinnin jokaisella ulottuvuudella läpi lapsuuden. Lastensuojelutarpeen taustalla voi olla tavallisista elämän kriisitilanteista aina poikkeuksellisen haastaviin ja koetteleviin oloihin. Kuitenkin tilanteet ovat aina yksilöllisiä, ja ne voivat liittyä esimerkiksi vanhempien päihteiden käyttöön, mielenterveysongelmiin tai parisuhteen väkivaltaisiin riitoihin. (Bardy 2013, 73.)

Lastensuojelun tärkein päämäärä on turvata lapsen etu (Lastensuojelulaki 2007/417, 4§, jatkossa LSL). Lapsen edusta puhutaan usein lastensuojelussa, mutta mitä se käytännössä tarkoittaa, sitä harvemmin avataan. Lapsen edun turvaamisesta toimenpiteissä ja ratkaisuissa määritellään sosiaalihuoltolaissa (Sosiaalihuoltolaki 1301/2014, 5§, jatkossa SHL). Sen mukaan lapsen asioista päätettäessä tulee huomioida lapsen tasapainoinen

kehitys ja hyvinvointi ja mahdollisuus saada ymmärrystä sekä iän ja kehitystason mukaista huolenpitoa. Lapsen edun kannalta on myös tärkeää turvata lapsen kasvuympäristö ja taata hänelle ruumiillinen sekä henkinen koskemattomuus sekä mahdollisuus itenäistymiseen sekä vastuullisuuteen. (SHL 5§.) Lapsen edun käsite arkikielessä ei ole useinkaan niin yksinkertainen, vaan siihen liittyvät ihmisten omat toimintatavat ja näkemykset. Tämän vuoksi myös lapsen huoltajilla ja viranomaisilla tai yhteiskunnalla voi olla hyvin erilaiset näkemykset tietyssä elämäntilanteessa olevan lapsen edusta. (Oulasmaa 1994, 107.)

Lapsen etu on lapsen kaikkien oikeuksien summa. Siihen liittyvät lapsen hyvinvoinnin ja elämän moninaiset tekijät, jotka määritellään aina yksilökohtaisesti. Lapsen edun käsitteen voidaan nähdä olevan kolmitasoinen. Ensinnäkin kyse on suoraan sovellettavasta oikeudesta, jonka mukaan jokaisella lapsella on oikeus saada oma etunsa arvioiduksi ja otetuksi ensisijaisena huomioon. Toiseksi lapsen etu on perustavanlaatuinen oikeusperiaate, jonka mukaan lapsen oikeudellisen aseman arviointiin liittyviä säännöksiä on sovellettava siten, millä tavoin niistä määritetään lasten oikeuksien sopimuksessa. Kolmanneksi lapsen etu on menettelysääntö. Tämä tarkoittaa sitä, että päätöksissä tulee tuoda esiin se, mitä tekijöitä lapsen edun arvioinnissa on otettu huomioon ja arvioida sitä, miten lapsen etua on määritelty asiaan vaikuttavia muita seikkoja vasten. Esimerkiksi tuomioistuimissa perustellaan ratkaisut siten, että niissä avataan, mistä lapsen etu tässä kyseisessä asiassa koostuu ja miten sitä on arvioitu, sekä miten sitä on pohdittu muihin asiaan vaikuttaviin intresseihin nähden. Lisäksi tulee avata, miten lapsen näkemys on selvitetty ja kuinka se otetaan huomioon. Lapsen edun käsite ei ole siis helposti määriteltävä tai yksinkertainen, vaan aina tapauskohtainen. Tämä voi aiheuttaa monenlaisia ristiriitoja ja epävarmuutta, kun eri tahot pohtivat yhdessä lapsen etua. (Hakalehto 2018, 51–52.)

Lastensuojelun rooli hyvinvointipalveluissa on aina viimesijainen, eli lastensuojelun palveluita tarjotaan sellaisille lapsille ja perheille, joiden tarpeisiin ei pystytä muilla palveluilla vastaamaan (Kääriälä & Ristikari 2020, 135). Lastensuojelu on instituutiona hyvin laaja ja monitahoinen, ja siitä voidaan erotella neljä erilaista ulottuvuutta. Ensimmäisessä ulottuvuudessa, lastensuojelussa yhteiskunnallisena instituutiona, taataan lapsen turvallisuus sellaisissa tilanteissa, joissa sen nähdään vaarantuneen joko lapsesta tai hänen vanhemmistaan johtuvan toiminnan seurauksena. Samaan aikaan lastensuojelussa on kyse käytännön toiminnasta eli lastensuojeluummittilaisten sekä vapaaehtois-

ten tekemästä työstä lasten ja perheiden parissa. Tämä muodostaa lastensuojelun toisen ulottuvuuden. Lastensuojeluammattilaisia ovat sosiaalityöntekijät sekä muut lapsi- ja perheammattilaiset. (Pösö 2007, 66–68.) Lastensuojelun kentällä toimii kuitenkin myös monia muita toimijoita, ja lastensuojelu ja muut lapsen kanssa toimivat tahot tekevät yhteistyötä toteuttaakseen lapsen etua (SHL 41§). Lastensuojelun kentän muita toimijoita ovat esimerkiksi aluehallintovirastot (AVI), Valvira sekä Sosiaali- ja terveysministeriö, jotka omalta osaltaan joko valvovat, ohjaavat tai edistävät lastensuojelun toteuttamista (THL 2020b). Aluehallintovirastot valvovat ja ohjaavat sekä kunnallista että yksityistä sosiaali- ja terveydenhuoltoa ja esimerkiksi seuraavat sitä, että asiakkaille tarjotut palvelut ovat lain edellyttämällä tasolla (Sosiaali- ja terveysministeriö). Valvira on sosiaali- ja terveysministeriön hallinnonalan keskusvirasto, joka valvoo esimerkiksi sosiaalialan toiminnan asianmukaisuutta sekä myöntää toimilupia (Valvira 2020).

Kolmas ulottuvuus on yksilötaso. Yksilötasolla lastensuojelussa on kyse asiakkaiden inhimillisistä kokemuksista. Lastensuojelun taustalla ovat aina yksittäiset lapset ja heidän henkilökohtaiset kokemuksensa. On tärkeää kiinnittää huomiota puuttumisen tarvetta tuottaneisiin ongelmiin, mutta myös lastensuojelun väliintuloon itsessään. Molemmat näistä jättävät omat jälkensä. Neljäs ulottuvuus on se, että lastensuojelu on yksilöiden kokemuksia, tehtyjä toimenpiteitä sekä lainsäädäntöä laajemminkin ihmisiä kulttuurisesti ja sosiaalisesti yhteen sitova teema. Tällä tarkoitetaan sitä, miten lastensuojelu näkyy julkisessa ja yleisessä keskustelussa ja miten se muokkaa kuvaamme lapsuudesta. (Pösö 2007, 69–70.) Lastensuojelusta käyty julkinen keskustelu on usein melko negatiivissävytteistä ja erityisesti huonot kokemukset korostuvat. Osaltaan keskusteluissa korostuu kritisointi lastensuojelun hätäisestä ja äärimmäisestä toiminnasta ja toisaalta kritisoinnin kohteeksi joutuu liian vähäinen puuttuminen perheen ja lapsen tilanteeseen. (Hurtig 2003, 182; Pekkarinen 2015, 265.)

Lastensuojelun toiminta perheen kanssa alkaa usein joko lastensuojelu- tai sosiaalihuoltolain mukaisesta ilmoituksesta. Yksityishenkilöt voivat tehdä lastensuojeluilmoituksen, mikäli heidän huolensa lapsesta on herännyt. Lastensuojeluilmoituksen tekemiseen voi vaikuttaa esimerkiksi huoli lapsen tarpeiden laiminlyönnistä tai huolenpidon puutteista. (Räty 2015, 224.) Yksityishenkilöiden lisäksi on joitakin tahoja, joilla on velvollisuus tehdä lastensuojeluilmoitus. Ilmoitusvelvollisuudesta on määritelty lastensuojelulaissa (417/2007). Ilmoitusvelvollisia ovat eri luottamustoimissa ja palveluksissa olevat tahot, esimerkiksi terveydenhuollon ammattihenkilöstö, lasten päivähoito ja koulu, poliisi ja

seurakunta. Heidän tulee ilmoittaa mahdollisesta lastensuojelun tarpeesta olevasta lapsesta kunnan sosiaalihuollolle salassapitosäännösten estämättä. (LSL 25§.) Tämä tarkoittaa sitä, että henkilön tehtävään liittyvä vaitiolovelvollisuus¹ ei vaikuta hänen velvollisuuteensa tehdä lastensuojeluilmoitusta, eli ilmoitusvelvollisuus on riippumaton salassapitosäännöksistä (Aer 2012, 49). Lastensuojeluilmoituksen lisäksi lapsen kanssa toimivat tahot voivat ottaa yhteyttä sosiaalitoimeen tekemällä sosiaalihuoltolain mukaisen yhteydenoton lapsen tuen tarpeen arvioimiseksi. Toisin kuin lastensuojeluilmoituksessa, sosiaalihuoltolain mukaisessa ilmoituksessa yhteydenotto tehdään useimmiten yhdessä vanhemman tai lapsesta vastaavan muun huoltajan kanssa. (STM 2017, 106.)

Ilmoituksen seurauksena sosiaalityöntekijä aloittaa sosiaalihuoltolain (2014/1301, 36§) mukainen palvelutarpeen arvioinnin, ellei sen tekeminen vaikuta olevan tarpeetonta. Palvelutarpeen arvion aikana arvioidaan lapsen lastensuojelun tarve (LSL 21§). Mikäli palvelutarpeen arvion aikana ei todeta lastensuojelun tarvetta, voi lapsen tai perheen asiakkuus silti alkaa sosiaalihuoltolain mukaisena asiakkuutena, mikäli he kokevat tarvitsevänsä tukea ja apua. Sosiaalihuollon järjestämisestä määritellään lailla, eli kaikilla on lakisääteisesti oikeus saada sosiaalihuollon mukaisia palveluita ja tukitoimia, mikäli he ovat näiden tukitoimien tarpeessa. Tällöin lapsen vanhempia tai muita lapsen huollosta vastaavia tuetaan lapsen huolenpidossa ja kasvatuksessa tarvittavin sosiaalipalveluin. Sosiaalihuoltolain (2014/1301) mukaisia palveluita ovat esimerkiksi perhetyö, kotipalvelu tai sosiaaliohjaus. (SHL 13§, 14§.)

Lapselle avataan lastensuojelun asiakkuus, jos hänen kasvuolosuhteensa eivät turvaa tai jopa vaarantavat hänen kehityksensä (LSL 4§). Tällaiset kasvuolosuhteet voivat syntyä esimerkiksi silloin, jos vanhemmat kärsivät vakavista mielenterveys- tai päihdeongelmista (Kääriälä & Ristikari 2020, 139). Lapsi voi myös itse omalla käyttäytymisellään vaarantaa terveytensä tai kehityksensä, esimerkiksi käyttämällä päihteitä. Lisäksi sosiaalityöntekijän tulee todeta, että lapsi tarvitsee lastensuojelulain mukaisia palveluja tai

¹ Vaitiolovelvollisuudella tarkoitetaan sitä, ettei työntekijä saa paljastaa asiakirjan salassa pidettävää sisältöä eikä muitakaan tietoonsa saamia asioita, jotka ovat lailla määrätty vaitiolovelvolliseksi. Vaitiolovelvollisuus jatkuu silti, vaikka työntekijä ei enää olisi työssä kyseisessä tehtävässä. (Laki sosiaalihuollon asiakkaan asemasta ja oikeuksista 2000/812, 15§.)

tukitoimia. (LSL 4§, 27§.) Lastensuojelun avohuollossa on mahdollisuus tarjota enemmän tukitoimia, kuin sosiaalihuollossa. Tällaisia tukitoimia ovat esimerkiksi tehostettu perhetyö ja perhekuntoutus. (THL 2021.) Suurin osa lastensuojeluasiakkuudessa olevista lapsista käyttää lastensuojelun avohuollon palveluita, jolloin lapsi asuu edelleen kotonaan huoltajiensa kanssa (Kääriälä & Ristikari 2020, 135; THL 2020a, 11).

Lapsi voidaan myös tarvittaessa ja tilanteen niin vaatiessa sijoittaa avohuollon tukitoimena. Avohuollon tukitoimena tapahtuva sijoitus perustuu aina 12-vuotta täyttäneen lapsen sekä huoltajien suostumukseen. Pääsääntöisesti lapsi sijoitetaan tällöin joko yhdessä hänen vanhempansa tai muun huoltajansa kanssa, mutta tarvittaessa hänet voidaan sijoittaa myös yksin. Edellytys avohuollon tukitoimena tapahtuvalle sijoitukselle on, että lapsen tuen tarvetta tulee arvioida, lasta tulee kuntouttaa tai huoltajan sairauden tai muun vakavan syyn vuoksi lapsen huolenpito tulee väliaikaisesti hoitaa muulla tavoin. (LSL 36§, 37§.) Lapsen sijoittaminen kodin ulkopuolelle on aina viimesijainen toimenpide. Siihen voidaan turvautua silloin, jos muut avohuollon tarjoamat palvelut eivät pysy tarjoamaan riittävää tukea ja apua perheelle ja lapselle. (Kääriälä & Ristikari 2020, 135.)

Lapsi tulee sijoittaa kiireellisesti, mikäli hän on välittömässä vaarassa. Tällainen tilanne voi syntyä esimerkiksi silloin, jos vanhempi on väliaikaisesti kykenemätön huolehtimaan lapsesta humalatilan tai akuutin mielenterveysongelman vuoksi tai lapsen itse katsotaan olevan vaaraksi itselleen. Kiireelliseen sijoitukseen ei vaadita lapsen tai huoltajien suostumusta, mutta heidän mielipiteensä kirjataan aina ylös. (Räty 2015, 345.) Kiireellisen sijoituksen päätös tehdään aina 30 päiväksi kerrallaan, mutta lapsen asioista vastaava sosiaalityöntekijä voi joko päättää sijoituksen jo aiemmin tai jatkaa sitä tarpeen mukaan. Uusi päätös kiireellisen sijoituksen jatkamisesta voidaan kuitenkin tehdä enintään 30 päivälle, eli lapsi voi olla korkeintaan yhtäjaksoisesti kiireellisesti sijoitettuna 60 päivää. Kiireellisestä sijoituksesta, kuten myös muista sosiaalityöntekijän tekemistä päätöksistä, on aina oikeus valittaa. (LSL 38§, 39§, 90§.)

Lapsi tulee huostaanottaa ja sijoittaa silloin, kun puutteet hänen huolenpidossaan uhkaavat vakavasti vaarantaa hänen kehityksensä ja terveytensä. Tällainen tilanne voi syntyä esimerkiksi silloin, jos lapsi käyttää toistuvasti päihteitä. Lapsen huostaanotto tarkoittaa, että hänet otetaan sosiaalihuollosta vastaavan toimielimen huostaan. Tämän seurauksena sosiaalihuollon vastaavalla toimielimellä on oikeus päättää lapsen olinpaikasta, hoidosta sekä kasvatuksesta ja muusta huolenpidosta. Käytännössä tällä tarkoite-

taan lapsen asioista vastaavaa sosiaalityöntekijää. (LSL 40§, 45§.) Huostaanotto on lastensuojelulaissa mahdollistettujen toimien ääripää. Siihen tulee ryhtyä vain silloin, mikäli muut, pääasiassa avohuollon, toimenpiteet eivät ole olleet riittäviä, tarkoituksenmukaisia tai mahdollisia. Tämä viimesijaisuus korostaa huostaanottoa tietyntylaisena epätoivottavana asiana, johon turvaudutaan vain silloin, kun mikään muu ei auta. (Pösö 2016, 12.) Sosiaalityöntekijän tulee myös arvioida, että huostaanotto on lapsen edun mukaista (LSL 40§). Huostaanoton kriteerit ovat siis kolmenlaiset, joista ensimmäinen liittyy lapsen tilanteeseen, toinen tarvittavaan ja annettuun apuun ja tukeen sekä kolmas huostaanoton seurauksena tehtävän sijaishuollon luonteen arvioimiseen. Kaikki edellä mainitut kohdat vaativat vakaata harkintaa. Huostaanottopäätöstä tehtäessä on aina arvioitava, onko kyseessä lapsen kehityksen ja terveyden vakavasti vaarantava uhka, onko huostaanotto ainoa jäljellä oleva tarkoituksenmukainen toimenpide sekä mitkä ovat huostaanoton välittömät seuraukset lapsen edun kannalta. (Pösö 2016, 11.)

Harkintavalta lapsen huostaanotosta on osoitettu lapsen asioista vastaavalle sosiaalityöntekijälle. Hän ei kuitenkaan tee päätöstä yksin, vaan yhdessä muiden kollegoiden, toisten asiantuntijoiden sekä asianosaisten kanssa. (Pösö 2016, 11–12.) Jos huoltajat tai 12-vuotta täyttänyt lapsi eivät vastusta huostaanottoa, voi päätöksen huostaanotosta tehdä sosiaalityöntekijä. Mikäli jompikumpi vastustaa huostaanottoa, ratkaisee asian hallinto-oikeus. Lapsen oma sosiaalityöntekijä valmistelee hakemuksen hallinto-oikeuteen. Huostaanottopäätös on voimassa aina toistaiseksi ja se lakkaa, kun huostassa pidon ja sijaishuollon tarvetta ei enää ole. (LSL 43§, 47§.)

Sijaishuolto tarkoittaa huostaan otetun sekä kiireellisesti sijoitetun lapsen hoidon, kasvatuksen sekä huolenpidon järjestämistä kodin ulkopuolella. Sijaishuolto voidaan myös järjestää väliaikaisesti sellaisessa tilanteessa, jossa lapsen huostaanotto tai sijaishuolto on vasta vireillä hallinto-oikeudessa ja lapsen tilanne on sellainen, että hänet tulee sijoittaa sijaishuoltoon. (LSL 49§, 83§.) Sijaishuoltoa järjestettäessä täytyy ensin selvittää lapsen sukulaisten ja muiden hänelle läheisten ihmisten mahdollisuudet ottaa lapsi heille asumaan. Tällöin puhutaan lapsen hoidosta toimeksiantosuhteisessa läheisverkostossa. (LSL 32§.) Yksityisissä perheissä toteutetaan toimeksiantosuhteista perhehoitoa, mikä tarkoittaa huostaanotetun lapsen hoidon ja huolenpidon järjestämistä kodin ulkopuolisessa sijaisperheessä. Tällöin kunta tai kuntayhtymä tekee toimeksiantosopimuksen perhehoitajan kanssa tai sopimuksen perhehoidon järjestämisestä, jos kyseessä on yksityinen perhehoidon tuottaja. (Perhehoitolaki 263/2015, 3§.) Yksityisellä perhehoidon tuot-

tajalla tarkoitetaan ammatillista perhekotia, joka tarjoaa lapselle kodinomaisen kasvuympäristön, jossa on lisäksi ammatillista osaamista (Enroos 2016, 226).

Laitoshuoltoon kuuluvat lastenkodit sekä nuorisokodit ja lisäksi esimerkiksi perhekuntoutusyksiköt ja vastaanottokodit (THL 2017, 20). Näitä lastensuojelulaitoksia kutsutaan monilla erilaisilla nimillä, esimerkiksi juuri lastenkodeiksi, koulukodeiksi, pienryhmäkodeiksi sekä nuorisokodeiksi (Laakso 2013, 8). Lastensuojelulaitoksia ylläpitävät järjestöt, yksityiset yrittäjät, kunnat ja kuntayhtymät sekä valtio (Enroos 2016, 226).

Lapsen sijoittaminen kodin ulkopuolelle on aina lähtökohtaisesti väliaikainen ratkaisu. Sosiaalityöntekijä arvioi säännöllisesti sitä, ovatko kodin olosuhteet muuttuneet sellaisiksi, että lapsi voisi palata takaisin vanhemmilleen. Joskus kotiinpaluu ei kuitenkaan ole mahdollista, jolloin lapsen kannalta paras ratkaisu on pitkäaikainen sijoittaminen. (Kalland & Sinkkonen 2001, 514.) Suurinta osaa huostaanotoista ei pureta, mikä osaltaan kertoo huostaanottoon johtaneiden syiden pysyvyydestä (Kääriälä & Ristikari 2020, 136). Vuonna 2016 kolmasosa kodin ulkopuolelle sijoitetuista on ollut sijoitettuna vähintään puolet elämästään (Forsell, Heino & Kuoppala 2018, 1).

Sijaishuoltopaikkaa valitessa tulee ottaa huomioon lapsen yksilölliset tarpeet sekä huostaanoton perusteet. Lisäksi siinä tulee huomioida lapsen kielellinen, kulttuurillinen sekä uskonnollinen tausta. Ensisijaisesti lapsi sijoitetaan aina perhehoitoon. Laitoshoito tulee järjestää, mikäli perhehoitoa ei voida järjestää lapsen edun mukaisesti. (LSL 50§.) Perhehoidon ensisijaisuutta puoltaa se, että perhehoidossa on useimmiten laitoshoidoa paremmat mahdollisuudet tarjota lapselle pysyviä ihmissuhteita, sillä laitoshoidossa työntekijöissä voi olla vaihtuvuutta. Jos lapselta puuttuu esimerkiksi pysyvä ja läheinen ihmissuhde, voi perhehoito olla hänen etunsa kannalta paras sijoituspaikka. Jos lapsen hoito taas vaatii erityistä ammatillista osaamista, tulee sijaishuoltopaikan vastata erityisesti tähän lapsen hoidolliseen haasteeseen. Tällöin lapsen edun kannalta paras sijoituspaikka voi olla laitoshoito. (HE 331/2010.) Vuonna 2019 viimeisimmän sijoituspaikan mukaan hieman yli 40 prosenttia lapsista oli perhehoidossa, hieman yli 40 prosenttia laitoshoidossa ja loput ammatillisessa perhekotihoitossa tai muussa hoidossa. Kuitenkin tulee ottaa huomioon, että joidenkin lasten sijaishuoltopaikka on voinut vaihtua vuoden aikana useaan otteeseen, mikä ei välttämättä aina tule huomioiduksi tilastoissa. (THL 2019, 9.)

2.1 SJOITUKSEN TAUSTAT JA LAPSEN KOKEMUKSET SIJAISHUOLLOSTA

Sijoituksen taustat

Sijoitus kodin ulkopuolelle merkitsee sitä, että viranomaisten arvion mukaan lapsen kehitys ja terveys ovat vaarantuneet siten, että lapsen kodin ulkopuolelle sijoittaminen on ollut tarpeellinen tukitoimi. Tästä voidaan päätellä, että kodin ulkopuolelle sijoitettujen lasten lapsuuteen liittyy poikkeuksellisia piirteitä. Harvoin sijoituksen taustalla on jokin yksittäinen syy, vaan useimmiten sen taustalla on useampia eri tekijöitä. (LSL 40§; Ejrnæs, Ejrnæs & Frederiksen 2010, 41–42; Kääriälä & Ristikari 2020, 137.)

Sijoitukseen johtaneita syitä voidaan tarkastella karkeasti vanhempiin ja kasvuympäristöön liittyvinä tekijöinä ja lapseen liittyvinä tekijöinä. Vanhempien sosioekonomisella asemalla on vahva yhteys lapsen riskiin tulla sijoitetuksi kodin ulkopuolelle. Sosioekonomisella asemalla tarkoitetaan tässä kontekstissa vanhempien koulutusta, ammattiasemaa, työllistymistä ja tuloja. Lähes joka toisella kodin ulkopuolelle sijoitettujen lasten äideistä on korkeintaan perusasteen koulutus. Muilla väestön äideillä, joiden lapset eivät ole olleet koskaan huostaanotettuina, vastaava luku on 15 prosenttia. Nämä vanhemmat ovat myös useammin työttömänä tai työelämän ulkopuolella. (Kääriälä ym. 2018, 190; Kääriälä & Ristikari 2020, 138.)

Kodin ulkopuolelle sijoitettujen lasten isistä on tutkimuksen mukaan työttömänä noin 20 prosenttia ja usealla on taustallaan myös pitkäaikainen työttömyys. Väestössä keskimäärin työttömänä on noin 10 prosenttia miehistä riippuen ikäluokasta. (Heino ym. 2016, 62.) Tämän seurauksena kodin ulkopuolelle sijoitettujen lasten perheiden taloudellinen tilanne on keskimääräistä heikompi. Tällöin vanhemmat tukeutuvat huomattavan usein sosiaaliturvaan. Sijoitettujen lasten äidit ovat myös useammin saaneet lapsen teini-ikäisenä, ovat useammin yksinhuoltajia sekä heillä on itsellään useammin lastensuojelutausta. (Saarikallio-Torp ym. 2010, 241; Kestilä ym. 2012, 48; Kääriälä & Ristikari 2020, 138.)

Tietysti perheen sosioekonomiset tai taloudelliset olot eivät yksin selitä lapsen sijoittamista kodin ulkopuolelle, eivätkä ne yksinään riitä sijoituksen syyksi. Kodin ulkopuolelle sijoitettujen elämässä on kodissa asuvia enemmän esimerkiksi perheenjäsenten päihde- ja mielenterveysongelmia, vanhempien kuolemaa tai perheenjäsenen joutumista vankilaan. Lisäksi sijoitettujen lasten äidit tupakoivat useammin raskausaikana ja kärsivät useammin raskaudenaikaisesta päihdeongelmasta kuin muut äidit. Myös kaltoinkoh-

telu tai sen epäily on hyvin tavallista kodin ulkopuolelle sijoitetuille lapsille. Sijoitettujen lasten vanhemmat kärsivät useammin uupumuksesta, vanhemmuuden taitojen puutteista sekä vuorovaikutusongelmista lapsen kanssa. Usein syyt sijoitukseen ovat moninaisten asioiden summa. Vaikka sijoitus on monelle kodin ulkopuolelle sijoitetulle lapselle muutos positiivisempaan suuntaan, voi sijoitus myös itsessään olla traumatisoiva. (Heino ym. 2016, 69–70; Kääriälä & Ristikari 2020, 139.)

Monilla sijoitetuilla lapsilla ilmenee vaikeuksia koulussa ja opinnoissa. Koulunkäyntivaikeudet ovatkin usein yksi sijoituksen taustalla oleva tekijä. Lisäksi heillä on usein psyykkistä tai neurologista oireilua. Yli puolet sijoitetuista lapsista on ollut jossakin kohtaa lapsuutensa aikana erikoissairaanhoidossa neurokehityksellisen tai psykiatrisen häiriön vuoksi. Usein sijoituksen taustalla on myös lapsen päihteiden käyttö tai epäsosiaalinen käyttäytyminen. Osalla lapsista ilmenee rikollista käyttäytymistä. Päihteiden käyttö sekä rikollisuus ovat lastensuojelulaissa määriteltyjä huostaanoton lakisääteisiä perusteita. Noin 40 prosentilla tapauksista sijoituksen taustalla on ollut lapsen väkivaltaista käyttäytymistä sekä 20 prosentilla sijoituksen taustalla on lapsen rikollista käyttäytymistä. (Heino ym. 2016, 73; Heino ym. 2018; Kääriälä & Ristikari 2020, 140.)

Lapsen kokemukset sijaishuollosta

Kivistön (2006, 62, 67) mukaan suurimmalla osalla nuorista ei ollut epäselvyyttä siitä, milloin tai miksi lastensuojelun asiakkuus oli alkanut, mutta heidän puheissaan sekoituu kuitenkin lastensuojelun asiakkuuden alkaminen ja sijoitus. Joillakin nuorilla sijoitukseen on vaikuttanut lastensuojelun alkusyyt ja muutaman nuoren kohdalla asiakkuuden alku merkitsi sijoitusta, joten nämä kaksi asiaa menivät nuorilla helposti sekaisin. Muutama nuori on itse ottanut yhteyttä lastensuojeluun avun saamiseksi ja heidät oli heti ensitapaamisella kiireellisesti sijoitettu. (Kivistö 2006, 62, 67.)

Sijoitetuille lapsille huostaanotto on harvoin ensimmäinen isompi muutos elämässä. Monet sijoitetut lapset ovat kokeneet esimerkiksi useita asuinpaikan muutoksia sekä muutoksia perhe- ja huolenpitosuhteissa ja koulupaikassa jo ennen huostaanottoa. Lasten kertomuksissa nousevat esiin ennen huostaanottoa tapahtuneet sijoitukset sekä peräkkäiset ja vuorottelevat jaksot sijaishuoltoapaikan sekä kodin välillä. Vuorottelevien jaksojen vuoksi myös joidenkin lasten koulupaikka voi vaihtua useaan otteeseen. Eräs lapsi kertoo käyneensä jokaisen peruskoululuokan eri alueen tai kunnan koulussa. Useat

erilliset sijoitukset ja vaihtuvat sijaishuoltopaikat näyttäytyvät lasten puheissa siten, että lapset eivät välttämättä hahmota huostaanottoa muista lastensuojelun toimenpiteistä eroavana interventiona. Tutkimuksissa huostaanotto näyttäytyy yhtenä muutoksena monien muutosten sarjassa. (Laakso 2016, 124–126; Helavirta 2016, 201–203; Laakso 2018, 71.)

Lasten kokemuksissa huostaanoton myötä tapahtuneista muutoksista nousee esiin pääasiassa sijaishuoltopaikka ja arjen käytännöt sijaisperheessä ja lastensuojelulaitoksessa. Lapset nostavat esiin, mitä päivittäin tekevät, keiden kanssa he viettävät aikaa sekä millaisia erilaisia käytäntöjä sijaishuoltopaikassa on. Kertomuksissa nousee esiin myös vertailu aiempaan elämään ja arkeen kotona biologisten vanhempien kanssa. Lapset pohtivat myös huostaanoton syitä. Nämä kertomukset ovat hyvin erilaisia, mutta lasten kertomuksissa nousee pääosin esiin riitainen perhe-elämä, kodin rauhattomuus ja väkivalta mutta sen sijaan myös tärkeät perheen yhteiset rutiinit, yhdessäolo ja läheiset ihmissuhteet. Nuoret nostavat esiin pääosin omaa käytöstään: poissaoloja koulusta, kavereiden kanssa kuljeskelun ja heidän kanssaan vietetyn ajan, päihteet, nuoren kokeman yksinäisyyden, vanhempien pärjäämättömyyden nuoren kanssa, vanhempien omat ongelmat mutta myös vanhempien tärkeän merkityksen nuoren elämässä. (Laakso 2016, 126.)

Laakson (2019, 73) tutkimuksessa nuoret kokevat pääasiassa heidän hyvinvointinsa parantuneen huostassa olon aikana. Heille huostaanotto ja sijaishuoltopaikka merkitsevät turvallista ilmapiiriä ja rentoa sekä kannustavaa kasvuympäristöä. Nuoret kokevat tulewansa nähdyiksi ja ymmärretyiksi. Lapset ja nuoret myös kertovat olevansa aikaisempaa rohkeampia ja sosiaalisempia ja voivansa psyykkisesti paremmin. Kertomuksissa nousee esille lisääntynyt materiaallinen hyvinvointi. (Laakso 2019, 73.) Nuoret nostavat esiin myös paremman huolenpidon, parantuneet suhteet vanhempien kanssa, kavereiden saamisen ja omien päihteidenkäytön vähenemisen. Parempaan huolenpitoon he liittävat esimerkiksi lisääntyneen yhdessäolon, jutustelun, yhdessä pelaamisen sekä erilaisten asioiden puuhastelun. Erityisesti pienemmät lapset nostavat esiin erilaiset retket. (Laakso 2016, 128.) Kuitenkin pieni osa lapsista ja nuorista kertoo kokeneensa sijaishuollossa turvattomuutta, vähättelyä, osattomuutta päätöksenteossa sekä epäoikeudenmukaista kohtelua (Laakso 2019, 73). Jotkut lapset nostavat esiin sen, ettei heillä ole sijaishuollossa yhtään luotettavaa aikuista. Suhteiden luominen uusiin näyttäy-

tyy haastavana. Lisäksi he kokevat arjen muuttuneen hyvin säädellyksi erilaisten uusien sääntöjen ja käytäntöjen vuoksi. (Laakso 2016, 129.)

Kodin ulkopuolelle sijoitettuja lapsia ja nuoria on pyydetty myös sijaishuollon päättymisen jälkeen kertomaan kokemuksistaan sijaishuollosta. Wardin, Skusen & Munron (2005, 12) tutkimuksessa lapsia pyydettiin kertomaan, mitkä asiat he kokivat sijaishuollossa kaikkein tärkeimmiksi ja mitkä asiat kaikkein ikävimmiksi. Lapset kokivat materiaalien olosuhteiden parantuneen huostassa olon aikana. Lapset mainitsivat myös tärkeäksi asiaksi merkittävän ihmissuhteen aikuiseen sekä kodinomaisen kasvuympäristön. Ikäviksi asioiksi lapset kokivat sijaishuollossa koetun koti-ikävän, perheen ja ystävien puuttumisen, säännöt sekä sijaishuoltopaikan aikuisten vähättelevän suhtautumisen heihin. (Ward, Skusen & Munron 2005, 12.)

Sijaishuolto voi merkitä lapselle hyvin erilaisia asioita. Joskus sijoitus on tilapäinen ja lyhytaikainen ratkaisu ja joskus lapsi voi olla sijoitettuna vauvasta täysi-ikäisyyteen saakka. Kuitenkin sijoitus kodin ulkopuolelle on aina iso asia ja suuri muutos lapsen elämässä ja lasta tulisikin tukea sijoituksen aikana erityisesti. (Känkänen 2013, 265.)

3 HYVINVOINTI JA TURVALLISUUDEN TUNNE

3.1 HYVINVOINTI JA SEN ULOTTUVUUDET

Turvallisuuden ja sen tunteen ymmärtämisessä on keskeistä paikantaa turvallisuus osana hyvinvoinnin kokonaisuutta, johon se tiiviisti kytkeytyy. Hyvinvoinnin käsite ei ole itsessään yksinkertainen tai helposti määriteltävissä. Lisäksi hyvinvointiin vaikuttavat monet eri tekijät. (Kestilä ym. 2019, 121.) Hyvinvoinnin käsitteen merkitys riippuu myös siitä, puhutaanko hyvinvoinnista arkipuheessa vai tutkijakielessä. Arkipuheessa hyvinvointiin liitetään yhä enemmän miellelyhtymiä mielihyvistä ja nautinnoista. Tutkimuksessa taas hyvinvoinnin ymmärretään kattavan ihmisenä olemisen aineellisen perustan, terveyden, sosiaaliset suhteet sekä sosiaalisen identiteetin. Ihmisen tyytyväisyys elämään muodostuu näistä aiemmin mainituista hyvinvoinnin ulottuvuuksista sekä niiden kokonaisuudesta. (Karvonen 2019, 96.)

Yksi yleisimpiä käytössä olevia hyvinvoinnin teorioita on Maslowin tarvehierarkia. Tarvehierarkiassa alimman tason tarpeiden tulee tyydyttyä, jotta ihminen voi siirtyä seuraavalle tasolla. Alimmalla tasolla ovat perustarpeet, joilla tarkoitetaan esimerkiksi fysiologisia tarpeita (ruoka, juoma), jonka jälkeen tulee turvallisuus (esimerkiksi turvallinen paikka, jossa asua). (Hyppänen 2013, 119.) Suomessa ja muissa länsimaissa ihmisten perustarpeiden tyydytys toteutuu lähtökohtaisesti melko hyvin. Siksi ylemmän tason tarpeiden tyydytys, kuten välittäminen, arvostus sekä itsensä toteuttaminen, on noussut ihmisille keskeiseksi. Perustuslain mukaan kaikille kansalaisille tulee taata kohtuulliseksi katsottu hyvinvoinnin taso ja kaikkein heikoimmassa asemassa olevia tulee tukea. Ihmisten hyvinvointi on koko yhteiskuntaa hyödyttävä voimavara. (Suomen perustuslaki 1999/731, 19§; Layard 2005; Hämäläinen 2006, 34; Rajas 2008, 1.)

Hyvinvoinnin mittaaminen on haastavaa, sillä se on käsitteenä niin laaja, ettei sen kaikkia ulottuvuuksia pystytä yhdistämään yhteen tilastointijärjestelmään tai indikaattoriin. Tämän vuoksi huomio tulee kiinnittää keskeisiin ilmiöihin. Hyvinvointia mitataan kansainvälisellä tasolla bruttokansantuotteen kautta (BKT), mutta se ei kuitenkaan huomioi esimerkiksi tulonjakoa, ympäristön pilaantumista tai useampia muitakaan ihmisten kokemaa hyvinvointiin liittyviä tekijöitä. BKT mittaa tuotantoa ja keskittyy mittaamaan

tietyllä aikavälillä tuotettujen hyödykkeiden, palveluiden ja tavaroiden arvoa. Hyvinvointia ei voida kuitenkaan tarkastella pelkästään hyödyketuotannon ja – kulutuksen näkökulmasta, sillä ihmisten kokemaan hyvinvointiin vaikuttavat esimerkiksi henkilökohtaiset ominaisuudet, ihmissuhteet, oikeudet ja turvallisuuden tunne. (Dieren 1995, 144; Ingelhart & Klingemann 2000; Hoffrén & Rättö 2011, 219–221.)

Erilaisia näkemyksiä on siitä, mitkä teemat tai ulottuvuudet muodostavat hyvinvoinnin ja miten näitä eri tekijöitä painotetaan. Näihin kysymyksiin vastataan hyvinvointitutkimuksen kautta. Hyvinvointitutkimuksessa on erilaisia painotuksia, jotka kuitenkin kytkeytyvät usein monilta osin toisiinsa. Näitä painotuksia ovat esimerkiksi ymmärrys hyvästä elämästä, hyvinvointierot ja niiden epäoikeudenmukaisuus sekä hyvinvoinnin monitieteellisyys. Hyvinvointitutkimuksessa on keskeistä se, mitä ja mikä on hyvä elämä. Vaikka tällaisen määritelmän keksisikin, tulee muistaa, että tuloksia tuskin voi laajentaa universaaleiksi. Ihmiset eri maista ja kulttuureista voivat kokea hyvinvoinnin hyvin eri tavoin. (Saari 2011, 9–11.) Hyvinvoinnin käsitettä voidaan lähestyä tutkimuksessa joko positiivisesti tai negatiivisesti. Positiivisessa tavassa lähestytään käsitettä hyvän elämän mallin kautta ja arvioidaan elinoloja tämän avulla. Negatiivisessa lähestymistavassa pyritään selvittämään ihmisten elinolojen puutteita ja siinä keskitytään kohdistamaan huomio erityisesti huono-osaisiin. (Vornanen 2001, 21.) Hyvinvoinnin monitieteellisyydellä tarkoitetaan sitä, miten eri tieteenalat lähestyvät hyvinvointia erilaisista näkökulmista. Tämän voidaan kokea olevan pääsääntöisesti hyvä asia, sillä tällöin hyvinvoinnista saadaan tutkimuksen kautta kattavampi kuva. (Saari 2011, 16.)

Suomessa ehkä yksi käytetyimmistä hyvinvointiulottuvuuksista on suomalaisen sosiologin Erik Allardt'n (1976, 32–33) luoma hyvinvointimalli. Allardt jakaa hyvinvoinnin määrittelyn kahteen käsitteeseen: 1. Hyvinvointi – onni (onnellisuus) sekä 2. Elintaso – elämänlaatu (ks. kuvio 1). Allardt kuvaa hyvinvoinnin perustuvan tarpeentyydytyksen asteisiin, jossa tarpeilla hän kuvaa perustarpeita. Onnen hän kuvaa liittyvän ihmisen subjektiivisiin elämyksiin ja tunteisiin, jolloin onnellisuuden aste on riippuvainen siitä, miten onnelliseksi ihminen tuntee itsensä. Elintason hän kuvaa koostuvan aineellisista resursseista, joiden avulla ihminen ohjailee elinehtojaan. Tämänlaisia tarpeita ovat esimerkiksi asunto sekä tulot. Elämänlaatu liittyy sosiaalisiin tarpeisiin sekä itsensä toteuttamiseen. Hyvinvoinnin hän kuvaa pysyvämpänä kuin onnen, joka on riippuvainen ihmisen kulloisestakin tilanteesta, ja voi muuttua hyvinkin nopeasti. (Allardt 1976, 32–33.)

	HYVINVOINTI	ONNELLISUUS
ELINTASO	Aineellisiin ja persoonattomiin resursseihin perustuva tarpeentyydytys	Subjektiiiviset tunteet ja kokemukset yksilön materiaalisista ja ulkoisista elinehdoista
ELÄMÄNLAATU	Ihmisten välisiin, ihmisen ja yhteiskunnan sekä ihmisen ja luonnon suhteisiin perustuva tarpeentyydytys	Subjektiiiviset tunteet ja kokemukset suhteesta ihmisiin, luontoon ja yhteiskuntaan

Kuvio 1. Hyvinvointi – onni (onnellisuus) ja elintaso – elämänlaatu nelikenttä (Allardt 1976, 33).

Pelkistetysti Allardtin mallin mukaan hyvinvoinnin voi jakaa kolmeen ulottuvuuteen: having (aineellinen elintaso), loving (sosiaaliset suhteet) sekä being (itsensä toteuttaminen). Itsensä toteuttamiseen liitetään myös doing, eli mielekäs tekeminen ja toimeliaisuus. (Allardt 1993.) Tarkemmin hyvinvoinnista voidaan erotella myös erilaisia resursseja. Perinteisesti erilaisina hyvinvointiresursseina on pidetty yksilön terveyttä, perhe- ja sosiaalisia suhteita, työtä, taloudellisia resursseja, koulutusta, asumista, vapaa-aikaa ja kulttuuria, poliittisia resursseja ja osallistumismahdollisuutta sekä sosiaalista turvallisuutta (Layard 2005, 64, 78; Vornanen 2010, 52). Allardtin having, loving ja being – ulottuvuuksien alle voidaan hyvin jaotella näitä lueteltuja hyvinvoinnin resursseja.

Hyvinvoinnin on nähty kansainvälisissä tutkimuksissa jakautuvan hedonistiseen ja eudaimoniseen hyvinvointiin. Hedonistinen hyvinvointi keskittyy onnellisuuteen ja mielihyvään sekä kivun ja kärsimyksen välttämiseen. Eudaimoninen hyvinvointi liittyy

psykologiseen hyvinvointiin ja ihmiseen kokonaisvaltaisesti. Tähän liittyy myös onnellisuus, merkityksellisyys, itsensä toteuttaminen sekä elinvoimaisuus. Hedonistisessa sekä eudaimonisessa hyvinvoinnissa on paljon yhteneväisyyksiä ja liittymäkohtia ja niiden voidaan nähdä yhdessä muodostavan melko kokonaisvaltaisen kuvan hyvinvoinnin käsitteestä. (Ryan & Deci 2001.) Hyvinvointi voidaan jakaa myös subjektiiviseen ja objektiiviseen hyvinvointiin. Subjektiivisella hyvinvoinnilla tarkoitetaan ihmisen omaa kokemusta hyvinvoinnistaan ja objektiivisella hyvinvoinnilla tarkoitetaan ulkoisia ehtoja, joita pyritään määrittelemään ja arvioimaan. (Vornanen 2001, 21.)

3.2 LASTEN JA NUORTEN HYVINVOINTI

Lasten hyvinvointiin alettiin kiinnittää huomiota erityisesti 1900 – luvulla, jota on yleisesti luonnehdittu jopa lasten vuosisadaksi. Tällä vuosisadalla lapsi on tullut näkyväksi ja hänen oikeutensa on tunnustettu lapsen oikeuksien yleissopimuksessa. Suomessa esimerkiksi lastensuojelulaissa määritellään reunaehdot lasten hyvinvoinnille turvaamaan lapsen kasvuolosuhteet ja kasvuympäristö sekä veloitetaan puuttumaan asiaan, jos lapsen terveys tai kehitys vaarantuvat. (Vornanen 2001, 20; LSL 4§, 27§.)

Lasten hyvinvointia tutkitaan erilaisin tavoin. Lasten hyvinvoinnin tutkimisessa on tärkeintä keskittyä siihen, mitkä asiat ovat keskeisimpiä lasten hyvän elämän kannalta eli mitä tarvitaan, jotta lapsi voi hyvin (Laakso 2019, 17). Lapsen hyvinvoinnin määrittelyssä määritellään hyvinvointia suhteessa siihen, mikä on normaalia ja hyväksyttyä elämää (Helavirta 2011, 17, 22). Lasten hyvinvointitutkimusta on myös lähestytty lasten tarpeiden näkökulmasta, mitä lapsi tarvitsee hyvään elämään (Woodhead 2001, 54). Tutkimusta on tehty sekä lapsia koskevana, että lasten tuottamana, eli aihetta on tutkittu sekä aikuislähtöisesti että lapsilähtöisesti. (Helavirta 2011, 17, 22.) Lapsuus voidaan mieltää helposti sellaiseksi tilaksi, jota leimaa riippuvaisuus muista sekä vastuullisuuden puuttuminen. Tämänkaltainen ajattelu estää huomaamasta sellaisia alueita lasten ja nuorten elämässä, jolloin he ottavat vastuuta itsestään ja muista. (Morrow 1994, 128.) Jotta lasten hyvinvoinnin tutkimuksesta saisi kattavamman kuvan, kerron seuraavaksi esimerkkejä näistä molemmista tutkimussuuntauksista.

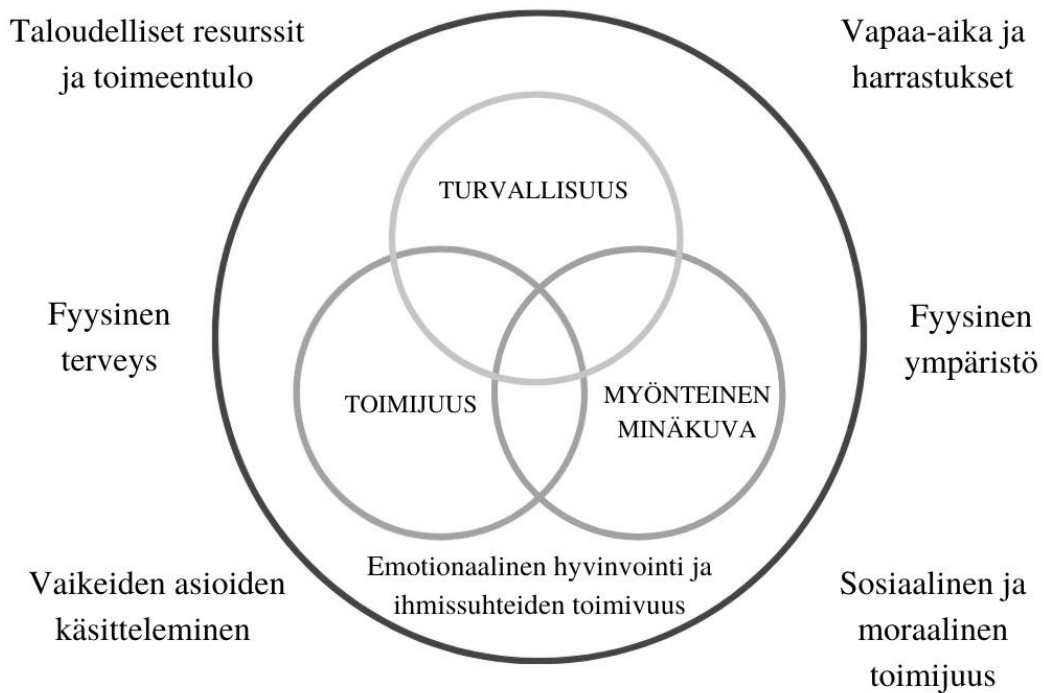
Opetus- ja kulttuuriministeriö (2011, 40, 42) on koonnut yhteen kuusi lasten hyvinvoinnin mittaria, jotka kattavat valtaosan lapsen elämästä. Mittareiden on tarkoituksena toi-

mia ohjeistuksena siitä, miten tulevaisuudessa voitaisiin säännöllisesti seurata suomalaisten lasten hyvinvointia. Kootut mittarit ovat materiaalinen elintaso, terveys ja hyvinvointi, koulu ja oppiminen, turvallinen kasvuympäristö, osallistuminen ja sosiaalinen toiminta sekä yhteiskunnan tarjoama tuki ja suojelu. Mittarit on rakennettu huomioimalla YK:n lasten oikeuksien yleissopimus. (Opetus- ja kulttuuriministeriö 2011, 40, 42.)

Toinen hyvä esimerkki aikuisten rakentamasta hyvinvointimittarista on säännöllisesti toteutettavat kouluterveyskyselyt. Suomessa nuorten, 14–20-vuotiaiden, hyvinvointia seurataan valtakunnallisesti kahden vuoden välein toteutettavilla kouluterveyskyselyillä. Hyvinvoinnin osa-alueita kouluterveyskyselyssä ovat terveys, elintavat, elinolot, kouluolot ja opiskeluhuollon tuki. Terveystä kysyttiin koetun terveyden ja koettujen oireiden lisäksi esimerkiksi mielenterveydestä sekä seksuaaliterveydestä. Nuorilta kartoitettiin elinoloja laajasti, sillä kysely sisälsi kysymyksiä niin sosiaalisista suhteista aina fyysisen uhan sekä seksuaalisen häirinnän kokemuksiin. Monet kysymykset käsittelivät myös nuorten kouluoloja, ja heiltä kartoitettiin esimerkiksi koulun kuormittavuutta sekä kokemuksia tuen hakemisesta ja saamisesta koulusta liittyen koulunkäynnin ongelmiin, koulukiusaamiseen ja masentuneisuuteen. Vuosien 2000–2013 välisen tarkastelujakson aikana nuorten hyvinvointi on pääasiassa muuttunut parempaan suuntaan. Parannusta tarkastelujaksolla oli tapahtunut muun muassa nuorten suhteissa vanhempiin sekä nuorten koetussa terveydentilassa. Nuoret kokivat myös terveydenhoitajalle, lääkärille, kuraattorille sekä psykologin vastaanotolle pääsyn helpottaneen. Kuitenkin kyselyssä nousi esiin esimerkiksi tyttöjen kokeman seksuaalisen väkivallan yleisyys sekä yleistyneet huumekekeilut. (Luopa ym. 2014, 3, 17.)

Asiantuntijoiden määrittelemien mittareiden lisäksi lasten hyvinvointia on pyritty määrittelemään myös lapsilähtöisesti. Fattoren ja kumppaneiden (2008, 61–62) mukaan lapset itse määrittelevät hyvinvointinsa kannalta keskeisiksi asioiksi merkitykselliset ihmissuhteet ja emotionaalisen hyvinvoinnin. Monissa tutkimuksen lasten kanssa käydyissä keskusteluissa nousseet hyvinvoinnin teemat paikantuvat näihin kahteen pääteemaan, merkityksellisiin ihmissuhteisiin ja emotionaaliseen hyvinvointiin. Kuviossa 2 kolme keskeistä ympyrää edustavat turvallisuutta, toimijuutta sekä myönteistä minäkuvaa. Näillä kaikilla on keskeinen merkitys lasten hyvinvoinnille, mutta ne liittyvät myös vahvasti ympyrän laidoina oleviin teemoihin, jotka ovat taloudelliset resurssit ja toimeentulo, vapaa-aika ja harrastukset, fyysinen terveys ja fyysinen ympäristö, vaikei-

den asioiden käsitteleminen sekä sosiaalinen ja moraalinen toimijuus. (Fattore, Mason & Watson 2008, 61–62.)

Kuvio 2: Lasten määrittelemät hyvinvoinnin osa-alueet (Fattore ym. 2008, 62).

Myönteiseen minäkuvaan lapset liittivät ajatuksen olevansa ”okei” tai että he ovat hyviä ihmisiä. Myönteiseen minäkuvaan lasten puheissa liittyi vahvasti myös itsetunto ja kuulumisen kokemus. Myönteisen minäkuvan alle kuuluvat myös lasten kokemukset onnistumisista sekä ajatukset siitä, että asiat menevät lopulta hyvin. Toimijuuteen lapset liittivät kontrollin omasta elämästään ja oikeuden tehdä päätöksiä omaan elämäänsä liittyvistä asioista. Lapset kokivat olevansa erilaisia suhteessa aikuisiin, joille valintojen tekeminen ja asioihin vaikuttaminen ovat osa jokapäiväistä elämää. Lapset ovat enemmän riippuvaisia aikuisten päätöksistä, kun taas aikuiset voivat pääasiassa melko itsenäisesti päättää omaa elämäänsä koskevista asioista. Lapset kokivat tärkeäksi myös vastuun ottamisen tehdyistä päätöksistä. Turvallisuuden tunteeseen liittyi lasten mukaan vanhemmilta saatava tuki ja suojelu, oma turvallinen paikka ja luotettavat ihmiset elä-

mässä. Turvallisuutta uhkaaviksi asioiksi lapset liittivät esimerkiksi tuntemattoman ihmisen pahoinpitelemäksi joutumisen tai sen, että joku varastaisi heidän henkilökohtaista omaisuuttaan. Lisäksi he kertoivat pelkäävänsä esimerkiksi sotaa tai terrorismia. (Fattore ym. 2008, 63–66.)

Kodin ulkopuolelle sijoitetut hyvinvointitutkimuksessa

Suomessa kodin ulkopuolelle sijoitettujen lasten hyvinvoinnista saatiin kattavaa tietoa ensimmäistä kertaa vuoden 2017 kouluterveyskyselyn kautta (Laakso 2019, 17). Ennen tätä on tiedetty varsin vähän tilastojen takana olevien lasten ja nuorten hyvinvoinnista. Vuoden 2017 kyselyssä nousee esiin sijoitettujen huomattavia hyvinvoinnin puutteita verrattuna muihin vanhempiensa kanssa asuviin ikätovereihin. Tulee kuitenkin huomioida, että kodin ulkopuolelle sijoitettujen hyvinvointia ovat uhanneet monet eri asiat jo ennen sijoitusta, joten nämä hyvinvoinnin puutteet eivät suinkaan ole ainoastaan sijoituksesta johtuvia. Vuonna 2019 samanlainen kouluterveyskysely sijoitetuilla lapsilla toistettiin, jonka seurauksena saadaan yhä kattavampaa tietoa sijoitettujen hyvinvoinnista. (Ikonen ym. 2020, 10.)

Kouluterveyskyselyssä käsitellään kodin ulkopuolelle sijoitettujen lasten hyvinvointia osallisuuden, vapaa-ajan, terveyden ja toimintakyvyn, elintapojen, koulunkäynnin ja opiskelun, kasvuympäristön turvallisuuden sekä palveluiden ja avunsaannin kautta. Tutkimuksessa nousee erityisesti esiin, että sijoitetut ovat tyytymättömämpiä elämäänsä ja kokevat terveydentilansa huonommaksi kuin muut saman ikäiset. Heillä on useammin mielenterveyteen liittyviä pulmia sekä he käyttävät huomattavasti enemmän tupakkaa ja muita päihteitä. Lisäksi he pitävät muita lapsia vähemmän koulunkäynnistä sekä pärjäävät koulussa huonommin ja kokevat huomattavasti useammin väkivaltaa. (Berlin ym. 2011, 2494–2495; Flynn, Tessier & Coulombe 2013; Lehmann & Kayed 2018; Ikonen ym. 2020, 2, 17–24.) Tutkimusten mukaan kodin ulkopuolelle sijoitetut tekevät myös useammin rikoksia kuin muut ikäluokkansa nuoret (Vinnerljung & Sallnäs 2008, 144, 149).

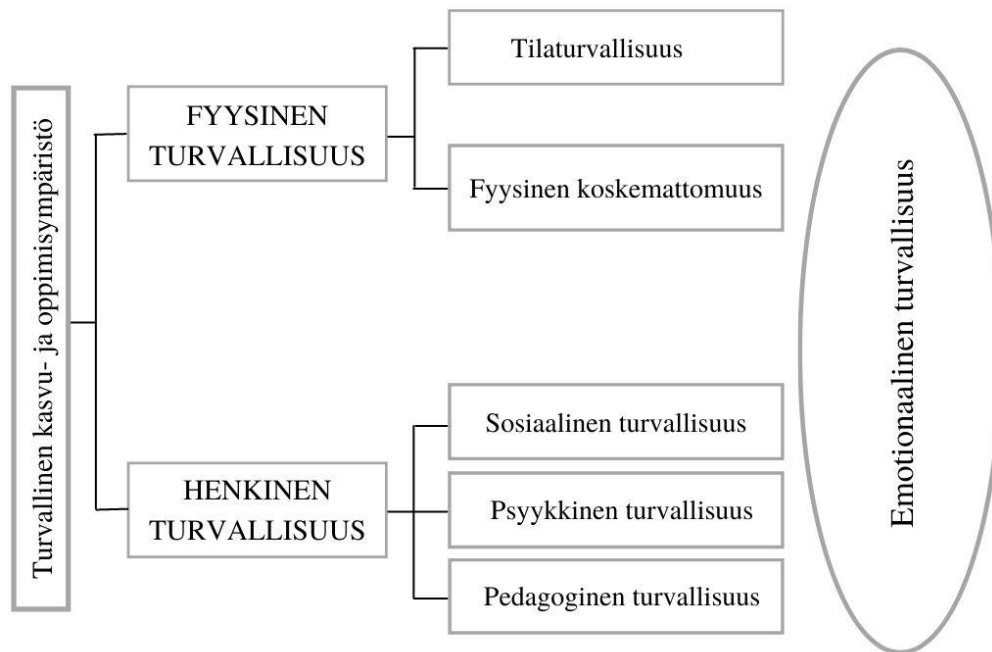
Kodin ulkopuolelle sijoitettujen lasten määrää on käytetty yhteiskunnallisessa keskustelussa jopa pahoinvoinnin kuvaajana. Joskus keskusteluissa vedetään lähes yhtäläisyysmerkkejä sijoitettujen lasten ja syrjäytymisen välille. (Kataja ym. 2014, 38.) Tutkimusten perusteella on huomattu hyvinvoinnin olevan ylisukupolvista eli tiedetään, että lap-

suudessa vallinneet olosuhteet sekä perhesuhteet vaikuttavat myös myöhempään elämään (Paananen & Gissler 2014, 208–211). Kuten aiemmin on tullut jo ilmi, kodin ulkopuolelle sijoitettujen lasten kodin olosuhteissa on tullut ilmi monia hyvinvointia vaarantavia tekijöitä (esim. Heino ym. 2016, 69–70; Kääriälä & Ristikari 2020, 139), jotka ovat voineet periytyä ylisukupolvisesti. Ylisukupolvinen huono-osaisuus onkin nykypäivän Suomessa laaja ja monitahoinen yhteiskunnallinen ilmiö (Saari 2015, 79). Kuitenkin suurimmalla osalla suomalaisista elämänlaatu, elintaso ja elämäntavat ovat parantuneet jo useamman sukupolven ajan. Huono-osaisuudella tarkoitetaan nimenomaan sivuun jäämistä muun yhteiskunnan kehityksestä ja elämän tavanomaisista myönteisistä siirtymistä. Useimmilla huono-osaisuus ei ole periytyvää tai pysyvää ja se siirtyy sukupolvien yli suhteellisen harvoin. (Saari ym. 2020, 16.)

3.3 TURVALLISUUDEN JA TURVATTOMUUDEN TUNNE

Lastensuojelulain tarkoitus on taata kaikille lapsille turvalliset kasvu- ja elinolosuhteet (LSL 1§). Tämä merkitsee syvemmin lapselle perusturvallisen ja itsenäistymiskehitystä mahdollistavan kasvuympäristön takaamista, jossa lapsi voi kasvaa autonomiseksi kansalaiseksi (Vornanen 2000, 37). Puhuttaessa lasten hyvinvoinnista on tärkeää huomioida turvallisuus osana hyvinvoinnin kokonaisuutta. Tällaista tutkimusta on tehty varsin vähän. (Vornanen 2010, 51.)

Turvallisuus on tunne, joka muodostuu positiivisesta näkemyksestä sekä nykyhetkestä, että tulevaisuudesta. Ihmisellä on varmuus siitä, että hän pystyy selviytymään tulevasta. Turvallisuus kasvu- ja oppimisympäristössä voidaan jakaa fyysiseen ja henkiseen turvallisuuteen, jotka molemmat jakautuvat vielä pienempiin osa-alueisiin (kuvio 3). Fyysinen turvallisuus sisältää tilaturvallisuuden sekä fyysisen koskemattomuuden. Tilaturvallisuus koskee rakennusta ja sen tilaratkaisuja sekä lähiympäristöä. Esimerkkejä tästä voisi olla esimerkiksi kalusteet ja niiden sijoittelu, poistumistiet ja niiden turvallisuus sekä oma tila ja sen kunnioittaminen. (Hurme & Kyllönen 2014, 24, 28.)

Kuvio 3: Fyysinen ja henkinen turvallisuus (Hurme & Kyllönen 2014, 28).

Henkinen turvallisuus muodostuu sosiaalisesta, psyykkisestä sekä pedagogisesta turvallisuudesta (kuvio 3). Sosiaalinen turvallisuus on sitä, että lapsi voi kehittyä omana itsenään yhteisössä, jonka jäsenenä hän on. Olennainen osa sosiaalista turvallisuutta ovat kaverisuhteet ja sosiaaliset taidot, esimerkiksi anteeksi pyytäminen ja omien mielipiteiden ilmaisu. Sosiaaliseen turvallisuuteen voidaan liittää myös vaikuttamismahdollisuus sekä osallisuuden kokemukset. (Hurme & Kyllönen 2014, 29.) Sosiaalisella tasolla turvallisuutta voivat heikentää yksinäisyyden kokemukset sekä ristiriidat ihmissuhteissa (Vornanen 2000, 38).

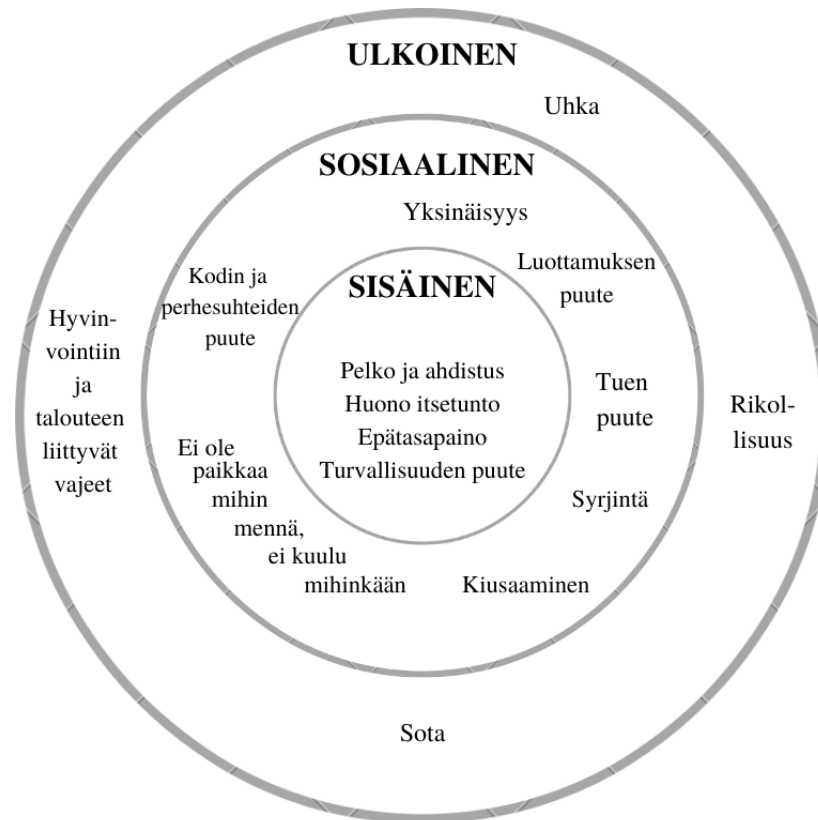
Psyykkiseen turvallisuuteen liittyy esimerkiksi ilmapiiri, vuorovaikutus, käytös ja käyttäytyminen (kuvio 3). Lapsen turvallisuuden tunteelle on tärkeää, että aikuisen toiminta on johdonmukaista ja ennustettavaa, hän tietää, että saa apua tarvittaessa ja pystyy ilmaisemaan myös kielteisiä tunteita vapaasti. Psyykkistä turvallisuutta tukevat myös rutiinit sekä tieto tulevista toiminnoista. Turvalliseen oppimisympäristöön liitetään myös pedagoginen turvallisuus, johon liittyy esimerkiksi se, että annetut ohjeet ovat selkeitä ja ymmärrettäviä ja palaute on kannustavaa ja tukevaa. Emotionaalinen turvallisuus muodostuu näistä kaikista edellä mainituista turvallisuuden osa-alueista. Se mah-

dollistaa esimerkiksi rauhoittumisen sekä energian ja huomion suuntaamisen toivottuun kohteeseen. (Hurme & Kyllönen 2014, 29.) Emotionaaliseen tasoon voidaan liittää myös turvallisuuden kytkeytyvät ahdistus sekä erilaiset pelot, jotka omalta osaltaan heikentävät koettua turvallisuuden tunnetta (Vornanen 2000, 38).

Lapsen turvallisuuden tunteelle on keskeistä kiintymyssuhde turvalliseen aikuiseen (Kalland 2011, 210–211). Kiintymyssuhde tarkoittaa sitä, että vauvalla on luontainen taipumus muodostaa kiintymyssuhteita, joissa he pystyvät kokemaan turvaa ja lohtua. Turvallisten kiintymyssuhteen avulla lapsi oppii luottamaan muihin ja itseensä. Kiintymyssuhteella on suuri merkitys myöhempään elämään ja ihmissuhteisiin. (Golding 2014, 38.) Lapselle on tärkeää, että hänellä on aikuinen, jonka kanssa hän voi yhdessä muistella menneisyyttä sekä suunnata ajatuksia ja ymmärrystä myös nykyisyyteen sekä tulevaan. Lapsella on tärkeää olla aikuinen, kenen kanssa hän voi turvallisesti kokea läheisyyttä, eroja sekä jälleennäkemisiä. (Kalland 2011, 210–211.)

Turvattomuutta lähestytään erilaisissa tutkimuksissa usein riskin käsitteen kautta. Riskit ovat yhteydessä turvattomuuden kokemukseen ja sen hallintaan. Riskejä hallinnoimalla voidaan vähentää olemassa olevaa turvattomuuden tunnetta sekä ennakoimaan tulevaisuutta siten, että se on mahdollisimman turvallinen. Riskin käsite liitetään kuitenkin enemmän todennäköisyyksiin, kun taas turvattomuuden käsite liittyy enemmän asioiden merkitykseen. Riskin ja turvattomuuden käsitteitä yhdistää jatkuvuuden uhka eli epävarmuus siitä, mitä seurauksia riskillä on ja mitä riski aiheuttaa erilaisten asioiden jatkuvuudelle. (Vornanen 2000, 96.)

Vornanen (2000, 295) mukaan nuorten turvattomuuden määrittely jakautuu kolmeen pääryhmään, joita ovat sisäinen, sosiaalinen ja ulkoinen turvallisuus (kuvio 4). Sisäisellä kehällä näyttäytyy lähinnä turvattomuus tunteina, pelkona, ahdistuksena sekä perusturvallisuuden liittyvänä huonona itsetuntona ja turvallisuuden puutteena. Sosiaalisella kehällä turvallisuus näyttäytyy suhteilmiönä, jossa keskeisessä osassa ovat ihmissuhteiden olemassaolo ja laatu. Ulkoisella kehällä turvattomuus näyttäytyy niin sanotussa ”perinteisessä muodossa”, jolla tarkoitetaan esimerkiksi valtion tehtävää suojella kansalaisiaan sodalta, rikollisuudelta ja väkivallalta. (Vornanen 2000, 295.)

Kuvio 4: Nuorten turvattomuuden ”kehät” nuorten omien turvattomuusmääritelmien pohjalta muodostettuna (Vornanen 2000, 296).

Turvallisuus tai turvattomuus voivat myös liittyä laajemmin yhteiskuntaan ja sen tilaan (Niemelä 2000, 21–22). Toimintayksikön turvallisuudella tarkoitetaan yksilöiden tunteista muodostuvaa varmuutta siitä, että yksikkö tulee selviämään siihen kohdistuvista odotuksista. Tähän voidaan vaikuttaa ennakoimalla uhkia ja kehittämällä niiden torjuntaa. (Hurme & Kyllönen 2014, 24.)

Turvallisuuden ja turvattomuuden tunteet ovat käsitteinä vaikeita ja haasteellisia tutkimuskohteita (Vornanen 2000, 25). Turvallisuuden tunne on inhimillinen peruspyrkimys ja turvattomuus on taas sitä, ettei tämä peruspyrkimys pysty toteutumaan kaikissa olosuhteissa. (Niemelä 2000, 22.) Turvallisuus on myös keskeinen inhimillinen ja sosiaalinen arvo. Arvona turvallisuus merkitsee esimerkiksi luotettavuutta, ennustettavuutta sekä levollisuutta, jotka ovat kaikki hyvin tärkeitä erityisesti lasten elämässä. (Kaufmann 1970, 24–27, 340; ref. Niemelä 2000, 22.) Turvallisuutta on käsitelty tutkimuksessa esimerkiksi tarpeen käsitteen kautta, jonka mukaan tarpeiden tyydytys on ihmisen hyvinvoinnin perusta (Alderfer 1972).

Tutkimuksissa on noussut esiin lasten erottelu siitä, että olla turvassa (being in safe) ja tuntee olonsa turvalliseksi (feeling safe) ovat eri asioita (Moore & McArthur 2017) eli lapsen hyvinvoinnille on ensiarvoista se, että hän on turvassa, mutta myös kokee olonsa turvalliseksi. Lapsi tarvitsee aikuisen tukea silloin, kun hän on turvassa, mutta kokee silti olonsa turvattomaksi tai silloin, kun lapsi ei ole turvassa. Tilanne on huolestuttava myös silloin, jos lapsi kokee olevansa turvassa, vaikka hän ei sitä todellisuudessa ole. (Laakso 2019, 34.)

Kun puhutaan lasten ja nuoren kokemasta turvallisuudesta, on tärkeää huomata, että se eroaa merkittävästi aikuisten turvallisuudesta. Lapset ja nuoret ovat alttiimpia erilaisille muutoksille, esimerkiksi asuinpaikassa tai ihmissuhteissa, sillä heillä ei ole useimmiten yhtä paljon päätösvaltaa asioihin, kuin aikuisilla. Nuoret arvioivat elämänsä keskimäärin turvallisemmaksi kuin aikuiset. Nuoret liittävät turvallisuuden perustaksi esimerkiksi itseluottamuksen, ihmissuhteet erityisesti perheessä sekä keskeiset elämänpiirin kokemukset, joka nuorilla on koulu. Nuorilla turvattomuutta eivät välttämättä aiheuta samat asiat kuin aikuisilla, joita voivat olla esimerkiksi verotus tai lama. Nuorten turvattomina asioina korostuivat esimerkiksi rajut riskit, kuten vammautuminen tai väkivaltarikollisuus. Nuoret nostivat esiin myös perhevaikeudet sekä kivun ja kärsimyksen. (Vornanen 2010, 56, 293.)

3.4 SJOITETUT NUORET JA TURVALLISUUS

Turvallisuuden tunnetta on tutkittu sijoitetuilla nuorilla usein osana laajempaa hyvinvoinnin tutkimusta, mutta itse turvallisuuden tunteeseen keskittyvää tutkimusta on vähemmän (ks. esim. Marttiin & Vanhatalo 2016; Moore & McArthur 2017; Wood & Selwyn 2017; Laakso 2019; Ikonen ym. 2020). Sijaishuoltoapaikan tulisi olla lapsille ja nuorille turvallinen kasvuympäristö. Tutkimuksissa nousee esiin sekä turvallisuutta luovia asioita että turvattomuutta. Kouluterveyskyselyssä (2020, 36) valtaosa sijoitetuista, 70–80 % prosenttia koki sijaishuoltoapaikassa olevan turvallinen olo. Suurin osa nuorista ei ole kokenut väkivaltaa sijaishuoltoapaikassa. (Ellonen & Pösö 2010; Ikonen ym. 2020, 36.) Tutkimuksissa yli 75 prosenttia nuorista oli sitä mieltä, että heillä on turvallinen olo elämässään tällä hetkellä. Turvallisuuteen liitettiin muun muassa perheeltä ja ystäviltä

saatu tuki. Nuoret kokevat, että heillä on sijaishuoltopaikassa mahdollisuus noudattaa heille tärkeitä arvoja, heitä kohdellaan reilusti ja sijaishuoltopaikka tuntuu hyvältä paikalta asua. Nuoret kuvailivat sijaishuoltopaikkaa muun muassa sanoilla rento, leppoisa ja turvallinen. (Fox & Berrick 2007; Selwyn 2015; Koskinen 2018, 63; Ikonen ym. 2020, 25–26.) Laakson (2019, 35–36) tutkimuksessa nuoret ja lapset nostivat esiin erityisesti sijaishuoltopaikan ilmapiirin turvallisuutta luovana asiana. He kuvasivat ilmapiiriä kannustavaksi ja tukevaksi.

Toisin kuin kotona asuvien turvallisuutta koskevissa tutkimuksissa, kodin ulkopuolelle sijoitetut nuoret nostivat tärkeiksi asioiksi myös suhteet instituutioiden aikuisiin, kuten sosiaalityöntekijöihin sekä sijaishuoltopaikan aikuisiin. Nuoret kuvailivat luottavansa sosiaalityöntekijäänsä ja heidän kokevan sosiaalityöntekijän auttavan heitä aina kaikessa tarvittavassa. Turvattomuutta aiheutti sosiaalityöntekijän jatkuva vaihtuminen tai se, että häneen oli vaikeuksia pitää yhteyttä. Nuoret eivät mieltäneet sijaishuoltopaikan aikuisia välttämättä omaksi perheekseen, mutta kokivat heistä olevan korvaamaton apu. Nuoret kuvailivat, miten olivat saaneet tukea ja apua sijaishuoltopaikan aikuisilta eri elämävaiheissa, hyvinä ja vaikeina aikoina. (Wood & Selwyn 2017, 26–27.)

Nuoret nostavat turvallisina kokemuksina esiin muun muassa läheiset ja merkitykselliset hetket vanhempien, isovanhempien sekä sisarusten kanssa. Jotkut nuorista nostivat esiin esimerkiksi eläinten tärkeyden. Osa nuorista kertoi mieleenpainuvia hetkiä liittyen lomamatkoihin ja joulun. (Marttiin & Vanhatalo 2016, 40–41.) Hyvinvointia koettiin edistävän esimerkiksi rutiinit, säännöllinen arki, ystävät, perhe sekä harrastukset (Hakala ym. 2018, 28–29, 40). Nuoret kuvasivat turvallisuutta esimerkiksi sillä, että on joku, joka katsoo heidän peräänsä. Turvallisuuden tunnetta he kuvasivat esimerkiksi sanoilla ‘mukava’, ‘rentoutunut’ ja ‘huoleton’. (Moore & McArthur 2017.)

Täytyy kuitenkin ottaa huomioon, että osa nuorista kokee sijaishuoltopaikan turvattomana. Rouvisen ja Sainion (2019, 54–55) mukaan puolet nuorista koki, että lastenkodissa on uhka, joka vaikuttaa heidän turvallisuuden tunteeseensa. Turvattomuutta koettiin aiheuttavan esimerkiksi varhaislapsuudessa koettu läheisyyden puute, elinympäristö sekä luottamuksen puute (Hakala ym. 2018). Ikonen ja kumppaneiden (2020, 25–26) näkemys on, että kolmasosa nuorista ei kokenut sijaishuoltopaikkaa hyväksi itselleen ja monet kokivat sen myös turvattomana paikkana. Yläkouluikäisistä lähes 45 prosenttia koki, että sijaishuoltopaikka ei ole hyvä paikka asua. Nuorista 30 prosenttia koki, että sijaishuoltopaikassa on turvaton olo. (Ikonen ym. 2020, 25–26.)

Sijaishuollossa olevien nuorten elämään tyytyväisyys, yksinäisyyden kokemukset, harrastaminen ja terveydentilan kokemukset ovat nousseet tutkimuksissa erityisen huolestuttaviksi asioiksi. Lisäksi monet sijaishuollossa olevat nuoret kokevat pulmia mielen hyvinvoinnissa. (Ikonen ym. 2020, 38.) Monella nuorella ei ole elämässään aikuista, jonka kanssa voisi keskustella mistä vain ja monet eivät koe saavansa tukea vastoin käymisestä selviämiseen. Nuoret kokivat, että sijaishuoltoapaikan ohjaajilla oli suuri vaikutus siihen, kuinka turvalliseksi he kokevat olonsa. (Rouvinen & Sainio 2019, 54–55.) Jotkut nuoret ovat nostaneet ohjaajien käytöksen turvattomuutta aiheuttavaksi asiaksi. Nuoret ovat kertoneet muun muassa ohjaajien käyttämästä väkivallasta sekä huutavista ja pelottavista ohjaajista. Usein nuoret liittävät tämänkaltaisen käytöksen ohjaajien epäoikeudenmukaiseen vallankäyttöön. Nuoret kertovat, että ovat kokeneet epäoikeudenmukaiseksi esimerkiksi säännöistä joustamattomuuden, työntekijäkohtaisesti vaihtuvat säännöt ja seuraamukset sekä työntekijöiden taholta tapahtuvan nöyryyttämisen ja kiusaamisen. (Laakso 2019, 37–38.) Osa nuorista kertoo jopa kokeneensa seksuaalista häirintää tai suoranaista väkivaltaa sijaisvanhemman tai laitoksen henkilökunnan taholta (Ikonen ym. 2020, 36). Kuitenkin tutkimuksissa on noussut esiin, että Suomessa kodin ulkopuolelle sijoitetut lapset ja nuoret kokevat vähemmän väkivaltakokemuksia sijaishuoltoapaikan aikuisten taholta kuin kotonaan vanhempiansa kanssa asuvat lapset. Tulos eroaa siis merkittävästi kansainvälisestä tutkimuksesta, joissa kodin ulkopuolelle sijoitetut lapset ja nuoret näyttävät olevan riskiryhmää väkivaltakokemusten osalta. (Ellonen & Pösö 2010.)

Nuoret voivat kokea turvattomuutta myös muiden sijaishuollossa olevien nuorten taholta. Kiusaamiseen liittyy nuorten mukaan esimerkiksi nimittelyä, haukkumista sekä potkimista. (Selwyn 2015, 12; Laakso 2019, 39.) Muiden nuorten taholta tulevaa hännäämistä ja ärsyttämistä kokee viikoittain jopa kolmannes sijoitetuista nuorista (Ikonen ym. 2020, 36). Välttämättä ohjaajat tai muut työntekijät eivät ole havainneet käytöstä, jotta he olisivat voineet puuttua tilanteeseen. Nuoret eivät välttämättä myöskään kerro näistä tilanteista työntekijöille. Joskus tilanne voi äityä niin pahaksi, että nuori joutuu vaihtamaan sijaishuoltoapaikkaa. (Laakso 2019, 39.) Sijaishuoltoapaikan työntekijöiden ja muiden sijaishuoltoapaikassa asuvien nuorten lisäksi myös muilla ihmissuhteilla on merkitystä nuoren turvallisuuden kokemukseen. Tutkimusten mukaan turvattomuutta näyttävät kokevan eniten nuoret, joiden perhe näyttäytyy etäisenä, vaillinaisena tai rikottuna (Koskinen 2018, 63). Erityisesti viikonloppuisin ja loma-aikoina nuoret voivat tavata

perheenjäseniään ja muita läheisiään, ja joskus heidän taholtaan nuori voi kokea vakavaa fyysistä uhkaa ja väkivaltaa, joka vaikuttaa oleellisesti heidän turvallisuuden tunteeseensa (Laakso 2019, 39).

Myös muut kuin sijaishuoltopaikassa asuvat nuoret voivat aiheuttaa turvattomuuden tunnetta kodin ulkopuolelle sijoitetulle nuorelle. Kodin ulkopuolelle sijoitus itsessään saattaa stigmatisoida nuoren ja erottaa hänet muista ikätovereistaan, sillä hän on lähtökohdiltaan erilainen, kuin muut nuoret. Nuori saattaa myös itse kokea olevansa erilainen taustansa vuoksi ja hävetä sitä. (Wood & Selwyn 2017, 30.) Tämä myös altistaa nuoren kiusaamiselle ja kodin ulkopuolelle sijoitettuja kiusataankin enemmän kuin vanhempiensa luona asuvia (Ikonen ym. 2020, 36). Jotkut nuoret kokevat, etteivät halua kertoa ikätovereilleen sijoituksestaan tai jopa pelkäävät sen paljastumista. Jotkut nuoret kokevat, että sijoituksen stigmaan pitäisi puuttua enemmän yhteiskunnallisella tasolla, jotta sijoitettua nuorta itsessään ei nähtäisi ongelmallisena tai hankalana. (Wood & Selwyn 2017, 30.)

Täytyy ottaa huomioon myös se, että sijoitettujen nuorten turvallisuuden tai turvattomuuden kokemukset eivät välttämättä aina paikannu suinkaan itse sijaishuoltoon tai sijaishuoltopaikkaan. Monilla nuorilla on taustallaan erilaisia traumakokemuksia sekä väkivallan erilaisia muotoja, jotka ovat omalta osaltaan vaikuttaneet sijoituspäätökseen. (Laajasalo & Manninen 2020, 118.) Lisäksi kodin ulkopuolelle sijoitetuilla on takanaan ainakin yksi katkennut kiintymyssuhde, mikä on ihan sellaisenaankin poikkeuksellinen elämäntapahtuma kenelle tahansa (Sinkkonen 2015, 156). Turvallisuuden tunne ei myöskään ole yksiselitteinen asia, eikä usein voi sanoa olevansa täysin turvassa tai täysin turvaton. Nuoret voivat kuvata yksittäisen tilanteen pelottavana, mutta kuitenkin kuvata sijaishuoltopaikan ilmapiiriä yleisesti turvalliseksi ja rennoksi (Laakso 2019, 40).

Nuorten kokema turvattomuus tai sijaishuoltopaikan aikuisten epäoikeudenmukainen käytös ei välttämättä tule ilmi nuoren asioista vastaavalle sosiaalityöntekijälle. Nuorille ei välttämättä ole aina selvää, minkälaisista asioista sosiaalityöntekijän kanssa voi puhua. Nuoret voivat myös pelätä sitä, että heidän kertomaansa ei välttämättä oteta tosisaan. Eräs nuori toi esille pelkäävänsä työntekijöiden keskinäistä lojaalisuutta ja sitä, että hänen kokemustaan vähäteltäisiin tai se jopa kiistettäisiin. Nuoret myös pohtivat, onko sosiaalityöntekijälle epäkohdista kertomisesta enemmän haittaa kuin hyötyä. He

pelkäsivät, että sosiaalityöntekijä antaa liikaa painoarvoa yksittäisille huonoille kokemuksille, jolloin hyvät kokemukset jäävät huomiotta. (Laakso 2019, 39–40.)

Yksi sijoitettujen nuorten kokema väkivallan muoto on myös rakenteellinen väkivalta, joka tulee harvemmin puheeksi tai huomioiduksi keskusteluissa. Tällä tarkoitetaan väkivaltaa, jota palvelujärjestelmä omalla toiminnallaan ylläpitää. Karkeasti ottaen se on esimerkiksi käytäntöjä, jotka vaikuttavat nuorten sijoituspaikan vaihtumiseen. Varsinkin yläkoulukäisillä nuorilla sijoituspaikka voi vaihtua useaan otteeseen, mikä ei tue lapsen turvallisuuden tunnetta, vaan päinvastoin heikentää sitä sekä pysyvyyttä nuoren elämässä. (Ikonen ym. 2020, 36.)

4 MENETELMÄT JA AINEISTO

4.1 TUTKIMUSKYSYMYKSET

Tutkielmani on laadullisia ja määrällisiä menetelmiä yhdistävä. Tutkielmassa tutkin kodin ulkopuolelle sijoitettuja nuoria ja heidän kokemaa turvallisuuden tunnettaan sijaishuollossa.

Tutkimuskysymykseni on:

Mitä kodin ulkopuolelle sijoitetut nuoret kertovat omasta turvallisuudestaan sijaishuollossa?

4.2 KYSY JA KUUNTELE – HANKE

Teen tutkielmani osana Terveyden ja hyvinvoinnin laitoksen Kysy ja kuuntele-sijoitettujen lasten hyvinvointi ja systemaattinen kuuleminen-hanketta. Kysy ja kuuntele – hanke tutkii sijoitettujen lasten ja nuorten hyvinvointia, osallisuutta, kokemuksia sekä kohtelua. Lisäksi se keskittyy tutkimaan sosiaalityön käytäntöjä sekä sijaishuollossa havaittuja epäkohtia. Hankkeella on kahtalainen tehtävä: se pyrkii sekä keräämään tietoa sijoitetuista lapsista, että vaikuttamaan lasten ja nuorten kuulemisen käytäntöihin sekä syvemmin sosiaalityön rakenteisiin. Hankkeen tavoitteena on vahvistaa ja lisätä sosiaalityöntekijöiden mahdollisuuksia ja keinoja puuttua ja tarttua epäkohtiin sekä korjata niitä. Se tähtää muutoksiin myös lasten ja nuorten kuulemisen tavoissa ja rakenteissa. Kuten hankkeen tavoitteissa, myös itse omassa tutkielmassani keskityn nuorten hyvinvointiin ja kokemuksiin tarkemmin rajautuen nuorten turvallisuuden kokemuksiin sijaishuollossa.

Hanke koskee sekä perheisiin, ammatillisiin perhekoteihin että laitoksiin sijoitettuja lapsia ja nuoria. Huostaanotettujen lisäksi mukana on myös kiireellisesti sijoitetut sekä avohuollon tukitoimena sijoitetut lapset, jotka ovat olleet sijoitettuna vähintään kolme kuukautta. Hanke toteutetaan yhteistyössä kuntien ja alueiden kanssa, jotka ovat sitoutuneet mukaan tutkimukseen vuosiksi 2019–2021. Hankkeessa mukana olevia kuntia on yhteensä 103.

Hankkeessa aineistonkeruu toteutetaan kyselylomakkein. Kyselylomakkeita on laadittu lapsille (10–12 vuotta) sekä nuorille (13–17 vuotta) omansa. Lisäksi 10–17-vuotiaille nuorille on tehty selkokielineen lomake. Tutkimuksessa lasten vastuusosiaalityöntekijät toimivat kanssatutkijoina ja osallistuvat aineiston keruuseen. Sosiaalityöntekijän tehtävänä on kertoa lapsille ja nuorille hankkeesta ja mahdollisuudesta osallistua siihen. Lapsilla ja nuorilla on mahdollisuus täyttää lomake vastuusosiaalityöntekijänsä vastaanotolla yhdessä hänen kanssaan, osittain sosiaalityöntekijän kanssa tai täysin itsenäisesti. Ennen kuin lapsi alkaa täyttämään lomaketta, sosiaalityöntekijä liimaa lomakkeeseen tunnistusnumeron, jota ei ole mahdollista yhdistää lapseen. Numero kuitenkin mahdollista aineiston alueellisen tarkastelun sekä vastausten yhdistämisen sosiaalityöntekijän täyttämään lapsikohtaiseen kyselyyn. Lomakkeessa lapselta ei kysytä henkilöllisyystietoja tai muita tunnistetietoja. Lapsi sulkee lomakkeen täyttämisen jälkeen kuoreen ja se lähetetään THL:lle. Lomakkeen täyttämisen jälkeen sosiaalityöntekijä kysyy lapselta lomakkeeseen liittyvistä asioista ja tässä tilanteessa myös lapsella on mahdollisuus keskustella sosiaalityöntekijän kanssa lomakkeen herättämistä ajatuksista. Siten sosiaalityöntekijällä on mahdollisuus puuttua mahdollisesti havaittuihin aineiston keruun herättämiin ajatuksiin, tunteisiin tai epäkohtiin välittömästi tapaamisen aikana. Sosiaalityöntekijä ei kuitenkaan lue lomaketta tai käy sitä erikseen läpi lapsen kanssa, sillä lomakkeeseen vastaaminen on luottamuksellista.

Sosiaalityöntekijä täyttää lapsen tapaamisen jälkeen sähköisesti oman, sosiaalityöntekijöille tarkoitetun, kyselylomakkeen, jossa hän arvioi lapsen tilannetta ja hyvinvointia. Lisäksi lomakkeessa kysytään sosiaalityöntekijän näkemyksiä keskustelutilanteesta sekä lapsen tilanteesta mahdollisesti ilmenneistä epäkohdista ja näihin epäkohtiin puuttumisesta. Myös tähän lomakkeeseen liitetään tunnistenumero, joka analyysivaiheessa voidaan yhdistää nuoren täyttämään lomakkeeseen. Kuitenkin myös tämä sosiaalityöntekijän tuottama tieto on täysin tunnistetonta, eikä sitä näin ollen voi yhdistää yksittäiseen lapseen. Itse halusin keskittyä tutkielmassani nimenomaan nuorten täyttämiin lomakkeisiin mutta käytän nuoren tilanteesta taustatietoa tuottavana sosiaalityöntekijän täyttämää lomaketta.

4.3 LAADULLINEN JA MÄÄRÄLLINEN AINEISTO JA SEN KERUU

Sain aineistoni Terveyden ja hyvinvoinnin laitokselta maaliskuun alussa, jolloin lomakkeeseen on vastannut yhteensä 165 nuorta ja heidän asioistaan vastaavaa sosiaalityöntekijää. Aineistoni on kerätty 1.3.2020 – 28.2.2021 välillä. Hankkeen aineistonkeruu jatkuu vielä 31.5.2021 asti. Sosiaalityöntekijöiden täyttämässä lomakkeessa on kysymyksiä yhteensä 36. Lomakkeessa kysymykset ovat jaettuna osioihin, joissa ensimmäisessä osiossa kysytään lapsen taustatietoja, toisessa sosiaalityöntekijän ja lapsen tapaamista, kolmannessa lapsen hyvinvointia ja sijaishuoltopaikkaa ja viimeisessä palvelujärjestelmää ja elinympäristöä. Valitsin sosiaalityöntekijän täyttämästä lomakkeesta analyysiini yhteensä viisi (5) kysymystä, jotka avaavat tutkimukseen osallistuvien nuorten taustatietoja kuten tietoja nuorten sijoituspaikoista (esimerkiksi perhekoti, laitos), sijoitusmuodosta (esimerkiksi kiireellinen sijoitus, huostaanotto) sekä nuorten sijoituksen pituudesta.

Tutkimuskysymykseni ohjaamana valitsin nuoren kyselylomakkeesta aineistooni yhteensä yhdeksän (9) kysymystä. Kysymyksiä nuorten lomakkeessa on yhteensä 29. Kyselylomakkeessa kysymykset on jaettu yhteensä neljään eri osioon. Nämä osiot ovat taustatiedot nuoresta, keskustelu oman sosiaalityöntekijän kanssa, sijaishuoltopaikkaa koskevat kysymykset sekä kouluun, harrastuksiin, ystäviin ja perheeseen liittyvät kysymykset. Aineistooni valitsemat osiot ovat taustatietoja nuorista sekä sijaishuoltopaikkaa koskevat kysymykset. Nuorten avoimissa vastauksissa vastausten pituudet vaihtelevat yhdestä sanasta aina kolmeen lauseeseen saakka. Vaihtelua vastausten pituudessa on melko paljon, pääsääntöisesti vastaukset sisältävät noin 2–4 sanaa. Kaikki nuoret eivät ole lainkaan vastanneet avoimiin kysymyksiin ja jotkut ovat vastanneet melko pitkästikin. Vastausten pituutta rajoittaa lomakkeen pieni tila kirjoittaa vastauksia omin sanoin. Ehkä, jos tilaa olisi ollut enemmän, jotkut nuoret olisivat kertoneet kokemuksistaan laajemminkin, eli lomake itsessään ei kannustanut nuoria kertomaan tilanteestaan monin sanoin.

Kaikki sosiaalityöntekijöiden lomakkeesta valitsemani kysymykset ovat määrällisiä kysymyksiä. Nuorten lomakkeesta valitsemani kysymykset ovat valtaosa määrällisiä kysymyksiä. Aineisto sisältää yhteensä 7 vastausta, joissa nuori on joko 12- tai 18-vuotias, joten rajasin nämä vastaukset aineistosta pois, sillä ne eivät ole tutkimukseni kohderyhmää. Vastauksia jää yhteensä 158 nuorelta, jotka ovat iältään 13–17-vuotiaita.

Kyselylomake aineistonkeruumenetelmänä

Kyselylomake on perinteisimpiä tapoja kerätä tutkimusaineistoa. Siinä kysymysten muotoilulla on hyvin keskeinen rooli, sillä kysymykset ja niiden muotoilu luovat pohjan tutkimuksen onnistumiselle. Tämän vuoksi kysymykset on tärkeää muodostaa selkeästi ymmärrettäväksi, jotta nuori ymmärtää, mitä tutkija on tässä kohtaa kysymyksellä hakenut. Jos nuori ei ymmärrä kysymystä, tai ymmärtää sen väärin, tulokset vääristyvät. Kysymykset eivät myöskään saa olla johdattelevia, eli tutkija ei saa omalla toiminnallaan vaikuttaa siihen, millaisia tuloksia nuoret tuottavat. Lomakkeen pituudella on myös tärkeä merkitys, jotta nuorten mielenkiinto säilyy kyselyn loppuun asti, eivätkä he jätä vastaamista kesken. Suurin osa kyselyn määrällisistä kysymyksistä sisältää valmiit vastausvaihtoehdot. Niissä on keskeistä kiinnittää huomiota siihen, että vaihtoehdoista löytyy jokaiselle nuorelle sopiva vaihtoehto. Tämän vuoksi on tärkeää, että kyselyvaihtoehdoissa on myös ”muu, mikä?” vaihtoehto, jotta nuori pystyy vastaamaan kysymykseen omin sanoin tai tarvittaessa täydentää aiempaa valintaansa. Laadulliset kysymykset ovat avoimia kysymyksiä. Avoimen kysymyksen vahvuutena on se, että nuorten mielipide voidaan saada selville perusteellisesti. Haasteena niissä on, että kaikki nuoret eivät välttämättä jaksa vastata avoimiin kysymyksiin tai voivat vastata niihin hyvin lyhyesti tai aiheen vierestä. (Valli 2010, 103–105, 125–126.)

Vastaajien taustatiedot

Vastaajien taustatietojen läpikäynti on tärkeä osa tutkielmaani. On hyvä tietää, millaisia taustoja nuorilla on, jotta voidaan pohtia esimerkiksi sitä, miten se vaikuttaa heidän antamiinsa vastauksiin. Vastaajien taustojen avaaminen auttaa luomaan kokonaisymmärrystä aineistosta ja sen sisältämistä vastauksista. Jotta tutkimuksen taustatietoja voidaan verrata laajemmin kodin ulkopuolelle sijoitettujen lasten ja nuorten tilanteeseen, vertailen niitä THL:n vuoden 2019 lastensuojelutilastoon (THL, 2020a).

Nuorista sukupuolekseen on ilmoittanut tytön tai pojan suurin osa, ja tyttöjä ja poikia on molempia lähes yhtä paljon, 77 tyttöä ja 76 poikaa. Yksi vastanneista on ilmoittanut sukupuolekseen ”muu” ja kolme nuorista ei ole halunnut kertoa sukupuoltaan. Kaksi nuorta ei ole lainkaan vastannut tähän kysymykseen. Kaikista sijoitetuista nuorista poikia on hieman tyttöjä enemmän, mutta luvuissa ei ole suuria eroavaisuuksia (THL

2020a, 9). Nuorten iät vaihtelevat aineistossa 13–17 vuoden välillä. Lähes puolet aineiston nuorista on 16–17-vuotiaita. 16–17-vuotiaiden ikäryhmästä huostassa olleiden osuus väestöstä onkin suurempi, kuin muissa ikäryhmissä (THL 2020a, 3). 13-vuotiaita aineistossa on vähiten ja 14- sekä 15- vuotiaita molempia noin viidesosa.

Nuorista suurin osa, noin kolmasosa, on sijoitettu toimeksiantosuhteiseen perhehoitoon. Toiseksi eniten nuoria on sijoitettuna yksityiseen laitokseen, ja muut ovat joko sijoitettuna toimeksiantosuhteiseen läheisverkostoon tai kunnan tai kaupungin omistamaan laitokseen. Yhteensä 21 nuoren sijaishuoltopaikkaa koskevaan kysymykseen sosiaalityöntekijä ei ole vastannut, joten heidän kohdallaan ei ole vastauslomakkeessa tietoa, mihin heidät on sijoitettu. Valtaosa aineiston nuorista on siis perhehoidossa ja toiseksi eniten yksityisessä laitoksessa. Kunnan tai kaupungin laitoksessa on vain noin 5 prosenttia nuorista. Jos verrataan aineiston nuoria valtakunnallisesti kaikkiin huostassa oleviin nuoriin, joita on myös suurin osa tämän aineiston nuorista, noin puolet on sijoitettuna perhehoitoon. Läheisverkostoon on sijoitettuna 8 prosenttia, ammatilliseen perhekotiin 11 prosenttia sekä laitoksiin lähes kolmasosa. Tämän aineiston pienempi perhehoidon määrä liittyy ensinnäkin siihen, että osalla nuorista ei ollut lomakkeessa tietoa, mihin heidät on sijoitettuna. Toiseksi tämä voi myös riippua siitä, että aineistossa oli nimenomaan nuoria, eikä lapsia. Pienistä lapsista valtaosa on sijoitettuna perhehoitoon, kun taas laitoshoidon on sijoitettuna yli puolet 16–17-vuotiaista sijoitetuista nuorista, joiden osuus tästä aineistosta on noin puolet. (THL 2020a, 6.) Kunnan tai kaupungin omistamien laitosten pieni osuus selittyy sillä, että laitokset on hyvin yksityistynyt (Porko, Heino & Eriksson 2018, 4).

Suurin osa aineiston nuorista (N.130) on huostaan otettuna. Avohuollon tukitoimenpiteenä on sijoitettu neljä nuorta, kiireellisesti sijoitettuna kaksi nuorta, hallinto-oikeuden väliaikaismääräyksellä yksi nuori. Joidenkin nuorten tiedot puuttuvat aineistosta (N.21). Aineistossa korostuu huostaanotettujen nuorten määrä suhteessa avohuollon sijoituksessa oleviin sekä kiireellisesti sijoitettuihin nuoriin. Jos verrataan kaikkiin sijoitettuna olleisiin lapsiin viimeisen sijoituspaikan mukaan, ja mukana ovat avohuollon sijoituksena, kiireellisesti sijoitettuna ja huostaanotettuna olevat lapset, huostaanotettuja oli yli 60 prosenttia sijoitetuista vuonna 2019. Avohuollon sijoituksella oli sijoitettuna neljäsosa ja loput lapsista oli sijoitettuna kiireellisesti. (THL 2020a, 10.)

Valtaosa nuorista, lähes puolet, on ollut sijoitettuna viisi vuotta tai pidempään. Vain 15 nuorta on ollut sijoitettuna vuoden tai alle vuoden. Aineistossa valtaosa nuorista on ollut

sijoitettuna jo pidempään, joten heillä on kertynyt jo jonkin verran kokemusta sijais-
huollosta ja sen käytännöistä. Nuoret pystyvät kertomaan laajemmin kokemuksiaan tur-
vallisuudesta, kuin silloin, jos valtaosa nuorista olisi ollut sijoitettuna esimerkiksi alle
puoli vuotta. Ylipäätään huostaanotettujen sijoitusten kestot vaihtelevat melko paljon,
neljännos vuonna 2019 sijoitettuna olleista lapsista ja nuorista oli sijoitettuna vain alle 7
kuukautta, kun taas neljännos oli ollut sijoitettuna jopa lähes 7 vuotta. Sijoitetuista kol-
masosa oli vuonna 2019 ollut sijoitettuna vähintään puolet elämästään. Huostassa ole-
vien lasten ja nuorten huostaanottoja puretaan melko harvoin, ja esimerkiksi vuoden
2017 lopulla huostassa olevista 0–15-vuotiaista lapsista valtaosa oli huostassa vielä kak-
si vuotta myöhemmin. (THL 2020a, 8.)

Hieman yli 40 prosenttia nuorista on ollut nykyisessä sijaishuoltoapaikassa viisi vuotta
tai pidempään. Yli puolet aineiston nuorista on ollut sijoitettuna samaan sijaishuolto-
apaikkaan yli kolme vuotta. Alle 15 prosenttia nuorista on ollut nykyisessä sijaishuolto-
apaikassa vuoden tai alle vuoden. Aineistosta siis valtaosa nuorista on ollut sijoitettuna jo
ylipäätään pitkään, ja he ovat olleet myös samassa sijaishuoltoapaikassa kauan. Onkin
tärkeää, ettei nuoren sijaishuoltoapaikka vaihdu turhaan, sillä toistuvat sijoitukset luovat
nuorelle turvattomuutta sekä juurettomuutta ja voivat myös vahingoittaa hänen kehitys-
tään. Kun sijaishuoltoapaikka valinta valmistellaan huolellisesti, ehkäistään sijaishuolto-
apaikan vaihtuminen ja pystytään luomaan nuoren elämään jatkuvuutta ja pysyvyyttä.
Joissakin tilanteissa sijaishuoltoapaikkaa on kuitenkin tarpeen muuttaa, jos se ei ole esi-
merkiksi enää nuoren edun mukainen. (Saastamoinen 2008, 99, 110.)

Yli 60 prosentille aineiston nuorista nykyinen sijaishuoltoapaikka on joko ensimmäinen
tai toinen heidän elämänsä aikana. Noin 20 prosentille nuorista nykyinen paikka on 3–4
sijaishuoltoapaikka ja hieman yli viisi prosenttia on ollut yhteensä 5–10 eri sijaishuolto-
apaikassa. Kaikista sijoitetuista vuonna 2019 ensimmäisten sijoitusten osuus oli hieman
yli 20 prosenttia. Jo aiemmin elämässään sijoitetuilla nuorilla lähes 10 prosentilla alkoi
uusi sijoitus vuonna 2019. (THL 2020a, 8.)

4.4 NUORTEN KOKEMUSTEN TUTKIMINEN LAADULLISEN JA MÄÄRÄLLISEN TUTKIMUKSEN MENETELMIN

Mix methods

Tutkimusaineistoni on kerätty laadullista ja määrällistä tietoa tuottavin lomakekyselyin. Tämän vuoksi koen tärkeäksi lähestyä aineistoa sekä laadullisen että määrällisen tutkimuksen keinoin ja yhdistän tutkielmassani näitä molempia menetelmiä. Laadullisen ja määrällisen tutkimuksen yhdistämistä kutsutaan monimenetelmälliseksi, mix methods-tutkimukseksi. Myös muita tutkimussuuntia voidaan kutsua monimenetelmällisyydeksi, mutta tässä viitataan nimenomaan mix methods-tutkimukseen. Menetelmien yhdistäminen mahdollistaa monimutkaisten sosiaalisen todellisuuden ongelmien ymmärtämisen ja ratkaisemisen. (Karhula 2019, 28.) Monimenetelmällisyyden uskotaan myös paikkaavan laadullisten sekä määrällisten menetelmien ongelmia, joita kumpikin menetelmä pitää yksinään sisällään (Tuomi & Sarajärvi 2018, 78). Monimenetelmällinen tutkimus hahmottuu tutkielmassa osaksi sekä laadullisen että määrällisen menetelmän painottamisena ja niiden yhdistämistä. Tutkimusaiheestani saa näitä menetelmiä yhdistämällä mahdollisimman kattavan kuvan (Saikku 2018, 45.)

Tutkimuksessani korostuu pääasiallisesti laadullinen tutkimusote ja tutkimusasetelmani onkin muodostunut laadulliselle tutkimukselle ominaiseksi, jossa todellisuus näyttäytyy sosiaalisesti rakentuneena (ks. esim. Berger & Luckmann 1995). Laadullisen analyysin olen toteuttanut teema-analyysin keinoin ja määrällistä aineistoa lähestyn kuvailevasti, lukumääriä ja prosentteja esittäen. Kuvailevassa määrällisessä analyysissä havainnollistan tuloksia kuvioin. Pyöristän tutkielmassani prosentuaaliset vastaukset aina lähimpään kokonaislukuun. Määrittelen tutkimusotteeni löyhästi monimenetelmälliseksi, joka pohjautuu sekä määrällisen että laadullisen tutkimusaineiston käyttöön ja tilastollisten ja laadullisten analyysimenetelmien hyödyntämiseen. Tavoitteeni on tarkastella näiden menetelmien tuottamia tuloksia toisiaan täydentäen. Laadulliset ja määrälliset aineistot käsittelen toisistaan erillisinä, mutta analyysissä yhdistän näitä molempia menetelmiä.

Ihmisen arjen toimintaan vaikuttaa hänen itsensä lisäksi häneen vaikuttava toimintaympäristö sekä käsillä oleva toiminta. Kun pohditaan tuttua ja yksinkertaiselta tuntuvaa arjen toimintaa, liittyy siihen tosiasiaassa monia monimutkaisia tekijöitä ja niiden välisiä yhteyksiä. Sama koskee nuoria, sijaishuolto paikkaa sekä siellä koettua turvallisuutta. Toimintaympäristöihin sisältyy fyysisten tekijöiden ohella myös erilaisia kulttuurisia ja

sosiaalisia tekijöitä. Tällaisiin monimutkaisiin arjen toimintoihin monimenetelmällisyys on usein toimiva lähestymistapa. (Karhula 2019, 28–29.)

Kokemusten tutkimus

Tutkielmani tutkii nuorten kokemuksia hyödyntäen mix methodia. Kokemus käsitteenä on hankalasti määriteltävä ja monimerkityksellinen. Arkielämässä ihmisten on usein helppo kertoa kokemuksiaan esimerkiksi jostakin uudesta asiasta, vaikka uuden kirjan lukemisesta. Kokemuksella voidaan viitata myös ihmisen taitoihin ja kykyihin, eli ihmisellä voi olla kokemusta esimerkiksi kitaran soittamisesta. Kokemus siis voi tarkoittaa eri merkityksissä erilaisia asioita, eikä se tutkimuskohteenakaan ole yksinkertainen. Kokemus liittyy sekä elämyksiin, ajatuksiin, tapahtumiin että tuntemuksiin. (Kukkola 2018, 41–42.) Jokaisen ihmisen mieli muodostuu subjektiivisista merkityssuhteista ja merkityksenannoista. Nämä yhdessä muodostavat merkitysmailmaan, joka sisältää erilaisia kokemuksia. Näitä kokemuksia ovat havainnot, mielikuvat, tunteet ja tunne-elämykset, kuvitelmat, ajatukset, uskomukset, mielipiteet, käsitykset ja arvostukset. Koska tutkimuskohteenä ovat ihmisten subjektiiviset kokemukset, ovat ne tutkijan aistihavaintojen tavoittamattomissa. Kokemuksia voidaan tutkia vain silloin, jos tutkittava kertoo niistä tai ilmaisee niitä joillakin muilla tavoin. (Latomaa 2008, 17.)

Ihmiset antavat kokemuksille erilaisia merkityksiä ja merkityssuhteita (Latomaa 2008, 17). Merkitykset muodostuvat yksittäisten kokemusten kautta. Kuitenkaan kaikki kokemukset eivät nouse merkitykselliseksi, vaan niiden tulee koskettaa ihmisen omaa elämää ja elämätilannetta. Jos tapahtuma on ihmiselle täysin merkityksetön, se jää tiedostamattomaksi eikä jää välttämättä ihmisen mieleen kokemuksena. Joskus toimintaamme ohjaavat kuitenkin tiedostamattomat merkityssuhteet, joiden yhteyttä emme välttämättä itse havaitse. (Perttula 2008, 116, 118–119.)

Kokemus syntyy siis vuorovaikutuksessa ihmisen ja elämysmaailman välillä. Lisäksi kokemukset toimivat jatkumona, jolloin aiemmat kokemukset vaikuttavat nykyhetken kokemuksiin ja kokemisen laatuun. Aiemmin koettu vaikuttaa siihen, miten koemme tulevat tapahtumat. (Dewey 1934/2010, 59.) Jokaisella aineiston nuorella on siis monia erilaisia merkityksiä sijaishuollossa koetusta turvallisuudesta ja turvattomuudesta, jotka paikantuvat heidän aiemmin kokemaansa. Jotkut yksilön subjektiiviset kokemukset eivät välttämättä vaikuta hänen koettuun turvallisuuden tunteeseensa, vaikka se jollakin

toisella voi olla merkittävästi turvallisuuteen vaikuttava asia. Ihmiset merkillistävät kokemuksiaan siis eri tavoin, aiemmin oppimansa ja kokemansa kautta.

Nuorten kyselylomake lähestyy nuorten ajatuksia heidän omien kokemustensa kautta. Nuorilla on ollut halu täyttää lomake ja kertoa siinä omista ajatuksistaan ja aiemmista kokemuksistaan koskien sijaishuoltoa ja turvallisuutta. Koska en ole ollut itse mukana lomakkeen täytössä, on kaikki saamani tieto kokemuksista näiden nuorten kirjoittamien vastausten varassa. Pystyn tutkimaan ja tavoittamaan nuorten kokemuksia heidän itse sanoittamiensa lyhyiden tarinoiden ja kertomusten kautta. Vaikka lomakkeen kautta kokemuksista ei saa samalla tavalla kattavaa ja laajaa kuvaa, kuin esimerkiksi haastattelututkimuksessa voisi mahdollisesti saada, voidaan niistä silti paikantaa lyhyitä kertomuksia, kokemuksia.

Analyysin tekeminen

Tutkielmani aineisto-osuus lähtee liikkeelle siitä, että saan THL:lta sekä lasten että nuorten kyselylomakkeet. Lähestyn lomakkeita tutkimuskysymykseni kautta, ja pyrin tarkastelemaan niitä tutkimuskysymys edellä. Tiesin olevani kiinnostunut enemmän nuorten kokemuksista, joten lähdin tarkastelemaan nuorille tehtyä kyselylomaketta tarkemmin. Nostan kyselylomakkeesta itseäni kiinnostavat kysymykset, jotka liittyvät tutkimusaiheeseeni sekä vastaavat parhaiten tutkimuskysymykseeni, ja pyydän näiden kysymysten aineiston THL:ltä.

Nuorten lomakkeen lisäksi saan samalla myös sosiaalityöntekijöiden lomakeaineiston, jota tarkastelen enemmän nuorten taustojen kontekstista. Pyrin valitsemaan sosiaalityöntekijöiden lomakkeesta olennaiset kysymykset, joiden kautta pystyisin kuvaamaan nuorten taustatietoja. Käsittelen aineistoa SPSS-ohjelman kautta ja kuvailevan analyysin keinoin. Lähestyn aineiston asiasisältöä muun muassa pohtimalla vastauksia kysymykseen 'mitä', 'minkälainen' tai 'kuinka paljon'. Tämänkaltaisella kuvailevalla lähestymistavalla on tarkoituksena kuvata, minkälainen tutkimuksen kohteen ilmiö on tai kuinka yleisestä ilmiöstä on kyse. Pyrin kiteyttämään määrällisen analyysin keskiarvoihin ja prosentteihin. (Vilka 2007, 44, 162.) Teen kaikista määrällisistä kysymyksistä erikseen yhteenvetotaulukot, joissa on erotettavissa kunkin vastauksen valinneiden määrä sekä prosenttiosuudet, kuinka monta prosenttia nuorista on valinnut vaihtoehdon. Teen näistä yhteenvetotaulukoista vielä ympyrä- sekä pylväsdiagrammeja, jotta saan esiteltyä tulok-

sia selkeämmin tutkielmassani. Tuon analyysiosassa määrällistä aineistoa osaksi laadullisia vastauksia, jotta analyysiosastani tulee eheä ja sellainen, että laadullinen ja määrällinen aineisto muodostavat yhdessä yhtenäisen ja selkeän kokonaisuuden.

Laadulliseksi aineistoksi lasken selkeiden avoimien kysymysten lisäksi myös määrällisten kysymyksen aineiston, jossa nuori pystyy täydentämään vastaustaan omin sanoin. Laadullisen aineiston kopioin SPSS-ohjelmasta Word-tiedostoon, sillä koen, että laadullista aineistoa on helpompi käsitellä sillä. Aluksi jaottelen kaikki kysymykset ja niiden vastaukset erilleen. Käyn läpi aineistoa useampaan otteeseen, jonka avulla hahmotan aineistoista selkeitä yhtenäisiä teemoja, jotka toistuvat kysymyksestä toiseen. Teemoittelu on hyvä aineiston analysointitapa käytännöllisten ongelmien ratkaisemiseksi. Teemoittelussa nostetaan aineistosta sen sisältämät keskeiset aiheet ja sen avulla aineistosta saadaan esille erilaisia vastauksia ja tuloksia esitettyihin kysymyksiin. (Eskola & Suoranta 1998, 126.) Korostan Wordin avulla nämä teemat eri väreillä, jotta pystyn hahmottamaan kokonaisuutta paremmin. Näitä hahmottamiani teemoja on tässä vaiheessa seitsemän. Teemat ovat aikuiset ja työntekijät, vertaiset/kaverit/perhe, lemmikkieläimet, ilmapiiri/olo sijaishuoltopaikassa, fyysiseen tilaan liittyvät/oma huone/talo/ruoka/raha/materia, säännöt/rutiinit sekä muu vastaus. Teemojen hahmottamisen jälkeen koostan kulloisestakin kysymyksestä erikseen erilliset taulukot, jotta löydän tutkimukseni kannalta kaikkein keskeisimmät asiat ja teemat. Taulukoiden muodostamisen jälkeen alan jaotellaan kuhunkin taulukkoon positiivisesti turvallisuuteen liittyvät asiat sekä negatiivisesti turvallisuuteen liittyvät tekijät erikseen. Tämän jälkeen alan yhdistelemään näitä tekemiäni taulukoita yhteen muodostaakseni laajempia taulukoita.

Taulukoiden ja teemojen muodostamisen jälkeen alan tarkastelemaan niitä teoriani näkökulmasta. Päädyn tuomaan teemoja lähemmäs teoriaani, ja tässä hyödynnän pääasiassa Hurmeen ja Kyllösen (2014, 28) muodostamaa fyysisen ja henkisen turvallisuuden kaaviota (ks. kuvio 3). Tällöin teemat muodostuvat selkeämmiksi kokonaisuuksiksi, ja saan muodostettua niistä kaksi yläteemaa, ihmissuhteet sekä sijaishuoltopaikan. Näiden teemojen alle hahmottuu pienempiä teemoja, joita ihmissuhteen alla on aikuiset, vertaiset ja biologinen perhe ja suku. Sijaishuoltopaikan alateemoiksi muodostuu psyykkinen turvallisuus, fyysinen turvallisuus, ympäristö ja materiaallinen hyvinvointi sekä sijaishuoltopaikan säännöt. Näiden kahden pääteeman lisäksi päädyn tuomaan esiin vielä muita nuorten nostamia turvallisuuden ja turvattomuuden aiheita ”Muut turvallisuuteen liitetyt tekijät”-luvun alle.

Kirjoittaessani nuorten esiin nostamia otteita, pyrin tarkastamaan vielä saamastani SPSS-aineistosta, että otteet on ilmaistu ja kirjoitettu juuri niin, miten nuoret ovat ne alun perin kirjoittaneet. Pyrin tuomaan analyysissäni kaikkien aineistoon vastanneiden nuoren ääniä kuuluviin, jonka vuoksi päädyn siksi käsittelemään myös yksittäisiä vastauksia ja kokemuksia, joita välttämättä moni nuori ei ole maininnut, mutta joilla silti on ollut merkitystä kyseiselle vastauksen antaneelle nuorelle. En siis pidä ensiarvoisen tärkeänä tuoda esiin sitä, mitä valtaosa nuorista on vastannut, vaan pyrin tuomaan kaikkien kyselyyn vastanneiden nuoren äänen ainakin jollakin tasolla kuuluviin analyysissäni.

4.5 TUTKIMUKSEN EETTISYYS

Tutkimuksessa huomioin sekä kriittisyyden että objektiivisuuden kriteerit, jotka ovat molemmat erittäin tärkeitä tieteen tekemisessä (Salminen 2011, 1). Noudatan tutkimuseettisen neuvottelukunnan hyvän tieteellisen käytännön ohjeita, joihin kuuluvat rehellisyys, huolellisuus ja tarkkuus. Oikea lähteiden käyttö on erittäin tärkeää, ja noudatan tutkimuksessani oikeanlaisia lähdeviittauskäytäntöjä antaakseni kunniaa muiden tekemälle työlle. Tämän lisäksi minulle on erityisen tärkeää raportoida tuloksistani avoimesti. (Tutkimuseettinen neuvottelukunta 2012, 6, jatkossa TENK.) Tutkiessani kodin ulkopuolelle sijoitettuja nuoria huomioin ja tiedostan ryhmän haavoittuvuuden ja heterogeenisyyden. Vaikka tutkielmassa käsitelen kodin ulkopuolelle sijoitettuja nuoria, tarkoitukseni ei ole yleistää kaikkea tietoa koskemaan koko ryhmää. Jokainen nuori on omanlaisensa yksilö, ja hänen kokemaansa hyvinvointiin ja turvallisuuteen vaikuttavat monet erilaiset asiat. Tarkoitukseni on nostaa esiin, minkälaisia asioita nuoret nostavat esiin turvallisuudestaan, jotta näihin asioihin voidaan jatkossa kiinnittää enemmän huomiota.

Kaikilla tutkittavilla on ollut mahdollisuus valita, haluavatko he osallistua tutkimukseen vai eivät. Sekä sosiaalityöntekijöillä että nuorilla itsellään on ollut tämä mahdollisuus, joten tutkimus ja sen toteuttaminen perustuvat vapaaehtoisuuteen ja tutkittavien omaan haluun vastata kyselylomakkeeseen. Sosiaalityöntekijöiden ollessa hankkeessa kanssattukijoina, heille on annettu ohjeet siitä, miten tutkimuksesta ja sen tekemisestä kerrotaan nuorille. Kuitenkin on vaikeaa sanoa, miten sosiaalityöntekijät ovat käytännössä

tämän toteuttaneet, eli ovatko nuoret saaneet varmasti kaiken tarvitsemansa tiedon tutkimukseen osallistumisesta ja onko heille tullut tunne, että siihen osallistuminen on täysin vapaaehtoista. Sosiaalityöntekijän vastuulla on varmistaa se, että nuori antaa suostumuksensa riittävään tietoon perustuen ja sosiaalityöntekijä osaa ottaa nuoren suostumuksessa huomioon myös nuoren riittävän ikä- ja kehitystason. Nuorelle tuodaan selvästi esille, että lupa tarvitaan nimenomaan tutkijoille eikä sosiaalityöntekijälle itselleen ja nuoresta saatava tieto ei tule sosiaalityöntekijän käyttöön vaan hankkeen tutkijoiden käyttöön. Nuorelle tulee olla myös selvyys siitä, että hän voi jättää vastaamatta halutesaan osaan tai kaikkiin kysymyksiin. Nuorelle täytyy selvittää, ettei vastaamatta jättämisellä ole vaikutusta häneen kohdistettuihin toimenpiteisiin tai hänen saamiinsa palveluihin tai kohteluun. Tutkimustietoa kerätessä tulisi tutkittavia selkeästi pystyä tiedottamaan esimerkiksi siitä, miten tuloksia hyödynnetään ja millä tavoin niitä esitetään ja käytetäänkö tutkimuksessa esimerkiksi sitaatteja (Von Bonsdorff, Von Bonsdorff & Järvensivu 2019, 2).

Hankkeen tutkimussuunnitelmassa on pohdittu nuorten huoltajien suostumuksen pyytämistä tutkimukseen osallistumiseksi. Tavallisesti tutkittavan ollessa alle 15-vuotias hänen osallistumisestaan päättää ensisijaisesti hänen huoltajansa. Koska hanke tutkii tärkeää aihetta, sijoitettujen lasten kuulemista ja hyvinvointia, voi huoltajan suostumuksen pyytäminen johtaa siihen, ettei aiheesta saisi riittävän kattavaa tietoa. Tutkimuksessa nuorten huoltajia onkin tiedotettu tutkimuksesta, mutta heidän mielipidettään tutkimukseen osallistumisesta ei ole erikseen kysytty. Tämä johtuu siitä, että Tutkimuseettinen neuvottelukunta (2009, 5) katsoo kouluissa ja varhaiskasvatuksen toimintayksiköissä tehtävien tutkimuksen olevan osana normaalia varhaiskasvatuksen tai koulun työtä. Huoltajien lupaa ei tarvita, mikäli varhaiskasvatuksen toimintayksikön johtaja taikka koulun rehtori arvioi, että tutkimus tuottaa instituutiolle hyödyllistä tietoa ja voidaan toteuttaa osana yksikön normaalia toimintaa. Koska tutkimus on toteutettu osana sosiaalityöntekijän normaalia työtä ja tutkimus toteutetaan nuoren ja sosiaalityöntekijän tapamisilla, ei huoltajien suostumusta tarvita. Sosiaalityöntekijä huolehtii kuitenkin siitä, että tutkimusta ei toteuteta esimerkiksi kriisitilanteessa olevalle nuorelle tai muutoin siten, että se on nuorelle vahingollista. (TENK 2009, 2, 5.)

Koska aineisto itsessään ei sisällä tunnistetietoja ja on lähtökohdiltaan jo minun saatuaani sen täysin anonymia, enkä ole ollut itse mukana sen keräämisessä, liittyä omalta osaltani eettinen pohdinta lähinnä aineiston käsittelyyn, analysointiin sekä aineiston auki

kirjoittamiseen. Sitoudun itse käsittelemään aineistoa huolellisesti ja tarkasti. Tutkimuseettisten periaatteiden mukaisesti aineisto on säilytetty tietoturvallisesti ja tarkkaa huolellisuutta noudattaen (TENK 2012, 6). Olen säilyttänyt aineistoa ainoastaan henkilökohtaisella, käyttäjätunnuksella ja salasanalla varustetulla tietokoneellani ja huolehdin aineiston asianmukaisesta hävittämisestä työn palauttamisen jälkeen.

Ihmistieteissä tärkeänä eettisenä ohjeena on vahingon välttämisen periaate, joka liittyykin pääasiallisesti henkisiin, sosiaalisiin ja taloudellisiin vahinkoihin kuin varsinaiseen fyysiseen vahinkoon. Tutkija voi julkaistuilla tutkimustuloksilla aiheuttaa vahinkoa tutkittavilleen esimerkiksi leimaamalla tutkittavien edustaman ryhmän haitallisella ja leimaavalla kirjoitustyyllillä tai omilla asenteillaan esimerkiksi siten, että tutkittavia mustamaalataan. (Kuula 2006, 62—63.) Aiemmin mainitsemini sitaattien käyttöön liittyen voi olla vaarana se, että nuoret voivat järkyttyä siitä, miten heitä on tutkimuksessa tutkittu ja kuvailtu ja millä tavoin heistä on kirjoitettu sekä millaisiin asiayhteyksiin heidät on tutkielmassa liitetty. Koska en itse ole ollut mukana kyselylomakkeen täyttämässä tai muutoinkaan aineistonkeruun suunnittelussa, omat tunteeni tai ennakkokäsitykseni tutkittavasta aiheesta eivät ole voineet vaikuttaa haastattelutilanteeseen. Tämä ei tarkoita kuitenkaan sitä, ettei minun tulisi ottaa niitä huomioon aineiston analysoimisessa ja kirjoittamisessa. (Laitinen ja Uusitalo 2007, 322.) Tämän vuoksi kiinnitän erityistä huomiota siihen, että kirjoitan tutkittavista nuorista ja heidän tuottamistaan tutkimustuloksista objektiivisesti enkä tuota vahinkoa nuorille.

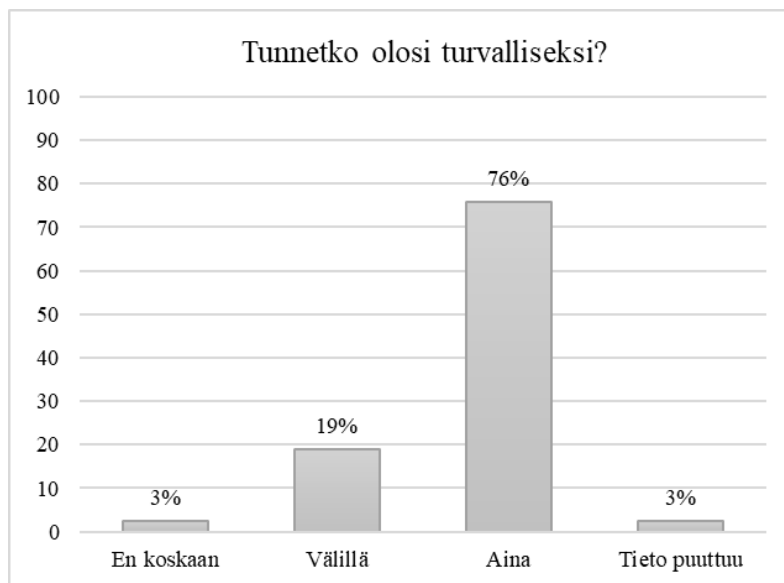
Sosiaalitieteellisiä tutkimuksia perustellaan usein siten, että niiden pyrkimyksenä on tuottaa tietoa sosiaalisten ongelmien ehkäisystä sekä tunnistamisesta ja palveluiden kehittamisestä. Jotta tutkimusta voidaan pitää eettisenä, tulee sen myös olla hyödyllinen. (Kuula 2006, 156.) Tutkielmani pyrkiikin omalta osaltaan tuomaan julkiseen keskusteluun ja osaksi päätöksentekoa sitä, miten sijoitetut nuoret kokevat turvallisuuden tunteensa sijaishuollossa ja millaisia asioita sijoitetut liittävät turvallisuuden tunteeseensa. Näin ollen tutkimuksellani voidaan nähdä olevan hyötyä sijaishuollon kehittämisen ja sitä kautta nuorten turvallisuuden tunteen lisäämisen suhteen.

Käsittelen nuorten kokemuksia ja mielipiteitä arvostavasti ja kunnioittaen. Koska tutkin sijoitettuna olevien nuorten turvallisuutta ja kokemuksia, liittyä aiheeseeni monia sensitiivisiä kysymyksiä. Aiheen sensitiivisyys ei kuitenkaan poissulje sen tutkimustarvetta. Koska sijoitetut nuoret ovat erityisen haavoittuvassa asemassa, voidaan heitä joskus suojella liikaa, eikä heille välttämättä anneta edes mahdollisuutta osallistua heitä koske-

viin tutkimuksiin ja heidän elämäänsä koskevaan tiedontuotantoon (ks. esim. Pekkari-
nen 2015). Tässä tutkielmassa annankin sijoitettujen nuorten tuoda itse esille omalla
äänellään, miten he kokevat turvallisuutensa sijaishuollossa.

5 KODIN ULKOPUOLELLE SJOITETTujen NUORTEN TURVALLISUUDEN JA TURVATTOMUUDEN KOKEMUKSET

Seuraavissa luvuissa käyn läpi kodin ulkopuolelle sijoitettujen nuorten turvallisuuden ja turvattomuuden kokemuksia. Kuitenkin ennen turvallisuuden ja turvattomuuden aiheisiin perehtymistä on tärkeää selvittää, kuinka moni nuorista kokee ylipäätään olonsa turvalliseksi sijaishuollossa. Nuorilta kysyttiin, kokevatko he olonsa turvalliseksi nykyisessä sijaishuolto paikassa (kuvio 5). Yli 75 prosenttia nuorista kuvaa kokevansa olonsa turvalliseksi sijaishuollossa aina. Lähes 20 prosenttia nuorista kertoo tuntevansa olonsa välillä turvalliseksi. Kuitenkin muutama nuori (N. 4) vastaa, ettei koskaan tunne oloaan turvalliseksi sijaishuollossa.

Kuvio 5. Tunnetko olosi turvalliseksi nykyisessä sijaishuolto paikassa?

Koettuun turvallisuuteen liittyvät monet eri asiat. Kodin ulkopuolelle sijoitetut nuoret liittävät koettuun turvallisuuden ja turvattomuuden tunteeseen vahvasti ihmissuhteet. Näistä vastauksista on eroteltavissa sijaishuolto paikan aikuiset (ohjaajat tai sijaisvanhemmat), vertaiset sekä oma biologinen perhe tai suku. Ihmissuhteet näyttäytyvät vastauksissa sekä positiivisessa että negatiivisessa valossa, eli ne joko lisäävät nuorten kokemaa turvallisuutta tai vastavuoroisesti heikentävät sitä.

Vastauksissa nousee esiin myös sijaishuoltoapaikkaan liittyviä tekijöitä, joita ovat koettu psyykkinen turvallisuus, fyysinen turvallisuus, sijaishuoltoapaikan ympäristö, materiaallinen hyvinvointi sekä sijaishuoltoapaikan säännöt. Näiden jaottelujen lisäksi nuoret nostavat esiin joitakin aiheita, joita ei ole yhdistettävissä muihin analyysin osioihin, esimerkiksi nuoren omat lemmikit.

5.1 IHMISSUHTEET

Nuoret tuovat kyselyssä esille ihmissuhteiden merkityksiä ja vaikutuksia omaan hyvinvointiinsa ja kokemaansa turvallisuuden tunteeseen. Ihmissuhteista kerrottaessa nuoret nostavat erityisesti esiin sijaishuoltoapaikan aikuiset, kuten ohjaajat sekä sijaisvanhemmat, sijaishuoltoapaikan vertaiset sekä oman biologisen perheensä ja sukunsa. Käytän sijaishuoltoapaikan ohjaajista ja vanhemmista käsitettä aikuiset. Ihmissuhteita tuodaan esiin sekä turvallisuuden tunnetta lisäävänä, että heikentävänä tekijöinä. Ihmissuhteet liittyvät vahvasti sosiaaliseen turvallisuuteen (ks. kuvio 3, s.23). Sosiaalinen turvallisuus sisältää sen, että lapsi kokee voivansa kehittyä omana itsenään yhteisössä, jonka jäsenenä hän on. Tässä tutkimuksessa tarkoitan yhteisöllä sijaishuoltoapaikkaa. Sosiaalinen turvallisuus liittyy keskeisesti kaverisuhteisiin ja sosiaalisiin taitoihin. (Hurme & Kyllönen 2014, 29.) Sitä voi heikentää esimerkiksi yksinäisyys ja sen kokemukset sekä ristiriidat ihmissuhteissa (Vornanen 2000, 38).

5.1.1 SIJAISHUOLTOPAIKAN AIKUISET

Sijaishuoltoapaikan aikuisista nuoret puhuvat ajoittain pelkästään vanhempina tai ohjaajina. Tämä tekee tulkinnanvaraiseksi sen, tarkoittaako nuori tässä kohtaa hänen biologisia vanhempiaan vai sijaisvanhempiaan. Pääsääntöisesti kuitenkin nuoren vastauksesta on pääteltävissä, mitä hän vanhemmalla tarkoittaa. Nuoret merkityksellistävät sijaishuoltoapaikan aikuiset itselleen tärkeiksi ja turvallisuutta tuottaviksi, vaikka vastauksissa nouseekin esiin joitain haasteita nuoren ja sijaishuoltoapaikan aikuisten suhteisiin liittyen. Haasteita suhteisiin tuo esimerkiksi työntekijöiden vaihtuvuus sekä työntekijöiden asiaton käyttäytyminen nuoria kohtaan.

Mukavat ja turvalliset aikuiset

Monet nuoret kuvaavat sijaishuoltoapaikan aikuisia muun muassa sanoilla *''mukavia''* tai *''hyvät''*. Nuoret kertovat, että sijaishuoltoapaikan aikuiset kohtelevat heitä hyvin ja rakastavasti ja heidän kanssaan pystyy keskustelemaan asioita, kuten alla olevat kuvaukset tekevät näkyväksi:

''turvallisuus ja läsnäolo''.

''Välittäminen, keskusteluyhteys''.

''mukavat ja luotettavat aikuiset''.

Aikuisia kuvataan otteissa positiivisilla adjektiiveilla, kuten mukava ja luotettava. Nuoret kuvaavat tärkeäksi aikuisten läsnäolon sekä nuoren ja aikuisten välisen keskusteluyhteyden. Tämä luo nuorelle turvallisuutta.

Nuoret kuvaavat sijaishuoltoapaikan aikuisia adjektiivein, jotka tuovat näkyviin nuoren ja aikuisen välisen emotionaalisen suhteen:

''Tukevat sijaisvanhemmat''.

'' rakastavat vanhemmat, tieto siitä, että heihin voi tukeutua ja luottaa''.

Otteissa nuoret kuvaavat sijaishuoltoapaikan aikuisia tukeviksi ja rakastaviksi. Nuoret kokevat myös, että he voivat luottaa aikuisiin. Nuorten ja aikuisten välille on muodostunut emotionaalinen suhde (Ks. esim. Ward ym. 2005, 12). Nuoret nostavat myös vastauksissa esiin sen, miten on tärkeää, että heistä huolehditaan ja heidän peräänsä katsotaan:

'' Yökö valvoo aina jos tulee joku hätä niin voi mennä kertomaan aikuiselle.''

'' vanhempani ovat usein huolissaan jos en ole ajoissa kotona''.

'' vanhempani välittävät minusta todella paljon.''

Otteissa nousee esiin sijaishuollon aikuisten välittäminen ja rakastava suhtautuminen nuoreen sekä aikuisen ja nuoren lämpimät ja läheiset välit. Nuorille on myös tärkeää, että he voivat hädän tullen tukeutua aikuiseen ja he kokevat, että heistä välitetään ja ollaan huolissaan.

Turvallisuus ja pysyvyys

Aikuisten kohdalla myös pysyvyys mainitaan tärkeänä turvallisuutta luovana asiana. Pysyvyydellä tarkoitetaan sijaishuollon työntekijöiden työssä pysyvyyttä. Kun sijaishuoltoapaikan aikuiset pysyvät työyhteisössä, nuoret kokevat olonsa turvalliseksi. Nuorten turvallisuuden kokemusta haastaa työntekijöiden vaihtuvuus. Alla olevissa otteissa nuoret kuvaavat turvallisuutta tuottavaksi tekijäksi pysyvyyden ja aikuisten tuttuuden:

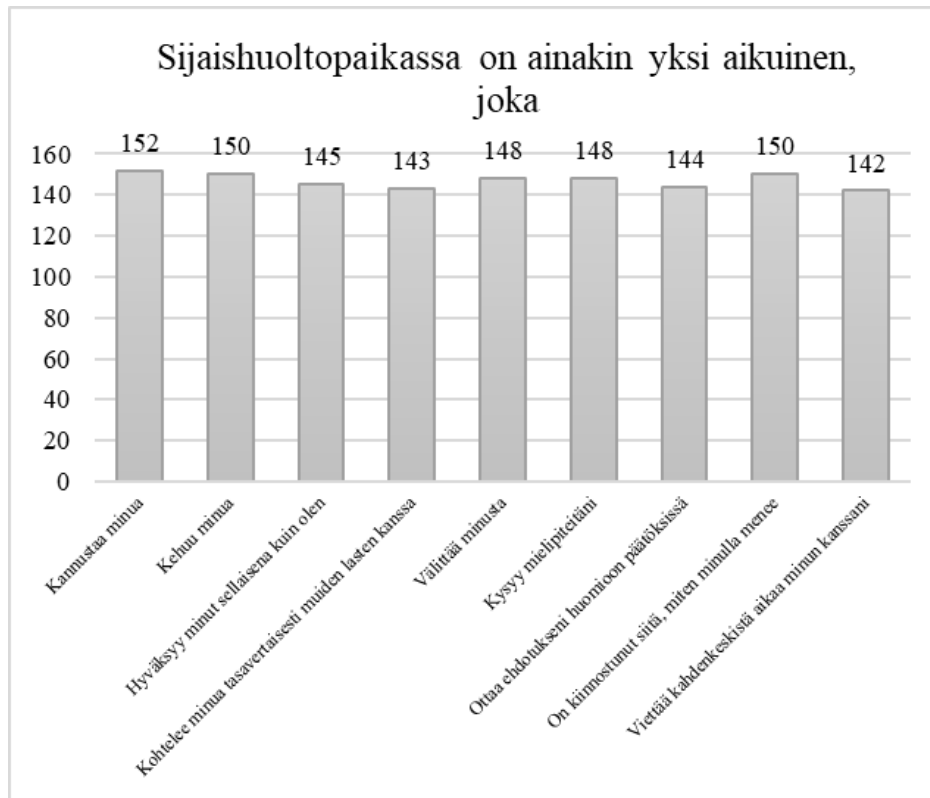
''aika pysyvät ohjaajat (ohjaajat eivät vaihdu.)''.

''tutut ohjaajat''

''tuttu paikka, tutut aikuiset''

Laitokseen sijoituksessa nuorten työntekijät voivat vaihtua hyvinkin nopealla syklillä, mikä ei ole omiaan turvaamaan nuorten turvallisuuden tunnetta. Nuoret kokevat vakituiset, ''tutut'' ja luotettavat ihmissuhteet tärkeiksi, varsinkin, jos nuorella ei omassa biologisessa perheessään ole luotettavaa aikuista (ks. esim. Wood & Selwyn 2017, 27).

Nuorilta kysyttiin tarkemmin sijaishuoltoapaikan aikuisista ja nuoren ja aikuisten välisestä suhteesta (kuvio 6). Nuoren tuli valita paikkansapitävät väitteet. Kysymyksessä kysyttiin, onko nuoren sijaishuoltoapaikassa ainakin yksi aikuinen, joka kannustaa, kehuu, hyväksyy hänet sellaisena, kun on sekä näkee hänet tasavertaisena muihin lapsiin nähden. Näiden lisäksi vaihtoehtoja olivat, että aikuinen välittää hänestä, kysyy hänen mielipiteitään, ottaa hänen ehdotuksensa huomioon päätöksissä, on kiinnostunut nuoren kuulumisista ja viettää kahdenkeskistä aikaa nuoren kanssa.

Kuvio 6. Sijaishuoltopaikassa on ainakin yksi aikuinen, joka...

Eniten nuoret kokevat, että sijaishuoltopaikassa on aikuinen, joka kannustaa häntä (N. 152). Vähiten nuoret kokevat, että sijaishuoltopaikassa on joku aikuinen, joka viettää kahdenkeskistä aikaa hänen kanssaan (N. 142). Kuitenkin valtaosa nuorista on valinnut nämä kaikki vaihtoehdot, eli aikuisten käytökseen nuorta kohtaan näytettiin olevan pääosin melko tyytyväisiä ja nuorilla näyttää olevan sijaishuoltopaikassa ainakin yksi luotettava, läheinen aikuinen.

Aikuisiin liitetyt negatiiviset asiat

Sijaishuoltopaikan aikuisista nousee esiin myös negatiivia asioita sekä kehittämisen kohteita:

''välillä ohjaajien välinpitämättömyys''.

''ei huolehdita paljon''.

''joskus tuntuu että ne ei välitä / tykkää miusta''.

Nuoret nostavat esiin sen, miten tunnetasolla kokevat, että aikuiset suhtautuvat joko nuorten asioihin tai nuoriin itseensä välinpitämättömästi. Lisäksi osa nuorista kokee,

että sijaishuoltopaikan aikuiset eivät huolehdi tai välitä heistä. Tällöin nuorelle saattaa syntyä kokemus, ettei hänestä tykätä. (Ks. esim. Ward ym. 2005, 12.)

Nuori nostaa erityisesti resurssit ja henkilökunnan vähyden esille vastauksessaan:

”Liian vähän henkilökuntaa, vaan 2 aikuista kerrallaan, ei aina tarpeeksi aikaa nuorille”.

Otteessa nousee esiin se, miten resurssien vähyden vuoksi työntekijöillä ei välttämättä ole aikaa aidosti pysähtyä nuorten ja heidän asioidensa äärelle. Aikuisten vähyys voi vaikuttaa myös sijaishuoltopaikan yleiseen turvallisuuteen, jolloin konfliktitilanteissa ei ole välttämättä tarpeeksi aikuisia rauhoittelemassa tilannetta.

Nuoret nostavat myös esiin aikuisten taholta tapahtuvaa epäasiallista kohtelua ja käytöstä nuoria kohtaan:

”sijaisäitini ei halua ymmärtää minua ja purkaa väsymystään minuun.”

”ohjaajat haukkuvat esim lehmäksi, huoraksi, läskiksi tai vahingoksi”.

”Nuorten eriarvoinen kohtelu.”

Nuoret nostavat esiin monia nuorten turvallisuuden negatiivisesti vaikuttavia asioita. Aikuisen ymmärtämättömyys nuoren tilanteesta ja aikuisen väsymyksen ja turhautumisen purkaminen nuoreen saattaa vaikuttaa negatiivisesti aikuisen ja nuoren suhteeseen. Aikuisten taholta nuoriin voi kohdistua myös epäasiallista nimitelyä, kuten toisessa otteessa laitoshuollossa oleva nuori kuvaa, miten ohjaajat haukkuvat häntä hyvin epäasiallisilla termeillä. Viimeisessä otteessa nousee esille epäoikeudenmukainen kohtelu nuoren ja muiden sijaishuoltopaikassa asuvien vertaisten välillä, joka asettaa nuoren eriarvoiseen asemaan muihin perhehuollossa asuviin nuoriin tai lapsiin nähden.

Nuoret nostavat esille myös sijaishuoltopaikan työntekijöiden nuoriin kohdistuvan syytelyn ja asioista valehtelun turvallisuutta vahingoittavaksi tekijäksi:

”Jotkut työntekijät ovat vihaisia tai syyttävät milloin mistäkin asiasta välillä ilman että olen tehnyt mitään, aiheelliset kyllä ymmärrän”.

”perättömät syytökset”.

”valehtelu”.

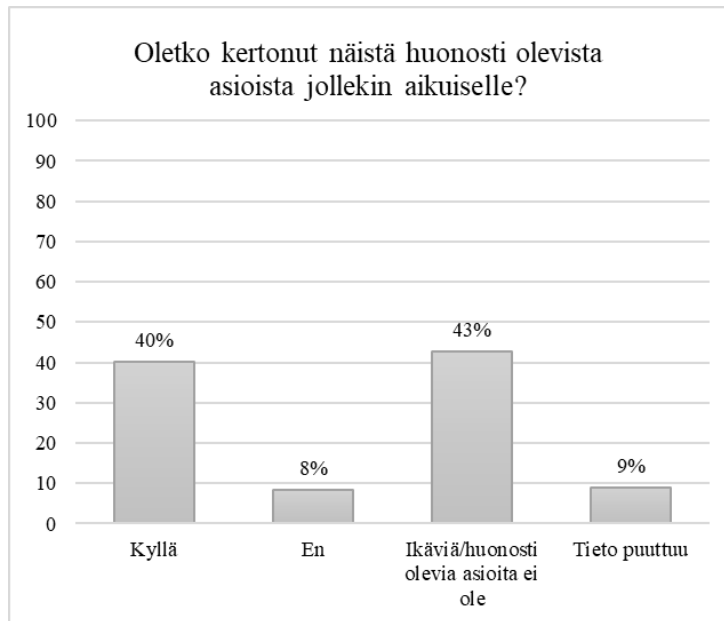
Aikuiset saattavat olla nuoria kohtaan vihaisia tai voivat syytellä heitä. Nuoret eivät kuitenkaan kerro, millaisiin asioihin aikuiset kokevat heidän syyllistyneen. Aikuisten taholta tapahtunut syytely kuvastuu nuorten vastauksissa epäluottamuksena sekä louk-

kauksena nuorta kohtaan. Nuoret nostavat esiin myös esiin aikuisten ja nuorten vastakainasettelun ja eriarvoisen aseman.

Negatiivisista asioista puhuminen aikuisten kanssa

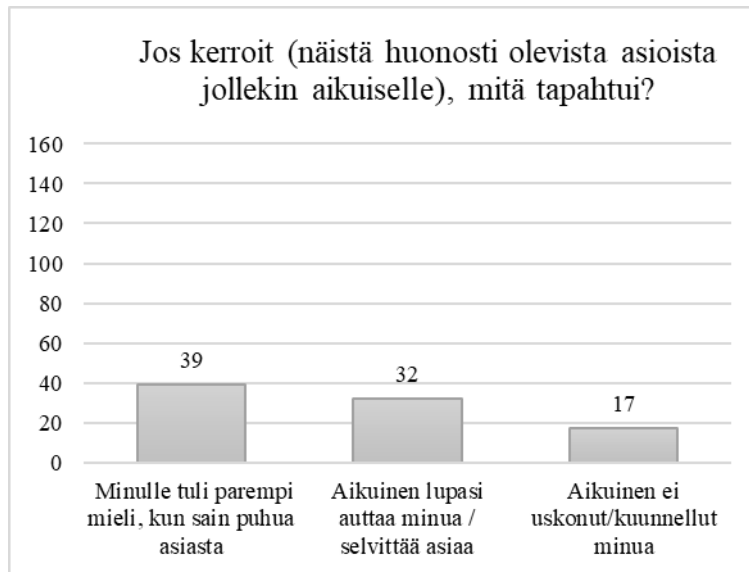
Nuorten tuovat vastauksissaan ilmi sijaishuoltopaikan aikuisiin ja heidän toimintaansa liittyviä negatiivisia asioita. Kuitenkaan vastauksissa ei nouse esiin se, kuinka isoista tai vakavista asioista nuoret kokevat olevan kyse. Koska olemme kaikki yksilöitä, annamme kokemallemme erilaisia merkityksiä ja merkityssuhteita (Latomaa 2008, 17). Nuoret ovat nostaneet näitä asioita ja kokemuksia esiin, sillä he ovat kokeneet ne jollakin tasolla merkityksellisiksi (Perttula 2008, 116, 118–119). Vaikka nuoret ovat nostaneet näitä kokemuksia esiin, se ei kuitenkaan välttämättä tarkoita sitä, että se olisi vaikuttanut nuoren turvallisuuden tunteeseen eikä se suoraan kerro sitä, kuinka paljon se on vaikuttanut nuoren kokemaan turvallisuuden tunteeseen. Kaikki yksilön subjektiiviset kokemukset eivät välttämättä vaikuta hänen koettuun turvallisuuden tunteeseensa, vaikka se jollakin toisella nuorella voi olla merkittävästi turvallisuuteen vaikuttava asia.

Nuorilta kysyttiin (kuvio 7) olivatko he kertoneet näistä sijaishuoltoon liittyvistä huonosti olevista asioista jollekin aikuiselle. Nuorista 40 prosenttia kertoo kertoneensa jollekin aikuiselle kohtaamastaan huonosti olevasta asiasta. Hieman yli 40 prosentin mukaan ikäviä tai huonosti olevia asioita ei sijaishuollossa ole lainkaan, joten heillä ei ollut, mitä kertoa. Vain 8 prosenttia nuorista (N. 13) kertoo, ettei ole kertonut näistä asioista aikuisille lainkaan.

Kuvio 7. Oletko kertonut näistä huonosti olevista asioista jollekin aikuiselle?

Aikuiselle kertomattomuuteen nuorella saattaa vaikuttaa moni eri asia. Nuorilta kysyttiin, mitä tapahtuisi, jos he kertoivat näistä huonosti olevista asioista jollekin aikuiselle (kuvio 8). Kyselyn vastausvaihtoehdot olivat ”Minulle tuli parempi mieli, kun sain puhua asiasta”, ”Aikuinen lupasi auttaa minua/selvittää asiaa” sekä ”Aikuinen ei uskonut/kuunnellut minua”. Lisäksi nuorilla on mahdollisuus myös vastata vaihtoehtoon ”Jotain muuta, mitä?” jolloin heillä on mahdollisuus kertoa asiasta omin sanoin. Nuorella on mahdollisuus valita monta eri vaihtoehtoa. Yhteensä vastauksia näissä kolmessa ensimmäisessä vaihtoehdossa on 88. Suurin osa (N. 72) on vastannut, että heille oli joko tullut parempi mieli kerrottuaan asiasta aikuiselle, tai aikuinen on luvannut auttaa asiassa tai sen selvittämisessä. Kuitenkin osa nuorista (N. 17) on vastannut, ettei aikuinen uskonut tai kuunnellut heitä.

Kuvio 8. Jos kerroit, mitä tapahtui? (Voit valita monta vaihtoehtoa).

Nuorilla on mahdollisuus tarkentaa vastaustaan kokemuksista puhumisesta (N. 15). Nuoret nostavat vastauksissa esille muun muassa kokemuksia, ettei asioille voi tehdä mitään, eivät tiedä, kenelle kertoisivat asiasta sekä aikuisten taholta nousseen tilanteen vähättelyn, kuten alla tulee näkyväksi:

” Jotkut kuuntelevat, jotkut vähättelevät, mutta asiat eivät juurikaan muutu mihinkään suuntaan. ”.

” Asia (kierrettiin) minun näkökulmasta. ”.

” lupasi silti selvittää mutta asia muuttui vaan vähän harvemmaksi mutta toistuu silti välillä. ”.

Osa nuorista toi esille, että aikuinen kuunteli heitä, mutta nuoret kokevat, että aikuinen ei tehnyt asian eteen riittäviä toimia. Tällöin nuorelle syntyy kokemus, että häntä vähätellään. Osa nuorista kokee, että heidän esille nostamaansa asiaa ei otettu vakavasti vaan sitä kierrettiin. Eräs nuori kertoo, että hänelle naurettiin, kun hän nosti esiin asian. Osa nuorista tuo vielä esiin, etteivät ole kertoneet huonosti olevasta asiasta aikuisille. Osa nuorista kertoo, että asiaa oltiin käsitelty sen jälkeen, kun nuori oli nostanut sen esiin, mutta asiaan sillä ei ollut suurta vaikutusta.

5.1.2 VERTAISET

Nuoret nostavat esiin vastauksissa sekä sijaishuoltopaikan muita nuoria, että omia ystäviä ja kavereitaan. Vertaisilla tässä tutkimuksessa tarkoitankin muita nuoren elämässä olevia lapsia ja nuoria, sekä sijaishuoltopaikassa asuvia, että muualla asuvia ystäviä ja kavereita. Myös vertaisista nuoret nostavat esiin positiivisia ja turvallisuutta tukevia asioita, että negatiivisia, turvattomuutta aiheuttavia asioita.

Turvallisuutta luovat vertaiset

Nuoret kuvaavat muiden nuorten käytöksen tukevan heidän turvallisuuttaan, ja heidän olevan esimerkiksi luotettavia tai rauhallisia. Nuoret kuvaavat positiiviseksi kokemukseksi muihin nuoriin tutustumisen ja heihin ystävyysuhteen luomisen.

''En pidä paikasta vaikka olen löytänyt ystäviä''.

''Sijaishuoltopaikassani hyvää on se, että kaverit ovat lähellä''.

Nuori kuvaa otteessa, miten hän ei kokenut sijaishuoltopaikan olevan hänelle muuten sopiva, mutta on kuitenkin saanut sieltä ystäviä. Toiselle nuorelle on taas tärkeää se, miten hänen ystävänsä ovat sijaishuoltopaikassa lähellä häntä.

Turvattomuutta luovat vertaiset

Muihin nuoriin liitetään myös jonkin verran negatiivisia asioita. Muiden nuorten käytökseen ja erityisesti nuorten välisiin tappeluihin tai heidän aiheuttamiinsa yhteydenottoihin nuoret voivat suhtautua negatiivisesti:

''nuorten välinen draama''

''muitten nuorten äänen käyttö''.

Äänen käyttöön ja yhteydenottoon liittyy usein teatraalisuutta, draamaa. Koska nuoria voi olla yhdessä sijaishuoltopaikassa useampia, voi yhteydenottoja myös tulla herkemmin:

''välillä pientä häslinkiä, koska on niin paljon ihmisiä, mutta pieni juttu.''

Otteessa nuori tuo esille sitä, miten kokee sijaishuoltopaikassa olevan ''häslinkiä'' suuren ihmismäärän vuoksi, mutta ei kuitenkaan koe sitä hänelle niin merkityksellisenä asiana. Jotkut nuoret voivat kokea vertaisten väliset yhteydenotot hyvin raskaina ja kuor-

mittavina, kun taas joidenkin nuorten turvallisuuden tunteeseen se ei välttämättä vaikuta juurikaan.

Myös nuorten vaihtuminen nousee esille turvattomuutta aiheuttava tekijänä, kuten alla olevassa otteessa tulee ilmi:

''Nuorten vaihtuminen''.

Nuorten vaihtumisella koetaan olevan vaikutusta nuoren turvallisuuden tunteeseen. Kun sijaishuoltoapaikan muut lapset ja nuoret eivät vaihdu, nuoret kokevat olonsa turvalliseksi.

Sijaishuoltoapaikassa asuvat biologiset lapset voivat aiheuttaa sijoitetuille lapsille kokemuksen eriarvoisuudesta:

'' Se, että perheessä on minun lisäksi biologinen lapsi. Välillä asiat tuntuvat aika epä-reiluilta minun ja hänen välillä. Tuntuu, että joskus sijaisvanhemmat kohtelevat minua huonommin.''

Otteessa biologisen lapsen ja sijoitetun lapsen välillä on vastakkainasettelu, ja nuori kokee, että hän on eriarvoisessa asemassa perheen biologiseen lapseen nähden. Tällöin nuori voi kokea, että hän ei kuulu yhtä paljon perheeseen, kuin perheen biologinen lapsi.

5.1.3 BIOLOGINEN PERHE JA SUKU

Biologinen perhe ja suku koetaan sekä turvallisuutta lisäävänä, että sitä heikentävänä tekijänä. Biologinen perhe näyttäytyy toisaalta nuorille tärkeänä ja tukevana asiana, mutta toisaalta myös ristiriitoja aiheuttavana.

Sijaishuoltoapaikka mahdollistajana

Sijaishuoltoapaikassa nuoret voivat tavata vanhempiaan, kuten alla oleva ote tekee näkyväksi:

''En voi asua äidin tai isän kanssa, mutta pystyn sijaishoitopaikan ansiosta näkemään heitä usein.''

Otteessa nuori kokee, että sijaishuoltoapaikan ansiosta pystyy pitämään vanhempiinsa yhteyttä, vaikkei pysty asumaan heidän kanssaan. Sijaishuollon tavoitteena on ylläpitää

yhteyttä nuoren biologiseen perheeseen ja muihin lapselle läheisiin ja tärkeisiin ihmisiin (LSL 54§).

Jotkut nuoret kertovat, miten ovat tyytymättömiä sijaishuoltopaikkaan tai sen toimintaan:

''koska haluan muutta iskälle kun ei huolehdi paljon''.

Tässä otteessa nuori tuo esiin sen, että kokee isän luona enemmän huolenpitoa kuin nykyisessä sijaishuoltopaikassa, eikä siksi koe nykyistä sijaishuoltopaikkaa itselleen sopivaksi.

Asuinpaikka lähellä perhettä

Moni nuori myös mainitsee tärkeäksi asiaksi sijaishuoltopaikan sijainnin omaan biologiseen perheeseen ja sukulaisiin nähden:

''Minun koko suku on kaupungista X niin on kiva samalla käydä täällä''

''Se on kaukana perheestä''.

Nuoren läheissuhteita turvaa se, jos hänellä on mahdollisuus tavata biologista perhettään ja sukuaan kasvotusten. Sijaishuoltopaikka lähellä nuoren biologista perhettä tai sukua helpottaa heidän tapaamistaan ja suhteiden ylläpitämistä. Jotkut nuoret kokevatkin, että sijaishuoltopaikka on liian kaukana biologisesta perheestä tai suvusta, eikä heillä välttämättä ole tällöin samankaltaisia mahdollisuuksia tavata perhettään, kuin silloin, jos he sijaishuoltopaikka olisi lähempänä perhettä.

Päihteet

Myös päihteiden käyttö ja toisaalta päihteettömyys nousee esiin aineistossa. Nuori nostaa esiin sen, miten kokee aikuisten raittiuden ja tupakoimattomuuden lisäävän hänen omaa turvallisuuden tunnettaan nykyisessä sijaishuoltopaikassa:

''Raittiit ja tupakoimattomat vanhemmat''.

Kodin ulkopuolelle sijoituksen syynä voi joskus olla vanhempien runsas päihteiden käyttö, joka voi omalta osaltaan liittyä vahvasti nuoren kokemaan turvallisuuden tunteeseen. Eräs nuori kokee turvattomuutta siitä, miten hänen isänsä soittaa hänelle puhelimitse ollessaan humalassa eikä myöskään saavu nuoren tapaamiseen:

''jos iskä soittelee päissään ja ei tulla tapaamiseen''.

Nuori tuo esiin otteessa myös sen, miten isä ei välttämättä aina saavu sovittuihin tapaamisiin paikalle. Koska nuori kertoo tässä samassa otteessa myös isän soittelusta humalassa, on mahdollista, ettei isä päihteiden käytön vuoksi pääse tapaamaan nuorta. Tämä voi turhauttaa nuorta ja heikentää hänen luottamustaan biologisiin vanhempiin, kun sovitusta asioista ei pidetä kiinni.

5.2 SIAISHUOLTOPAIKKA

Aineistossa oli sijaishuoltoon liittyvä monivalintakysymys, jossa kysyttiin, millainen tunnelma nykyisessä sijaishuoltoon (sijaiskoti, perhekoti tai laitos) on. Tässä kysymyksessä yhtenä vaihtoehtona oli turvallinen, jonka valtaosa nuorista (N.106) on valinnut. Tämä on yhteensä hieman alle 70 prosenttia kyselyyn vastanneista nuorista. Aiemmin mainittuun, sijaishuoltoon koettuun turvallisuuden tunteeseen liittyvään kysymykseen hieman yli 75 prosenttia nuorista on kokenut sijaishuoltoon turvalliseksi paikaksi. Näiden kysymysten tulokset siis tukevat toisiaan, molempien ollessa noin 70 prosenttia.

Sijaishuoltoon itsessään, siihen liittyvästä psyykkisestä turvallisuudesta, fyysisestä turvallisuudesta, ympäristöstä ja materiaalisesta hyvinvoinnista sekä säännöistä ja rutiineista mainitaan valtaosassa nuorten avoimista vastauksista. Erityisesti nuoret nostavat esiin psyykkisen turvallisuuden ja sen tärkeyden.

5.2.1 PSYKKINEN TURVALLISUUS

Psyykkiseen turvallisuuteen liittyvät ilmapiiri, vuorovaikutus, käytös ja käyttäytyminen (ks. kuvio 3, s.23). Nuorille on tärkeää, että aikuisen käytös on ennustettavaa ja johdonmukaista. Turvallisuutta tukee myös se, että nuori tietää saavansa apua tarvittaessa ja hän pystyy ilmaisemaan myös kielteisiä tunteitaan vapaasti. Psyykkisen turvallisuuden tukemiseksi on tärkeää pitää kiinni rutiineista sekä tiedottaa nuorta tulevista asioista ja tapahtumista. (Hurme & Kyllönen 2014, 29.)

Nuorten avoimissa vastauksissa korostuu psyykkinen turvallisuus ja sen tärkeys. Monet nuoret kertovat, miten on tärkeää, että sijaishuoltoapaikassa pidetään huolta. Monet nuoret kertovat, että tuntevat olonsa hyväksi ja turvalliseksi sijaishuoltoapaikassa:

''ne pitävät minusta huolta''.

''Täällä on hyvä ja turvallinen olo''.

Huolenpito ja siihen liittyvä turvallisuuden tunne näyttäytyvät tärkeänä nuorten vastauksissa. Nuoret tuovat vastauksissa esiin myös tunteen, että asiat tuntuvat nyt oikealta ja he asuvat tällä hetkellä oikeassa paikassa:

''täällä haluan asua.''

Nuoren otteessa nousee esiin tunteen lisäksi halu asua nykyisessä sijaishuoltoapaikassa. Monet nuoret tuovat esiin sitä, että nykyinen sijaishuoltoapaikka on alkanut tuntumaan kodilta ja he ovat asettuneet sinne hyvin:

''Tää tuntuu kodilta mulle''.

''Siellä on mukava olla ja tunnen olevani, kuin kotona''.

''Olen asunut melkein koko elämäni täällä ja he ovat kuin minun perhe''.

''täällä pidetään lasta kuin omanaan''.

Kodinomaisuus ja kodin tuntu nousevat esille monen nuoren vastauksessa. Kodinomaisuuteen liitetään lämpö ja rakkaus sekä huolehtiminen. Nuoret kuvailevat sijaishuoltoapaikkaa myös esimerkiksi luotettavaksi ja rakastavaksi. (Ks. esim. Ward ym. 2005, 12; Fox & Berrick 2007.)

Sijaishuollossa koetaan erityisen tärkeäksi omien mielipiteiden ilmaisemisen ja keskusteluyhteyden sijaishuoltoapaikan aikuisten kanssa:

''Täällä on turvallista, ja saa ilmaista vapaasti tunteensa''.

''saa kertoa jos painaa mieltä ja saa olla oma itsensä''.

''Kaikki kohtelevat toisiaan hyvin, rakastettu olo, voi olla oma itsensä yms''.

''huolenpito, läheisyys sekä voin jutella täällä omista asioista milloin haluan''.

Huolenpito ja omista asioista kertominen sekä tunteiden ilmaisu koetaan nuorten vastauksissa erityisen tärkeänä turvallisuutta lisäävänä asiana. Monelle nuorelle on tärkeää, että kaikkia kohdellaan hyvin ja tasavertaisesti. Myös avun saaminen sijaishuoltoapaikassa koetaan tärkeäksi:

''Tunnen ympäristön hyvin ja jos tulee ongelmia saan apua nopeasti.''

Otteessa nousee esiin myös se, että nuorelle sijaishuoltoapaikan ympäristö ja sen toimintatavat ovat tuttuja, jotka omalta osaltaan lisäävän nuoren turvallisuuden tunnetta.

Nuoret pitävät myös tärkeänä sitä, että heidän harrastuksiaan tuetaan:

''Turvallinen arkirythmi, hyvä paikka, vapaata keskustelua, eli saa sanoa miltä tuntuu. Saan myös hyvää kohtelua ja harrastukseni saavat tukea.''

Harrastaminen ja harrastukset voivat olla monelle nuorelle hyvin tärkeitä asioita, joten niiden tukeminen sijaishuollossa koetaan tärkeäksi.

Nuori tuo esiin hänelle merkityksellisenä asiana sen, että hänelle annettiin vastuuta sijaishuoltoapaikan aikuisten taholta:

''annetaan jonkun verran vastuuta itselle''.

Vastuun antaminen nuorelle luo tunteen siitä, että hän on tärkeä ja häneen luotetaan. Nuoret voivat kokea vastuun jakamisen erityisen tärkeänä, mikäli nuorella itsellään on kokemuksia siitä, että hän on aiemmin tehnyt virheitä, jonka seurauksena hänet on huostaanotettu (Wood & Selwyn 2017, 28). Nuori tuo alla olevassa otteessa esiin sen, että hän kokee, että sijaishuoltoapaikassa tuetaan hänen oikeuksiaan ja etuaan:

''Täällä minusta huolehditaan hyvin ja minun oikeuksia mietitään, että mikä on minulle parasta.''

Nuorelle on tullut sijaishuollossa tunne, että se palvelee hänen etuaan ja hänen oikeuksiaan. Lapsen etu ja sen huomioon ottaminen onkin sijaishuollon tärkeimpiä päämääriä (LSL 4§).

Yhdessä tekeminen muiden sijaishuoltoapaikan nuorten sekä sijaishuoltoapaikan aikuisten kanssa koetaan tärkeäksi. Nuori kokee, että on tärkeää, että sijaishuollossa oppii uusia asioita:

''Koska siellä opetetaan kaikkea erilaista''.

Uusien asioiden oppiminen ja opetteleminen voi olla nuorelle hyvin tärkeää, varsinkin, jos ne liittyvät nuoren itsenäistymiseen. Kodin ulkopuolelle sijoitetuilla nuorilla ei välttämättä ole samalla tavalla omaa perhettä opettamassa kohta itsenäisyyttä ja omatoimisuutta, jolloin sijaishuoltoapaikan rooli itsenäistymisessä ja itsenäiseen elämään opettelussa voi olla keskeisessä osassa. (Ks. esim. Wood & Selwyn 2017, 30.)

Jotkut nuoret vertaavat vastauksissaan nykyistä sijaishuoltopaikkaa sekä aikaa, milloin he asuivat vielä vanhempiensa luona.

''asiat jotka omassa kodissa olivat huonosti, ovat nyt hyvin''.

''se on jos vertaa aikaisempaan''.

Otteissa nuoret kertovat, että kokevat sijaishuoltopaikan paremmaksi paikaksi, kuin oman kotinsa tai aikaisemman asuinpaikkansa. Nuoret kokevat, että kokevat asioiden olevan nyt paremmin, kuin aiemmin. (Ks. esim. Fox & Berrick 2007.)

Jotkut nuoret tuovat myös esiin sen, miten heidän ei nykyään tarvitse pelätä eivätkä he enää altistu väkivallalle:

''Koska täällä minulla on kaikki oikein eikä tarvitse pelätä.''

''ei tarvitse pelätä väkivallasta''.

Nuorten vastauksissa nousee esiin se, että väkivallaton elämä ei välttämättä ole aina ollut heille itsestäänselvyys. Tieto siitä, miten tällä hetkellä ei ole pelkoa väkivallasta, nousee nuorten vastauksissa esiin helpotusta tuovana asiana.

Nuoret tuovat esiin sitä, miten elämä tuntuu sijaishuollossa normaalilta ja tavalliselta:

''yhdessä oleminen ja normaali elämä''

''normaalin tuntuinen elämä''.

Normaalin arjen, rutiinien ja elämän tärkeys välittyy nuorten vastauksissa. Normaali nousee vastauksissa esiin hyvänä ja positiivisena, toivottavana asiana.

Asioiden tekeminen ja nuorten omien sanojen mukaan vapaus näyttäytyy myös tärkeänä monelle nuorelle:

''Saa tehdä asioita vapaasti ja tunnen oloni turvalliseksi''.

Vapaus tehdä ja päättää omista asioista voi tuntua sijoitetuille nuorille erityisen tärkeänä asiana, sillä huostaanottoon ja kodin ulkopuolelle sijoittamiseen he eivät ole välttämättä voineet itse juurikaan vaikuttaa.

Alla olevassa otteessa nuori kokee, että sijaishuoltopaikka on auttanut häntä rauhoittumaan entisestä:

''Koen että se on auttanut minua rauhoittumaan''.

Sijaishuoltopaikan käytännöissä tai toiminnassa on voinut olla jotakin, jonka vuoksi nuori on kokenut, että se on muuttanut häntä rauhallisemmaksi. Nuori tuo esiin, miten

kokee, että paikka on erilainen, kuin muut sijaishuoltopaikat, joissa hän on aiemmin ollut:

”rentoa asua eikä ihmiset täällä ole samanlaisia kuin muissa perhekodeissa”.

Nuoren vastauksesta on tulkittavissa, että aiemmissa perhekodeissa, joissa hän on ollut, on ollut joko tiukemmat säännöt tai hän itse kokee ehkä ilmapiirin nykyisessä perhekodeissa rennompana, kuin mitä se muissa paikoissa on ollut.

Psyykkistä turvallisuutta vaarantavat tekijät

Nuoret tuovat vastauksissaan esiin myös psyykkistä turvallisuutta vaarantavia ja heikentäviä tekijöitä. Esimerkiksi aikuisten taholta noussutta kohtelua ja sijaishuoltopaikan huonoa ilmapiiriä tuodaan esiin turvallisuutta heikentävänä tekijänä:

”huono ilmapiiri”

”kohtelee huonosti”.

Nuorten vastauksissa sijaishuoltopaikan ilmapiiri näyttäytyy tärkeänä, turvallisuutta tukevana tekijänä. Huono ilmapiiri ja sijaishuoltopaikassa koettu huono kohtelu taas koetaan turvallisuutta vaarantavana tekijänä.

Sijaishuoltopaikkaan liitetään myös tunne, ettei se ole hyvä tai oikea paikka tai siellä ei haluta olla:

”Ei tunnu hyvältä tai oikealta”

”En tykkää olla täällä mutta voisi sitä pahemmassakin paikassa minun tilanteessa joutua olemaan, koti on aina paras nuorelle”.

Jälkimmäisessä vastauksessa nuori tuo kuitenkin esiin sen, että paikka ei kuitenkaan ole pahin mahdollinen, missä hän voisi olla ja tuo esiin sen, miten kokee kodin olevan kuitenkin aina paras paikka nuorelle. Nuoren vastauksessa kuitenkin ei tule täysin selväksi, tarkoittaako hän kodilla sijaishuoltopaikkaa vai kotia hänen biologisten vanhempiensa luona.

Joidenkin nuorten vastauksessa tulee esille, etteivät he olleet tyytyväisiä nykyisen sijaishuollon muotoon:

”se että tää on eho puoli”.

”mutta eho puoli ei ole hyvä”.

''Koska olen päihde yksikössä päihneiden takia''.

Eho-puolella nuoret tarkoittavat vastauksissa lastensuojelulain mukaista erityistä moniammatillista hoitoa ja huolenpitoa. Sen aikana nuoren liikkumisvapautta voidaan rajoittaa sen verran, kun se on tilanteen kannalta olennaista, mutta nuorelle ei kuitenkaan tehdä liikkumisvapauden rajoittamispäätöstä. Nuorta voidaan tarvittaessa myös pitää erillään muista nuorista. Tällaiseen rajoitustoimenpiteeseen ryhdytään vain, jos muut toimenpiteet eivät auta ja nuori esimerkiksi karkaa jatkuvasti tai hänellä on päihde- tai rikoskierre. (Saastamoinen 2020, 418, 422.)

Nuoret tuovat myös esiin esimerkiksi luottamuksen puutteen ja ristiriidat sijaishuolto-
paikassa:

''valehtelu & luottamuksen puute''.

''hidas tiedonkulku, perättömät syytökset''.

''Paikassa on paljon vialla, mutta asiat ovat korjattavissa.''

Nuorten vastaukset herättävät huolta sijaishuoltopaikan oloista sekä nuorten kohtelusta siellä. Luottamus sijaishuollossa vaikuttaa nuorten kokemaan turvallisuuden tunteeseen ja luottamuksen puute taas heikentää koettua turvallisuutta.

5.2.2 FYYSINEN TURVALLISUUS, YMPÄRISTÖ JA MATERIAALINEN HYVINVOINTI

Fyysinen turvallisuus

Fyysinen turvallisuus pitää sisällään tilaturvallisuuden sekä fyysisen koskemattomuuden. Tilaturvallisuudella tarkoitetaan esimerkiksi rakennusta ja sen tilaratkaisuja sekä esimerkiksi kalusteita ja niiden sijoitteluja. Fyysinen koskemattomuus pitää sisällään nuoren oman tilan ja sen kunnioittamisen. (Hurme & Kyllönen 2014, 24, 28.)

Fyysiseen koskemattomuuteen ja nuoren omaa tilaan liittyy vahvasti nuoren oma huone, joka tuli monen nuoren vastauksissa esille turvallisuutta lisäävänä asiana. Oma rauha tuotiin myös monessa vastauksessa esille. Lisäksi oman huoneen oven ja mahdollisesti muiden rakennusten ovien lukitsemismahdollisuus nostetaan esiin useammassa vastauksessa:

''lukolliset ovet''.

''huoneen ovessa on lukko (ei ole tällä hetkellä)''.

”lukittava ovi, ehjät ikkunat”.

Viimeisessä vastauksessa nuori tuo esiin myös ehjien ikkunoiden tärkeyden turvallisuuden kannalta, josta voidaan päätellä, ettei se ole välttämättä ollut aina itsestäänselvyys tälle nuorelle. Vastauksessa ei kuitenkaan käy selville, liittääkö nuori rikkinäiset ikkunat aiempaan sijaishuoltopaikkaan vai aikaan, jolloin hän asui biologisten vanhempinsa luona. Kaksi nuorta tuo esiin päinvastoin myös sen, miten on tärkeää, etteivät kaikki paikat ole lukossa:

”ettei kaikki paikat olisi lukittu”.

”Ei ole liian lukittu neljän seinän sisään”.

Otteiden nuoret ovat voineet aiemmin olla sijaishuoltopaikassa, jossa heidän menemisiään on rajoitettu lukitsemalla esimerkiksi tiettyjä ovia tai estämällä nuorta pääsemästä ulos huomaamatta. Tämä voi vaikuttaa näiden nuorten kokemaan vapauden ja itsenäisyyden tunteeseen. Nuori tuo esiin myös sijaishuoltopaikan turvajärjestelmät:

”talossa on kyllä hyvät turvajärjestelmät”.

Otteessa ei käy selville, mitä nuori näillä turvajärjestelmillä tarkoittaa, mutta ne ovat vaikuttaneet kuitenkin hänen turvallisuuden tunteeseensa positiivisesti, sillä hän on halunnut kertoa niistä vastauksessaan.

Oma rauha ja oma tila tuotiin nuorten vastauksissa myös esille:

”Annetaan myös olla rauhassa kun siltä tuntuu.”.

”Sai olla yksin”.

”jos suutun haluaisin enemmän omaa rauhaa”.

Osa nuorista kokee, että omaa tilaa kunnioitetaan ja he saivat aina tarvittaessa rauhaa, mutta jotkut nuoret kokevat, ettei sijaishuoltopaikassa saa heidän kaipaamansa rauhaa ja yksinoloa. Oma rauha ja oma tila liittyvät myös yllä mainittuun fyysiseen koskemattomuuteen ja nuoren oman tilan ja oman rauhan kunnioittamiseen.

Nuori tuo esiin sen, miten hänen turvallisuuden tunteensa järkkyy, kun sijaishuoltopaikan ohjaajat käyvät hänen huoneessaan öisin:

”Kun huoneessa käydään öisin herään siihen ja se on ahdistavaa”.

Nuori tuo tässä otteessa esille, miten hänen huoneessaan käydään hänen ollessaan nukumassa ja miten nuori kokee sen ahdistavana. Otteesta voidaan päätellä, että nuoren

luona käydään luultavasti tarkastamassa, onko nuori omassa huoneessaan nukkumassa. Kuitenkin kuvattu tapahtuma ei kunnioita nuoren omaa tilaa. Toinen nuori toi esiin pahoinpitelyt turvallisuutta vahingoittavana tekijänä:

''satunaiset pahoinpitelyt''.

Nuoren mainitsemat satunnaiset pahoinpitelyt vaikuttavat varmasti merkittävästi nuoren koettuun turvallisuuden tunteeseen. Ne loukkaavat myös merkittävästi nuoren fyysistä koskemattomuutta. Nuori ei tue otteessa kuitenkaan ilmi sitä, mitä nämä pahoinpitelyt ovat ja kenen taholta pahoinpitelyä tapahtuu. Tutkimuksissa on noussut esiin, että Suomessa kodin ulkopuolelle sijoitetut lapset ja nuoret kertovat pienemmästä määrästä väkivaltakokemuksia sijaishuoltopaikan aikuisten taholta kuin kotonaan vanhempansa tai vanhempiensa kanssa asuvat lapset (Ellonen & Pösö 2010). Se ei tietenkään poissulje otteen nuoren kokemusta pahoinpitelyistä.

Materiaalinen hyvinvointi

Oman huoneen lisäksi myös omat henkilökohtaiset tavarat mainittiin avoimissa vastauksissa turvallisuutta lisääväksi asiaksi:

''Omat tavarat''.

Omien tavaroiden lisäksi monet nuoret tuovat esiin myös perustarpeita, kuten ruoan, lämmön, vaatteet ja oman kodin, paikan, jossa asua:

''On koti''.

''minulla on hyvää ruokaa ja vaatteita.''

''siellä on lämmin ja ruokaa aina kun sitä tarvii''.

''lämmitys, huonekalut, ruoka''.

Perustarpeiden korostaminen voi kertoa siitä, että nuorille ei ole välttämättä ollut aina itsestään selvää, että heille on tarjolla ruokaa ja esimerkiksi oma paikka, johon mennä. Nuori tuo esiin vastauksessaan myös rahalliset tulot turvallisuutta lisäävänä tekijänä. Nuorelle voi tulla tunne, että rahallisten tulojen ansiosta hänen mahdollisuutensa tehdä ja harrastaa ovat kasvaneet aiempaan nähden (ks. esim. Ward ym. 2005, 12; Wood & Selwyn 2017, 28).

Ympäristö

Itse sijaishuolto paikka ympäristöineen mainitaan monessa vastauksessa. Sijaishuolto paikan sijaintia pidetään joko hyvänä tai huonona esimerkiksi kouluun tai biologisen perheen tai suvun asuinpaikkaan nähden:

''koulu liian kaukana''.

''tosi pitkä matka himaa 200km ja seuraavaan kauppaan on matkaa 30km''.

''Asuminen maalla luonnonläheisyydessä''.

''tää on keskellä peltoa''.

''rauhallisella paikalla''.

Sijaishuolto paikan elinympäristö ja esimerkiksi pihapiiri ja kunta mainitaan positiivisena asiana joidenkin nuorten vastauksissa. Myös sijaishuolto paikka rakennuksena mainitaan positiivisena asiana.

5.2.3 SIJAISHUOLTO PAIKAN SÄÄNNÖT

Sijaishuolto paikan säännöt koetaan nuorten vastauksissa sekä negatiivisessa että positiivisessa valossa. Sääntöjä tuodaan esille esimerkiksi nukkumaanmeno aikojen, puhelimen käytön sekä harrastusten ja kavereiden näkemisen kontekstissa.

Turvallisuutta luovat säännöt

Osa nuorista kokee sääntöjen lisäävän heidän turvallisuuden tunnettaan, ja he kokevat säännöt sopiviksi heille:

''minulle sopivat säännöt''.

''hyvät säännöt''.

''ei ole juurikaan sääntöjä''.

Hyviksi koetut säännöt näyttäytyvät nuorten vastauksissa lähes säännöttömyytenä tai siten, että sääntöjä on vähän tai ne ovat muutoin nuoren kannalta hänelle sopivia. Toisin sanottuna nuorten vastauksissa hyvät säännöt ovat sellaiset, jotka eivät rajoita nuorta liikaa. Nuoret kertovat säännöissä olevan hyvää esimerkiksi sopimukset puhelimen käyttämisestä sekä harrastuksissa käymisestä:

''saa pitää puhelimen 24/7''.

''Saan käydä harrastuksissa''.

''harrastusten treenaaminen''.

''voi pelata''.

Nuorten vastauksissa siis näyttäytyy erityisen tärkeänä puhelimen käyttömahdollisuus (puhelimen käyttöä ei rajoiteta sijaishuoltopaikassa), mahdollisuus harrastaa sekä pelata. Jotkut nuorista mainitsevat säännöt osittain negatiivisessa valossa, mutta ymmärtävät vastauksessaan kuitenkin niiden noudattamisen tärkeyden:

''ei mikään. Joskus tuntuu että komennetaan, mutta luulen että kuuluu asiaan :)''.

''En ole tottunut sääntöihin ja rajoihin, mutta pyrin noudattamaan kaikkia.''

Jälkimmäisessä vastauksessa tulee esiin se, ettei nuorella välttämättä ole aiemmin ollut samanlaisia sääntöjä, kuin nykyisessä sijaishuoltopaikassa, mutta hän omalla toiminnallaan pyrkii noudattamaan niitä parhaansa mukaan.

Vastustusta herättävät säännöt

Valtaosalle nuorista säännöt näyttäytyvät kuitenkin negatiivisessa valossa (ks. esim. Ward ym. 2005, 12). Sääntöjä voitiin kokea olevan liian paljon tai ne eivät muutoin vaikuttaneet nuorelle sopivilta:

''Koska säännöt ovat minulle liian haastavia tässä paikassa.''

''liian tiukat säännöt''.

''turhat säännöt''.

''ihmisoikeudet viedään''.

Vastustusta voi herättää erityisesti se, jos nuorella on aiemmassa sijaishuoltopaikassa tai biologisessa perheessä ollut vähemmän sääntöjä, kuin nykyisessä sijaishuoltopaikassa.

Monet nuoret kokevat haastavana erityisesti puhelin- ja nukkumaanmenoaikojen noudattamisen:

''puhelimen palautus 21''.

''Puhelin/nukkumaanmeno ajat ovat paljon erilaisempia kuin normi lapsilla.''

''nukkumaan liian aikaisin.''

''Puhelin ajat kun en saa ottaa puhelinta huoneeseen yöksi.''

Otteen nuorille näyttäytyy erityisen tärkeänä tarve itse vaikuttaa puhelimenkäyttöön sekä nukkumaanmenoaikaan. Toisessa otteessa nousee esille myös vastakkainasettelu kotona asuviin nuoriin nähden. Eräs nuori kokee, etteivät sijaishuoltoapaikan säännöt vastaa hänen ikätasoaan:

''liian ''lapsen säännöt''. Esim 19.45 pitää mennä huoneeseen''.

Säännöt koetaan vastauksessa epäoikeudenmukaisina. Puhelin- ja nukkumaanmenoaikojen lisäksi nuoret kokevat esimerkiksi vapaa-aikaan ja kavereiden näkemiseen liittyvien sääntöjen olevan liian tiukkoja:

''ei saa nähdä kavereita.''

''ei ole vapaa-aikaa''.

''ei paljoa itse aikaa''.

''en pidä kotiintuloajoista, liian rajoitettua''.

Nuorten vastauksissa nousee esiin oman ajan ja kavereiden näkemisen tärkeys. Niissä korostuu myös se, miten nuoret kokevat tärkeäksi sen, että he saavat itse päättää, miten viettävät vapaa-aikansa.

5.3 MUUT TURVALLISUUTEEN LIITETYT TEKIJÄT

Muita nuorten mainitsemia turvallisuuteen vaikuttavia tekijöitä, joita en saanut yhdistettyä yllä olevien otsikoiden alle, ovat erityisesti lemmikit. Osa nuorista mainitsee myös lemmikin nimeltä:

''Nimi-koira''.

''kissa''.

''lemmikit''.

''eläimet''.

Lemmikkieläimet näyttäytyvät monen nuoren vastauksessa erityisenä turvallisuutta lisäävänä asiana. Nuoret voivat kokea, että lemmikille voi puhua luottamuksellisesti asioista, eikä lemmikin vastausta tarvitse pelätä (ks. esim. Wood & Selwyn 2017, 28).

Osa nuorista ei koe, että sijaishuollossa ololle olisi ollut alun alkaen tai nykyhetkessä perusteita:

”sijoituksen perusteet eivät ikinä täytyneet”.

”mielestäni minulla ei ole enää kauheasti syytä olla laitoksessa”.

” Niin moni asia, että en saa millään mahdutettua tähän kaikkea. Järjestelmällisesti vikaa, on kuitenkin aikuisia, jotka välittää, mutta järjestelmässä vikaa.”

Nuorten vastauksissa nousee esiin tunne epäoikeudenmukaisuudesta, ja he kyseenalaistavat sijoituksen syitä ja sijoituksen oikeutusta. Otteessa nuori tuo vastauksessa esiin yleisen epäoikeudenmukaisuuden tunteen järjestelmää kohtaan, jolla hän voi tarkoittaa esimerkiksi lastensuojelua tai sen käytäntöjä kokonaisuudessaan. Lisäksi toinen nuori kokee, että asiakirjoissa on kirjoitettu valheellisia tietoja:

”virallisten asiakirjoihin valheellisen tiedon kirjoittaminen”.

Nuoren vastauksessa ei tule ilmi, tarkoittaako hän asiakirjoilla esimerkiksi asiakassuunnitelmia tai huostaanottopäätöksen kirjattuja nuoren huostaanottoon johtaneita syitä.

Jotkut nuoret mainitsevat myös tärkeäksi turvallisuutta lisääväksi asiaksi esimerkiksi musiikin, uskonnon tai nuoren itse. Lisäksi esimerkiksi koulutus mainittiin vastauksissa:

”musiikki”.

”minä”.

”uskovainen perhe”.

”koulu”.

”Koulutus”.

Muut ylempänä luetellut otteet ovat lähinnä yksittäisiltä nuorilta, mutta useampi nuori vastasi, että hän itse on olennainen osa omassa turvallisuuden tunteessaan.

Eräs nuori mainitsee vastauksessaan oman sosiaalityöntekijänsä ja toinen pitää tärkeänä mahdollisuutta jälkihuoltoon:

”Hyvä sosiaalityöntekijä”.

”jälkihuolto”.

Sosiaalityöntekijää ei mainita missään muissa vastauksissa, vaikka kyselylomakkeessa oli myös kysymyksiä sosiaalityöntekijästä ja esimerkiksi sosiaalityöntekijän ja nuoren tapaamisista. Toisaalta ehkä tämän vuoksi vastauksia sosiaalityöntekijään liittyen ei ollut. (Vrt. esim. Wood & Selwyn 2017, 26–27.) Jälkihuolto mainitaan myös yhdessä

vastauksessa. Jälkihuollolla tarkoitetaan lapsen tukemista sijaishuollon tai pitkän avo-
huollon sijoituksen jälkeen kohti itsenäistä elämää ja aikuisuutta, ja siihen liittyy sosiaa-
lihuollon tuki esimerkiksi nuoren asumisen järjestämiseen täysi-ikäisyyden jälkeen (ks.
esim. Rätty 2015, 604). Nuori voi kokea tärkeäksi sen, että myös sijaishuollon päättymi-
sen jälkeen hänellä on mahdollisuus saada apua ja tukea.

6 JOHTOPÄÄTÖKSET

Tutkielmassani hain vastausta siihen, mitä kodin ulkopuolelle sijoitetut nuoret kertovat omasta turvallisuuden tunteestaan sijaishuollossa. Sijaishuoltopaikan tulisi olla lapsille ja nuorille turvallinen kasvuympäristö kehittyä ja kasvaa. Aiempien tutkimusten mukaan 70–80 prosenttia nuorista kokee sijaishuoltopaikan itselleen turvalliseksi paikaksi (ks. esim. Koskinen 2018; Ikonen ym. 2020). Kuitenkin osa kokee sijaishuoltopaikan turvattomaksi paikaksi (ks. esim. Ikonen ym. 2020). Omassa tutkimuksessani hieman alle 80 prosenttia nuorista koki sijaishuoltopaikan aina turvalliseksi, noin 20 prosenttia välillä ja muutama nuori oli vastannut, ettei koe oloaan koskaan turvalliseksi.

Valtaosa turvallisuuteen liitetyistä kokemuksista liittyivät nuoren ihmissuhteisiin tai sijaishuoltopaikkaan. Ihmissuhteissa nuorten kokemukset paikantuivat erityisesti sijaishuoltopaikan aikuisiin, joilla he tarkoittivat joko sijaisvanhempia tai sijaishuoltopaikan ohjaajia. Sijaishuoltopaikan aikuiset näyttäytyivät nuorille sekä turvallisuutta luovina, että turvattomuutta herättävinä. Turvallisuutta loivat työntekijöiden taholta tapahtuva hyvä ja rakastava kohtelu. Nuoret kokivat myös tärkeäksi sen, että aikuisten kanssa pystyi keskustelemaan asioista. Nuoret ovat muissa tutkimuksissa kertoneet, miten olivat saaneet tukea ja apua sijaishuoltopaikan aikuisilta eri elämävaiheissa, hyvinä ja vaikeina aikoina. Sijaishuoltopaikan aikuiset on mielletty tärkeiksi, turvallisuuteen vaikuttavaksi asiaksi. (Wood & Selwyn 2017, 26–27; Rouvinen & Sainio 2019, 54–55.) Nuoret liittyivät sijaishuoltopaikan aikuisiin myös jonkin verran negatiivisia, turvattomuutta aiheuttavia asioita. Osa nuorista koki, ettei heistä välitetä sijaishuollossa eikä heistä huolehdi tarpeeksi (ks. esim. Ward ym. 2005, 12). Sijaishuoltopaikan resurssit sekä henkilökunnan vähyys nostettiin esiin turvattomuutta luovana asiana. Osa nuorista kertoi kokeneensa sijaishuoltopaikan aikuisten taholta epäasiallista kohtelua ja käytöstä.

Nuoret kertoivat myös vertaisiin sekä biologiseen perheeseen ja sukuun liittyviä tekijöitä. Myös aiemmissa tutkimuksissa ihmissuhteet ovat näyttäytyneet sijoitetuille nuorille tärkeänä turvallisuutta tukevana tekijänä (ks. esim. Marttiin & Vanhatalo 2016; Koskinen 2018). Nuoret nostivat esiin positiivisena asiana muihin nuoriin tutustumisen ja ystävyysuhteiden luomisen. Turvattomuutta aiheuttivat esimerkiksi muiden nuorten käyttäytyminen, tappelut ja ristiriidat sekä eriarvoinen kohtelu perheen biologisen lapsen ja nuoren välillä. Nuoret kokivat myös tärkeänä, että pystyivät pitämään yhteyksiä biologiseen perheeseensä siitä huolimatta, ettei nuori enää asu heidän kanssaan. Nuoret

pitivät tärkeänä sitä, että sijaishuoltoipaikka on lähellä perhettä ja sukua, jotta suhteita heihin pystyi ylläpitämään ja nuori pystyi näkemään heitä helposti myös kasvokkain. Perheeseen liitetyt negatiiviset ajatukset liittyivät vanhempien päihteiden käyttöön.

Sijaishuoltoipaikkaan liittyen nuorten vastauksissa nousi esille psyykinen turvallisuus, fyysinen turvallisuus, ympäristö, materiaallinen hyvinvointi sekä sijaishuoltoipaikan säännöt. Psyykkiseen turvallisuuteen liittyy sijaishuoltoipaikan ilmapiiri, siellä tapahtuva vuorovaikutus sekä ihmisten käytös ja käyttäytyminen (ks. kuvio 3, s.23). Nuorille on tärkeää, että aikuisen käytös on ennustettavaa ja johdonmukaista sekä nuori saa ilmaista sijaishuoltoipaikassa myös negatiivisia tunteitaan. Psyykkiseen turvallisuuteen liittyvät myös esimerkiksi rutiinit ja tulevista asioista tiedottaminen (Hurme & Kyllönen 2014, 29). Nuoret kokivat, että sijaishuoltoipaikassa huolehditaan heistä ja he kokevat olonsa siellä hyväksi ja turvalliseksi. Sijaishuoltoipaikka paikantui nuorten kertomuksissa heille oikeaksi paikaksi, jossa he haluavat olla. Sijaishuoltoipaikkaan liitettiin myös esimerkiksi kodinomaisuus (ks. esim. Ward ym. 2005, 12; Fox & Berrick 2007). Myös Laakson (2019, 35–36) tutkimuksessa nuoret ja lapset nostivat esiin erityisesti sijaishuoltoipaikan ilmapiirin turvallisuutta luovana asiana. He kuvasivat ilmapiiriä kannustavaksi ja tukeväksi. Psyykkistä turvallisuutta vaaransivat nuorten kertomuksissa sijaishuoltoipaikan aikuisten taholta koettu huono kohtelu ja syyttely sekä sijaishuoltoipaikan huono ilmapiiri. Jotkut nuoret myös kokivat, että sijaishuoltoipaikka ei tunnu heille hyvältä tai oikealta paikalta asua.

Fyysiseen turvallisuuteen liitettiin tutkielmassa tilaturvallisuus sekä nuorten fyysinen koskemattomuus. Tilaturvallisuus pitää sisällään esimerkiksi rakennuksen ja sen tilaratkaisut ja fyysinen koskemattomuus liittyvät nuoren omaan tilaan ja sen kunnioittamiseen. (Hurme & Kyllönen 2014, 24, 28.) Nuoret nostivat esiin turvallisuuden kannalta erityisen tärkeänä asiana oman huoneen. Oman huoneen lisäksi nuoret mainitsivat vastauksissa myös oman tilan ja oman rauhan tärkeyden. Materiaaliseen hyvinvointiin liitettiin esimerkiksi omat tavarat, oma koti, vaatteet ja lämmitys. Monet nuoret toivat perustarpeina esille esimerkiksi ruoan tärkeyden omaan koettuun hyvinvointiin. Perustarpeiden korostaminen yllätti itseäni tutkijana. Se voi kertoa esimerkiksi siitä, etteivät nuoret kokeneet näitä asioita itsestäänselvyyksinä (ks. esim. Laakso 2019, 73). Sijaishuoltoipaikan ympäristöstä nuoret korostivat pääasiassa sijaishuoltoipaikan sijaintia suhteessa omaan biologiseen perheensä ja sukuunsa. He pitivät tärkeänä sitä, että pystyivät tapaamaan biologisia perheenjäseniään. Sijaishuoltoipaikan ympäristöstä nousi esiin

myös esimerkiksi luonnonläheisyys, pitkä matka kauppaan ja sijaishuoltopaikan rauhallinen sijainti.

Sijaishuoltopaikan säännöt herättivät nuorissa monenlaisia ajatuksia. Sääntöjä kuvattiin turvallisuutta luoviksi ja toisaalta ristiriitoja aiheuttaviksi. Osa nuorista kertoi kokevansa säännöt hyvinä ja heille sopivina. Pääosin säännöt mainittiin kuitenkin negatiivisessa valossa. Nuoret kokivat säännöt liian tiukoiksi tai turhiksi ja heidän ihmisoikeuksiaan rajoittaviksi. Erityisesti puhelimen käyttöön ja nukkumaanmenoaikaan sekä vapaa-aikaan ja kavereiden näkemiseen liittyvät säännöt herättivät vastustusta. Nuoret kokivat tärkeäksi päättää itse, miten viettävät vapaa-aikansa. (Ks. esim. Ward ym. 2005, 12; Laakso 2016, 129.)

Kodin ulkopuolelle sijoitettujen nuorten turvallisuuden tunteen tutkimuksen näkökulmasta tutkimukseni tulokset paikantuivat hyvin lähelle sitä, mitä aiemmissä tutkimuksissa on selvinnyt ja mitä itsekin tutkijana oletin tutkimukselta. Tekemäni tutkimuksen tulokset vahvistavat siis osaltaan sitä tosiasiaa, että osa nuorista kokee turvattomuutta sijaishuollossa, ja näihin turvattomuutta aiheuttaviin tekijöihin pitäisi kiinnittää yhä enemmän huomiota tulevaisuudessa. On tärkeää kiinnittää huomiota myös nuorten mainitsemiin turvallisuutta luoviin tekijöihin, jotta niitä voitaisiin yhä enemmän vahvistaa ja tukea sijaishuollossa. Sosiaalityössä tutkimustulokseni vahvistavat sitä tosiasiaa, että kodin ulkopuolelle sijoitetut nuoret ovat eriarvoisessa asemassa muihin nuoriin nähden. Vaikka he ovat elämässään voineet kokea jo monia heidän turvallisuuden tunteeseensa haitallisesti vaikuttavia asioita, eivät nämä kokemukset välttämättä kaikkien nuorten osalta pääty sijaishuollossa (Laajasalo & Manninen 2020, 118). Kodin ulkopuolelle sijoitetut nuorten turvallisuuteen kiinnittyi erityisesti sijaishuoltopaikan aikuiset, joilla on suuri merkitys sijaishuollossa koettuun turvallisuuden tunteeseen. Yhteiskunnallisesti meidän tulisi kiinnittää enemmän huomiota näiden nuorten tilanteeseen sekä sijaishuoltopaikkojen käytäntöihin ja nuorten kohteluun siellä. Toisaalta on tärkeää huomioida myös sen, että turvallisuuden tunne ei ole yksiselitteinen asia, eikä usein voi sanoa olevansa täysin turvassa tai täysin turvaton. Nuoret voivat kuvata yksittäisen tilanteen pelottavana tai ahdistavana, mutta kuitenkin kuvata sijaishuoltopaikan ilmapiiriä yleisesti turvalliseksi ja rennoksi. (Laakso 2019, 40.)

Aineisto sisälsi myös kysymyksiä siitä, olivatko nuoret kertoneet kohtaamastaan huonosti olevasta asiasta jollekin aikuiselle, joista yksi esimerkki voisi olla nuoren asioista vastaava sosiaalityöntekijä. Nuorilla oli myös lomakkeen täyttämisen jälkeen mahdollis-

ta keskustella sen herättämistä ajatuksista oman sosiaalityöntekijänsä kanssa. Kuitenkaan nuorten kokema turvattomuus tai sijaishuoltopaikan aikuisten epäoikeudenmukainen käytös ei välttämättä tule ilmi nuoren asioista vastaavalle sosiaalityöntekijälle. Nuorille ei välttämättä ole aina selvää, minkälaisista asioista sosiaalityöntekijän kanssa voi puhua. Nuoret voivat myös pelätä sitä, että heidän kertomaansa ei välttämättä oteta toisissaan. Eräs nuori toi toisessa tutkimuksessa esille pelkäävänsä työntekijöiden keskinäistä lojaalisuutta ja sitä, että hänen kokemustaan vähäteltäisiin tai se jopa kiistettäisiin. Nuoret myös pohtivat, onko sosiaalityöntekijälle epäkohdista kertomisesta enemmän haittaa kuin hyötyä. He pelkäsivät, että sosiaalityöntekijä antaa liikaa painoarvoa yksittäisille huonoille kokemuksille, jolloin hyvät kokemukset jäävät huomiotta. (Laakso 2019, 39–40.)

Tutkimuksen luotettavuuden ja kehitysehdotusten kontekstissa mieleeni nousee ainakin muutama ajatus. Ensinnäkin itse analyysissä käyttämäni aineisto ei itsessään tutkinut pelkästään kodin ulkopuolelle sijoitettujen turvallisuutta sijaishuollossa, vaan sillä oli myös monia muita kehittämistehtäviä. Tämän vuoksi esimerkiksi kysymysten muotoilu ei ollut tehty spesifisti vastaamaan omaan tutkimuskysymykseeni. Vaikka analyysini tuo esiin kodin ulkopuolelle sijoitettujen nuorten turvattomuuden ja turvallisuuden aiheita sijaishuollossa, ei kyselylomake tutkinut pelkästään tätä asiaa. Voikin olla, että jos kyselylomake olisi tehty käsittelemään pelkästään turvallisuutta, olisivat myös nuorten vastaukset voineet olla erilaisia tai painottua eri tavoin.

Toinen pohtimani seikka liittyy tutkimustilanteeseen itsessään. Nuorten oli mahdollisuus vastata kyselyyn samalla tapaamisella, jolla he tapasivat omaa asioistaan vastaavaa sosiaalityöntekijää. Koska tilanteessa ei ole ollut mukana ulkopuolisia tutkijoita, voivat ne olla hyvinkin erilaisia. Nuorilla oli myös mahdollisuus pyytää sosiaalityöntekijän apua kyselylomakkeen täyttämiseen. Jäin itse pohtimaan sitä, ovatko nuoret aidosti kokeneet voivansa vastata avoimesti kysymyksiin, kun sosiaalityöntekijä on ollut samassa huoneessa heidän kanssaan nuoren täyttäessä kyselylomaketta. Tietysti jotkut nuoret ovat voineet täyttää lomakkeen täysin omissa rauhassaan, jos sosiaalityöntekijä on esimerkiksi sillä välin poistunut toiseen huoneeseen, mutta siitä emme voi tietenkään sen tarkemmin tietää.

Tutkimusmenetelmäni oli mix methods ja kokemusten tutkimus. Koin monimenetelmäisyyden toimivan tutkimukseni kannalta hyvin, sillä aineistoni sisälsi sekä määrällistä että laadullista aineistoa. Lähestyin aineistoani löyhästi monimenetelmällisesti, joten se

ei määrittänyt tarkkarajaisesti analyysintekoani. Kokemuksen tutkimus toimi hyvin työssäni, jossa lähestyin nuorten kertomuksia kokemusten kautta. Jokaisella aineiston nuorella oli monia erilaisia merkityksiä sijaishuollossa koetusta turvattomuudesta ja turvattomuudesta, jotka paikantuvat heidän aiemmin kokemaansa. Nuoret nostivat esille sellaisia asioita, joita he kokivat merkityksellisiksi ja mainitsemisen arvoiseksi oman turvallisuutensa kannalta. (Dewey 1934/2010, 59.)

Omaa vaikutustani tutkielman tuloksiin ei voi tyystin sivuuttaa. Vaikka olin nostanut nuorten kertomukset ja heidän äänensä analyysini keskiöön, on minulla tutkijana aina vaikutusta siihen, millä tavoin asiat esitin ja miltä analyysi lopullisessa muodossaan näytti. Tutkijana pyrin tietysti objektiivisesti esittämään nuorten mielipiteet ja ajatukset, mutta rooliani tutkijana ja sen vaikutusta tutkimuksen esittämistapaan ei voida koskaan rajata täysin pois. Itse pyrin analysoimaan tuloksia siten, että nostan esiin kaikki suurimmat sieltä nousseet teemat. Vaikka pyrin omalla työlläni tuomaan nuorten äänen kuuluviin, se on tosiasiallisesti vaikeaa, sillä tutkielmassa varmasti korostuvat sellaiset asiat, joita valtaosa nuorista on maininnut. Yksittäiset kokemukset voivat jäädä näin ollen vähemmälle huomiolle. Lopuksi aina on mahdollisuus, etteivät lomakkeeseen vastaajat vastanneet kaikkeen totuudenmukaisesti. Sama haaste on oikeastaan kaikessa ihmistutkimuksessa, eli nuorten vastausten todenperäisyyttä ei voida todentaa. He ovat voineet joko vähätellä tai liioitella tapahtuneita tai kokemuksiaan. Tässä kohtaa jää vain mahdollisuus luottaa nuorten kertomaan, sillä asioiden todenperäisyyttä en pysty itse tutkijana todentamaan.

Turvallisuuden tunteeseen ja sen vahvistamiseen olisi tärkeää kiinnittää enemmän huomiota sijaishuollossa. Työntekijöiden ja perheohjaajien osaamista ja resursseja tulisi vahvistaa, jotta heillä olisi riittävästi aikaa jokaiselle nuorelle sekä keinoja puuttua ja ratkaista haastavat tilanteet. Tällöin voitaisiin vähentää esimerkiksi rajoitustoimenpiteiden käyttöä sekä muita vastaavia rajoituskäytäntöjä. (Ikonen ym. 2020, 38.) Olisi myös ensiarvoisen tärkeää ottaa nämä tutkimuksissa esiin tulleet, sekä nuorten nostamat epäkohdat että turvallisuutta tukevat asiat, sijaishuollon kehittämisen keskiöön. Tutkimuksessani nousi esiin se tosiasia, että jotkut nuoret kokevat turvattomuutta sijaishuollossa. On kuitenkin tärkeää jatkotutkimuksen kannalta tutkia nuorten suosittamia toimenpideehdotuksia ja heidän esiin nostamia asioita, joita sijaishuollossa ja sen käytännöissä voitaisiin parantaa. Sijaishuoltoa kehitettäessä on ensisijaista ottaa kehittämistyöhön mukaan he, joita se ensisijaisesti koskee, eli nuoret itse. Ensiarvoisen tärkeitä ovat myös

nuoren ja sosiaalityöntekijän riittävän säännölliset kahdenkeskiset tapaamiset, jotta nuoret uskaltavat kertoa kokemuksistaan sosiaalityöntekijöille mahdollisimman avoimesti (Laakso 2019, 40).

LÄHTEET

- Aer, Janne (2012) Lastensuojeluoikeus : lapsi- ja perhekohtaisen lastensuojelun oikeudelliset perusteet. Helsinki: Sanoma Pro.
- Alderfer , Clayton (1972) Existence, relatedness and growth. Human needs in organizational settings. New York: Free Press.
- Allardt, Erik (1976) Hyvinvoinnin ulottuvuuksia. Porvoo: WSOY.
- Allardt, Erik (1993) Having, Loving, Being: An Alternative to the Swedish model of Welfare Research. Teoksessa Nussbaum, Martha & Sen, Amartya: The Quality of Life. Oxford University Press. Saatavilla: <https://oxford-universitypressscholarship-com.ezproxy.utu.fi/view/10.1093/0198287976.001.0001/acprof-9780198287971> Viitattu 4.1.2020.
- Bardy, Marjatta & Heino, Tarja (2013) Johdanto. Teoksessa Bardy, Marjatta (toim.) Lastensuojelun ytimissä. Terveiden ja hyvinvoinnin laitos. Tampere: Juvenes Print, 43–47.
- Bardy, Marjatta (2013) III osa: Lastensuojelun ala. Teoksessa Bardy, Marjatta (toim.) Lastensuojelun ytimissä. Terveiden ja hyvinvoinnin laitos. Tampere: Juvenes Print, 71–78.
- Berger, Peter L. & Luckmann, Thomas (1995) Todellisuuden sosiaalinen rakentuminen: tiedonsosiologinen tutkielma. Alkuteos: The Social Construction of Reality (1966). 2. painos. Helsinki: Gaudeamus.
- Berlin, Marie; Vinnerljung, Bo & Hjern, Anders (2011) School performance in primary school and psychosocial problems in young adulthood among care leavers from long term foster care. Children and Youth Services Review 33 (12): 2489–2497.
- Dewey, John (1934) Taide kokemuksena. (suom. 2010) Immonen, Antti & Tuusvuori, Jarkko S. Tampere: Niin & näin.
- Dieren, Wouter van. (1995) Taking Nature Into Account. Toward a Sustainable National Income. A Report to the Club of Rome. New York: Copernicus.
- Ejrnæs, Mette; Ejrnæs, Morten & Frederiksen, Signe (2011) Risk Factors of Entry in Out-of-Home Care: An Empirical Study of Danish Birth Cohorts, 1981-2003. Child Indicators Research 4(1): 21–44.
- Ellonen, Noora & Pösö, Tarja (2010) Lasten väkivaltakokemukset lastensuojelulaitoksissa ja sijaisperheissä. Yhteiskuntapolitiikka 75 (1), 34–44.
- Enroos, Rosi (2016) Lapsen tulo julkiseen kotiin. Huostassaolon ensi vaiheet sijaishuoltopaikkojen toimijoiden näkökulmasta. Teoksessa Enroos, Rosi; Heino, Tarja & Pösö, Tarja (toim.) Huostaanotto. Lastensuojelun vaativin tehtävä. Tampere: Vastapaino, 224–260.
- Eskola, Jari & Suoranta Juha (1998) Johdatus laadulliseen tutkimukseen. Jyväskylä: Gummerus Kirjapaino Oy.
- Fattore, Toby; Mason, Jan & Watson, Elisabeth (2009) When Children are Asked About Their Wellbeing: Towards a Framework for Guidin Policy. Child Indicators Research 2, 55–57.

- Flynn, Robert J.; Tessier, Nicholas G. & Coulombe, Daniel (2013). Placement, protective and risk factors in the educational success of young people in care: Cross-sectional and longitudinal analyses. *European Journal of Social Work*, 16(1), 70–87. Saatavilla: <https://doi-org.ezproxy.utu.fi/10.1080/13691457.2012.722985>. Viitattu 23.5.2021.
- Forsell, Martta; Heino, Tarja & Kuoppala, Tuula (2018) Kodin ulkopuolelle sijoitettujen lasten sijoitusten kestot 2016. Tilastoraportti 9. Helsinki: Terveyden ja hyvinvoinnin laitos.
- Fox, Adair & Berrick, Jill Duer (2007) A Response to No One Ever Asked Us: A Review of Children's Experiences in Out-of-Home Care. *Child Adolesc Soc Work J* 24, 23–51. Saatavilla: <https://doi-org.ezproxy.utu.fi/10.1007/s10560-006-0057-6>. Viitattu 22.5.2021.
- Golding, Kim S. (2014) Hoitava kiintymys - terapeutinen vanhemmuus: käsikirja kasvattajille ja ammattilaisille (suom. Lätti, Elina). Tampere: PT-Kustannus.
- Hakala, Ira; Naskali, Maarit & Pauloff-Hannikainen (2018) ”Uskallanko koskaan olla kenellekään oma itseni?” Nuorten kokemuksia turvattomuudesta ja sen vaikutuksesta hyvinvointiin. Opinnäytetyö, Lahden ammattikorkeakoulu. Saatavilla: <https://www.theseus.fi/handle/10024/144130>. Viitattu 25.2.2021.
- Hakalehto, Suvianna (2018) Lapsioikeuden perusteet. Helsinki: Alma Talent.
- HE (331/2010). Hallituksen esitys eduskunnalle laeiksi lastensuojelulain 50 §:n, perhehoitajalain ja omaishoidon tuesta annetun lain muuttamisesta. Finlex-säädöstietopankki. Saatavilla: <https://www.finlex.fi/fi/esitykset/he/2010/20100331>. Viitattu 11.4.2021.
- Heino, Tarja; Forsell, Martta; Eriksson, Pia; Känkänen, Päivi; Santalahti, Päivi & Tapiola, Mia (2018) Lastensuojelun, lastenpsykiatrian ja nuorisopsykiatrian yhteiset asiakkaat - yhteinen vastuu. Helsinki: Terveyden ja hyvinvoinnin laitos. Saatavilla: <https://www.julkari.fi/handle/10024/137068>. Viitattu 22.5.2021.
- Heino, Tarja; Hyry, Sylvia; Ikäheimo, Salla; Kuronen, Mikko & Rajala, Rika (2016) Lasten kodin ulkopuolelle sijoittamisen syyt, taustat, palvelut ja kustannukset. HuosTa hankkeen (2014–2015) päätulokset. Terveyden ja hyvinvoinnin laitos. Tampere: Juvenes Print.
- Helavirta, Susanna (2011) Lapset hyvinvointitiedon tuottajina. *Acta Universitatis Tamperensis* 1669. Tampere: Tampere University Press.
- Helavirta, Susanna (2016) Lapsen asioista vastaaminen huostaanoton jälkeen sosiaalityöntekijöiden kuvaamana. Teoksessa Enroos, Rosi; Heino, Tarja & Pösö Tarja (toim.) Huostaanotto. Lastensuojelun vaativin tehtävä. Tampere: Vastapaino, 188–223.
- Hoffrén, Jukka & Rättö, Hanna (2011) Hyvinvoinnin mittarit. Teoksessa Saari, Juho (toim.) Hyvinvointi – Suomalaisen yhteiskunnan perusta. Helsinki: Gaudeamus, 219–242.
- Hurme, Kira & Kyllönen, Tarmo (2014) Turvassa! Vahvista lapsen turvallisuuden tunnetta ja varaudu vaaratilanteisiin. Jyväskylä: PS-kustannus.

- Hurtig, Johanna (2003) Lasta suojelemassa. Etnografia lasten paikan rakentumisesta lastensuojelun perhetyön käytännöissä. Rovaniemi: Acta Universitas Lapponiensis 60.
- Hyppänen, Riitta (2013) Esimiesosaaminen: liiketoiminnan menestystekijä. Helsinki: Edita.
- Hämäläinen, Timo (2006) Kohti hyvinvoivaa ja kilpailukykyistä yhteiskuntaa. Kansallisen ennakointiverkoston näkemyksiä Suomen tulevaisuudesta. Helsinki: Sitra.
- Ikonen, Riikka; Eriksson, Pia & Heino, Tarja (2020) Sijoitettujen lasten ja nuorten hyvinvointi ja palvelukokemukset. Työpöytä 35/2020. Helsinki: Terveystieteiden ja hyvinvoinnin laitos. Saatavilla: <https://www.julkari.fi/handle/10024/140595>. Viitattu 7.4.2021.
- Ingelhart, Ronald & Klingemann Hans-Dieter (2000) Genes, Culture, Democracy and Happiness. Teoksessa Diener, Ed & Eunkook M. Suh (toim.) Culture and subjective well-being. Cambridge: MIT Press, 165–184.
- Kalland, Mirjam & Sinkkonen, Jari (2001) Finnish Children in Foster Care: Evaluating the Breakdown of Long-Term Placements. *Child Welfare* 80 (5): 513–527.
- Kalland, Mirjam (2011) Varhaislapsuuden tunnesuhteet ja sijoitettu lapsi. Teoksessa Sinkkonen, Jari & Kalland, Mirjam (toim.) Varhaislapsuuden tunnesuhteet ja niiden suojeleminen. Helsinki: WSOY, 207–216.
- Karhula, Maarit (2019) Monimenetelmällisyys – tietoa toiminnan vaikutuksista ja vaikutusta tuottavista tekijöistä. Teoksessa Haapala, Anu (toim.) Kestävää hyvinvointia kehittämässä 2019. Mikkeli: Kaakkois-suomen ammattikorkeakoulu, 28–33. Saatavilla: <https://www.theseus.fi/handle/10024/268209>. Viitattu 14.5.2021
- Karvonen, Sakari (2019) Koetun hyvinvoinnin tila tunnuslukujen valossa. Teoksessa Kestilä, Laura & Karvonen, Sakari (2019) Suomalaisten hyvinvointi 2018. Helsinki: Terveystieteiden ja hyvinvoinnin laitos, 96–100. Saatavilla: <https://www.julkari.fi/handle/10024/137498>. Viitattu 6.2.2021.
- Kataja, Kati; Ristikari, Tiina; Paananen, Reija; Heino, Tarja & Gissler, Mika (2014) Hyvinvointiongelmien ylisukupolviset jatkumot kodin ulkopuolelle sijoitettujen lasten elämässä. *Yhteiskuntapolitiikka* 79 (1): 38–54.
- Kaufmann, Franz-Xaver (1973) Sicherheit als soziologisches und sozialpolitisches Problem: Untersuchungen zu einer Wertidee hochdifferenzierter Gesellschaften. Neue Folge Nr. 31. Stuttgart: Ferdinand Enke Verlag.
- Kestilä, Laura; Karvonen, Sakari; Parikka, Suvi; Seppänen, Johanna; Haapakorva, Pasi & Sutela, Elina (2019) Nuorten hyvinvoinnin erot. Teoksessa Kestilä, Laura & Karvonen, Sakari: Suomalaisten hyvinvointi 2018. Helsinki: Terveystieteiden ja hyvinvoinnin laitos, 120–142. Saatavilla: <https://www.julkari.fi/handle/10024/137686>. Viitattu 27.11.2020.
- Kestilä, Laura; Paananen, Reija; Väisänen, Antti; Muuri, Anu; Merikukka, Marko; Heino, Tarja & Gissler, Mika (2012) Kodin ulkopuolelle sijoittamisen riskitekijät. Rekisteripohjainen seurantalutkimus Suomessa vuonna 1987 syntyneistä. *Yhteiskuntapolitiikka* 77 (1): 34–52.

- Kivistö, Jaana (2006) "Missä mä olisin muuten?": nuorten kokemukset lastensuojelusta ja muista viranomaispalveluista. Ammatillinen lisensiaatintutkielma, Turun yliopisto.
- Koskinen, Outi (2018) Sijaishuollossa kasvaneiden nuorten aikuisten perheet ja perheelle annetut merkitykset. Pro gradu – tutkielma, Helsingin yliopisto. Saatavilla: <https://helda.helsinki.fi/handle/10138/235911>. Viitattu 25.2.2021.
- Kukkola, Jani (2018) Kokemuksen tutkimuksen metatiede: kokemuksen käsitteen käytön ja kokemuksen ehtojen tutkimus. Teoksessa Toikkanen, Jarkko & Virtanen, Ira (toim.) Kokemuksen tutkimus VI. Kokemuksen käsite ja käyttö. Rovaniemi: Lapland University Press, 41–63.
- Kuula, Arja (2006) Tutkimusetiikka: Aineistojen hankinta, käyttö ja säilytys. Tampere: Vastapaino.
- Känkänen, Päivi (2013) Siirtymät sijaishuollossa – hetkiä ja ikuisuuksia. Teoksessa Bardy, Marjatta (toim.) Lastensuojelun ytimissä. Terveyden ja hyvinvoinnin laitos. Tampere: Juvenes Print, 264–273.
- Kääriälä, Antti & Ristikari, Tiina (2020) Kodin ulkopuolelle sijoitettujen lasten taustat ja aikuisuuden asemat. Teoksessa Kallio, Johanna & Hakovirta, Mia (toim.) Lapsiperheiden köyhyys ja huono-osaisuus. Vastapaino: Tampere, 225–256.
- Kääriälä, Antti; Berlin, Marie; Lausten, Mette; Hiilamo, Heikki & Ristikari, Tiina (2018) Early School Leaving by Children in Out-of-Home Care: A Comparative Study of Three Nordic Countries. *Children and youth services review* 93: 186–195.
- Laajasalo, Taina & Manninen, Marko (2020) Väkivaltaa ja kaltoinkohtelua kokeneiden sijoitettujen nuorten traumakokemukset ja hoito. Teoksessa Heino, Tarja (toim.) Mikä auttaa? Tutkimusperustaiset ja käytännössä toimivat työmenetelmät teininä sijoitettujen lasten hoidossa. Helsinki: PunaMusta Oy, 118–126. Saatavilla: <https://www.julkari.fi/handle/10024/140861>. Viitattu 19.1.2021.
- Laakso, Riitta (2013) Mistä koti huostaanotetulle lapselle? Kunnallisalan kehittämissäätiön Tutkimusjulkaisu-sarjan julkaisu nro 73. Sastamala: Vammalan kirjapaino oy.
- Laakso, Riitta (2016) Huostaanotto ja muutokset lapsen elämässä. Teoksessa Enroos, Rosi; Heino, Tarja & Pösö Tarja (toim.) Huostaanotto. Lastensuojelun vaativin tehtävä. Tampere: Vastapaino, 157–187.
- Laakso, Riitta (2018) Esineet huostaanotettujen lasten muutoissa. Teoksessa Hannele Forsberg & Aino Ritala-Koskinen (toim.) Monen kodin lapset. Lasten monipaikkainen asuminen ja sosiaalityö. Tallinna: Gaudeamus, 103–127.
- Laakso, Riitta (2019) "Ne näki musta" Huostassa olevien lasten hyvinvointi ja sijaishuoltoon liittyvät kokemukset. THL. Helsinki: PunaMusta Oy. Saatavilla: <https://www.julkari.fi/handle/10024/137484>. Viitattu 20.1.2021.
- Laitinen, Merja & Uusitalo, Tuula (2007) Sensitiivisen haastattelututkimuksen eettiset haasteet. *Janus* 15(4), 316–332.
- Laki lapsen huollosta ja tapaamisoikeudesta 8.4.1983/361. Finlex-säädöstietopankki. Saatavilla: <https://www.finlex.fi/fi/laki/ajantasa/1983/19830361#L1P1>. Viitattu 26.11.2020.

- Laki sosiaalihuollon asiakkaan asemasta ja oikeuksista 22.9.2000/812. Finlex-säädöstietopankki. Saatavilla: <https://finlex.fi/fi/laki/ajantasa/2000/20000812#L3P15>. Viitattu 17.5.2021.
- Lastensuojelulaki 417/2007. Finlex-säädöstietopankki. Saatavilla: <http://www.finlex.fi/fi/laki/ajantasa/2007/20070417>. Viitattu 14.5.2021.
- Latomaa, Timo (2008) Ymmärtävä psykologia: Psykologia rekonstruktivisena tieteenä. Teoksessa Perttula, Juha & Latomaa, Timo (toim.) Kokemuksen tutkimus. Merkitystulkinta-ymmärtäminen. Rovaniemi: Lapin yliopistokustannus, 17–88.
- Layard Richard (2005) Happiness: lessons from a new science. London: Allen Lane.
- Lehmann, Stina & Kayed, Nanna S. (2018) Children placed in alternate care in Norway: A review of mental health needs and current official measures to meet them. International Journal of Social Welfare, 27(4), 364–371. Saatavilla: <https://doi.org.ezproxy.utu.fi/10.1111/ijsw.12323>. Viitattu 23.5.2021.
- Luopa, Pauliina; Kivimäki, Hanne; Matikka, Anni; Vilkki, Suvi; Jokela, Jukka; Laukkarinen, Essi & Paananen, Reija (2014) Nuorten hyvinvointi Suomessa 2000–2013. Kouluterveyskyselyn tulokset. Terveiden ja hyvinvoinnin laitos. Tampere: Juvenes print. Saatavilla: <https://www.julkari.fi/handle/10024/116692>. Viitattu 3.2.2021.
- Mannerheimin lastensuojeluliitto (5.3.2021) Lapsen kasvu ja kehitys. Saatavilla: <https://www.mll.fi/vanhemmille/lapsen-kasvu-ja-kehitys/>. Viitattu 18.3.2021.
- Marttiin, Anne & Vanhatalo, Jaana (2016) ELÄMÄNTARINAA RAKENTAMASSA. Näkökulmia sijaishuollossa asuvan lapsen elämäntarinaa. Opinnäytetyö, Mikkelin ammattikorkeakoulu. Saatavilla: <https://www.theseus.fi/handle/10024/127998>. Viitattu 25.2.2021.
- Moore, Tim & McArthur, Morag (2017) “You Feel It in Your Body”: How Australian Children and Young People Think about and Experience Feeling and Being Safe. Children & Society, 31, 206–218. Saatavilla: <https://onlinelibrary-wiley-com.ezproxy.utu.fi/doi/full/10.1111/chso.12183>. Viitattu 25.2.2021.
- Morrow, Virginia (1994) Responsible Children? Aspects of Children’s Work and Employment Outside School in Contemporary UK. Teoksessa Mayall, Berry (toim.) Children's Childhoods : Observed and Experienced. Taylor and Francis, 128–143.
- Niemelä, Pauli (2000) Turvallisuuden käsite ja tarkastelukehikko. Teoksessa Niemelä, Pauli & Lahikainen Anja Riitta (toim.) Inhimillinen turvallisuus. Tampere: Vastapaino, 21–40.
- Opetus- ja kulttuuriministeriö, Kulttuuri-, liikunta- ja nuorisopolitiikan osasto (2011) Lasten hyvinvoinnin kansalliset indikaattorit. Tavoitteena tietoon perustuva lapsipolitiikan johtaminen. Opetus- ja kulttuuriministeriön työryhmämuistioita ja selvityksiä 2011:3. Saatavilla: <https://julkaisut.valtioneuvosto.fi/handle/10024/75502>. Viitattu 6.1.2021.
- Oulasmaa, Petri (1994) Lapsen etu oikeudellisena käsitteenä. Teoksessa Törrönen, Maritta (toim.) Lapsen etu ja viidakon laki. Helsinki: Lastensuojelun keskusliitto, 106–125.
- Paananen, Reija & Gissler, Mika (2014) Hyvinvointi ulottuu sukupolvien yli. Teoksessa Lammi-Taskula, Johanna & Karvonen, Sakari (toim.) Lapsiperheiden hyvinvointi

2014. Helsinki: Terveyden ja hyvinvoinnin laitos, 208–215. Saatavilla: <https://www.julkari.fi/handle/10024/116712> . Viitattu 27.11.2020.
- Pekkarinen, Elina (2015) Näkymättömiksi suojellut lapset. Teoksessa Antti Häkkinen & Mikko Salasuo (toim.) Salattu, hävetty, vaiettu. Miten tutkia piilossa olevia ilmiöitä. Tampere: Vastapaino, 264–300.
- Peltola, Marja & Moisio, Jenni (2017) Ääniä ja äänettömyyttä palvelukentillä. Katsaus lasten ja nuorten palvelukokemuksia koskevaan tietoon. Nuorisotutkimusverkosto/Nuorisotutkimusseura. Verkkojulkaisuja 112. Helsinki.
- Pentti, Veikko (2003) Turvallinen yhteisö – turvattu yksilö. Helsinki: Yliopistopaino.
- Perhehoitolaki 263/2015. Finlex-säädöstietopankki. Saatavilla: <https://www.finlex.fi/fi/laki/alkup/2015/20150263#Pidp446227984>. Viitattu 11.4.2021.
- Perttula, Juha (2008) Kokemus ja kokemuksen tutkimus: Fenomenologisen erityistieteen tieteenteoria. Teoksessa Perttula, Juha & Latomaa, Timo (toim.) Kokemuksen tutkimus. Merkitys-tulkinta-ymmärtäminen. Rovaniemi: Lapin yliopistokustannus, 115–162.
- Porko, Petta; Heino, Tarja & Eriksson, Pia (2018) Selvitys yksityisistä lastensuojelun yksiköistä. Helsinki: Terveyden ja hyvinvoinnin laitos. Saatavilla: <https://www.julkari.fi/handle/10024/136436>. Viitattu 17.5.2021.
- Pösö, Tarja (2007) Lastensuojelun puuttuva tieto. Teoksessa Vuori, Jaana & Nätkin, Ritva (toim.) Perhetyön tieto. Tampere: Vastapaino, 65–82.
- Pösö, Tarja (2016) Johdanto: Mistä puhutaan, kun puhutaan huostaanotosta? Teoksessa Enroos, Rosi; Heino, Tarja & Pösö, Tarja (toim.) Huostaanotto. Lastensuojelun vaativin tehtävä. Tampere: Vastapaino, 7–30.
- Raijas, Anu (2008) Arjen hyvinvointi ja mahdollisuudet sen mittaamiseen. Helsinki: Kuluttajatutkimuskeskus.
- Rouvinen, Mirella & Sainio, Elina (2019) ”VOIKSTE NY V***U HOITAA TYÖNNE!” – Lastenkodissa asuvien lasten kokemuksia laitoshuollon arjesta. Opinnäytetyö, Turun ammattikorkeakoulu. Saatavilla: <https://www.theseus.fi/handle/10024/266312> . Viitattu 6.1.2021.
- Ryan, Richard & Deci, Edward (2001) On happiness and human potentials. A review of research on hedonic and eudaimonic well-being. Annual Review of Psychology. Vol 52, 141–166.
- Räty, Tapio (2015) Lastensuojelulaki: Käytäntö ja soveltaminen. 3. uudistettu painos. Helsinki: Edita Publishing Oy. Print.
- Saari, Juho (2011) Johdanto. Teoksessa Saari, Juho (toim.) Hyvinvointi : suomalaisen yhteiskunnan perusta. Helsinki: Gaudeamus Helsinki University Press, 9–32.
- Saari, Juho (2015) Huono-osaiset: Elämän edellytykset yhteiskunnan pohjalla. Helsinki: Gaudeamus.
- Saari, Juho; Eskelinen, Niko & Björklund, Liisa (2020) Raskas perintö. Ylisukupolvinen huono-osaisuus Suomessa. Helsinki: Gaudeamus.

- Saarikallio-Torp, Miia; Heino, Tarja; Hiilamo, Heikki; Hytti, Helka & Rajavaara, Marketta (2010) Lapset huostassa, vanhemmat ahdingossa. Teoksessa Hämäläinen, Ulla & Kangas, Olli (toim.) Perhepiirissä. Helsinki: Kelan tutkimusosasto, 236–265.
- Saastamoinen, Kati (2008) Lapsen asema sijaishuollossa – Käsikirja arjen toimintaan. Helsinki: Edita Publishing Oy.
- Saastamoinen, Kati (2020) Lapsi sijaishuollossa: yhteydenpidon rajoittaminen ja rajoitustoimenpiteet. Helsinki: Edita Publishing Oy.
- Saikku, Peppi (2018) Hallinnan rajoilla. Monialainen koordinaatio vaikeasti työllistyvien työllistymisen edistämiseksi. Väitöskirja. Helsinki: Helsingin yliopisto. Saatavilla: <https://helda.helsinki.fi/handle/10138/233917>. Viitattu 15.5.2021.
- Salminen, Ari (2011) Mikä kirjallisuuskatsaus? Johdatus kirjallisuuskatsauksen tyypeihin ja hallintotieteellisiin sovelluksiin. Vaasa: Vaasan yliopisto.
- Selwyn, Julie (2015) Children and Young People’s Views on Being in Care. A Literature Review. Hadley Centre for Adoption and Foster Care Studies. University of Bristol. Coram Voice. Saatavilla: <https://www.basw.co.uk/resources/children-and-young-people%E2%80%99s-views-being-care-literature-review>. Viitattu 24.5.2021.
- Sinkkonen, Jari (2015) Mitä tulisi ottaa huomioon lasta sijoitettaessa. Teoksessa Sinkkonen, Jari & Tervonen-Arnkil Kaisa (toim.) Lapsi uusissa oloissa. Tietoa sijaishuollosta ja adoptiosta. Helsinki: Duodecim, 148–164.
- Sosiaali- ja terveysministeriö (2017) Sosiaalihuollon soveltamisopas. Sosiaali- ja terveysministeriön julkaisuja 2017:5. Helsinki. Saatavilla: https://julkaisut.valtioneuvosto.fi/bitstream/handle/10024/80391/05_17_Sosiaalihuoltolain%20soveltamisopas.pdf. Viitattu 18.3.2021.
- Sosiaali- ja terveysministeriö. Aluehallinto. Saatavilla: <https://stm.fi/aluehallinto>. Viitattu 10.4.2021.
- Suomen perustuslaki 11.6.1999/731. Finlex-säädöstietopankki. Saatavilla: <https://www.finlex.fi/fi/laki/ajantasa/1999/19990731>. Viitattu 6.1.2021.
- Terveyden ja hyvinvoinnin laitos (2017) Lastensuojelu. Tilastoraportti 17/2018, 25.5.2018. Suomen virallinen tilasto, Lastensuojelu. THL. Saatavilla: <https://www.julkari.fi/handle/10024/136409>. Viitattu 26.11.2020.
- Terveyden ja hyvinvoinnin laitos (2020a) Lastensuojelu. Tilastoraportti 28/2020, 1.7.2020. Suomen virallinen tilasto, Lastensuojelu. THL. Saatavilla: <https://www.julkari.fi/handle/10024/140215>. Viitattu 26.11.2020.
- Terveyden ja hyvinvoinnin laitos (2020b) Lastensuojelun käsikirja: Toimijat. Viimeksi muokattu 2.6.2020. Saatavilla: <https://thl.fi/fi/web/lastensuojelun-kasikirja/toimijat-tyon-tuki-hallinto/toimijat>. Viitattu 18.3.2021.
- Terveyden ja hyvinvoinnin laitos (2021) Lastensuojelun käsikirja: Lastensuojelun avohuollon tukitoimet. Saatavilla: <https://thl.fi/fi/web/lastensuojelun-kasikirja/tyoprosessi/lastensuojelun-avohuolto/lastensuojelun-avohuollon-tukitoimet>. Viitattu 18.3.2021.
- Tuomi, Jouni & Sarajärvi, Anneli (2018) Laadullinen tutkimus ja sisällönanalyysi. Uudistettu laitos. Helsinki: Kustannusosakeyhtiö Tammi.

- Tutkimuseettinen neuvottelukunta (2009) Humanistisen, yhteiskuntatieteellisen ja käyttäytymistieteellisen tutkimuksen eettiset periaatteet ja ehdotus eettisen ennakoarvioinnin järjestämiseksi. Saatavilla: <https://www.tenk.fi/sites/tenk.fi/files/eettisetperiaatteet.pdf>. Viitattu 17.5.2021.
- Tutkimuseettinen neuvottelukunta (2013) Hyvä tieteellinen käytäntö ja sen loukkausepäilyjen käsitteleminen Suomessa. Helsinki. Saatavilla: https://www.tenk.fi/sites/tenk.fi/files/HTK_ohje_2012.pdf. Viitattu 17.5.2021.
- Valli, Raine (2010) Kyselylomaketutkimus. Teoksessa Aaltola Juhani & Valli, Raine (toim.) Ikkunoita tutkimusmetodeihin I. Metodien valinta ja aineistonkeruu: virikkeitä aloittelevalle tutkijalle. 3. uud. ja täyd. p. Juva: PS-kustannus, 103–127.
- Valvira (2020) Valvira. Viimeksi muokattu 12.6.2020. Saatavilla: <https://www.valvira.fi/valvira>. Viitattu 10.4.2021.
- Vilkkä, Hanna (2007) Tutki ja mittaa. Määrällisen tutkimuksen perusteet. Helsinki: Tammi.
- Vinnerljung, Bo & Sallnäs, Marie (2008) Into adulthood. A follow up study of 718 young people who were placed in out of home care during their teens. *Child and Family Social Work* 2008; 13: 144–155.
- Von Bonsdorff, Monika; Von Bonsdorff, Mikaela & Järvensivu Anu (2019) Tutkimuseettikka yhä tärkeämpää työelämän tutkimuksessa. *Työelämän tutkimus*. Vol 16 (1).
- Vornanen, Riitta (2000) Turvallisuus elämän kysymyksenä. 13 – 17-vuotiaiden nuorten turvallisuus ja turvattomuuden aiheet. Väitöskirja. Kuopio: Kuopion yliopisto.
- Vornanen, Riitta (2001) Lasten hyvinvointi. Teoksessa Törrönen, Maritta (toim.): Lapsuuden hyvinvointi. Yhteiskuntapoliittinen puheenvuoro. Vantaa: Pelastakaa lapset, 20–39.
- Vornanen, Riitta (2010) Nuorten hyvinvointiin turvallisuuden näkökulmaa. Teoksessa Leinonen, Markku (toim.): Puheenvuoroja nuorten hyvinvoinnista Itä-Suomessa. Mikkeli: Itä-Suomen yliopisto, 51–62.
- Ward, Harriet; Skuse, Tricia & Munro Emily R. (2005) The Best of Times, the Worst of Times. *Young People's Views of Care and Accommodation Adoption & fostering* 29, no. 1: 8–17.
- Wood, Marsha & Selwyn, Julie (2017) Looked after children and young people's views on what matters to their subjective well-being. *Adoption & fostering*. 41 (1), 20–34.
- Woodhead, Martin (2001) Psychology and the Cultural Construction of Children's Needs. Teoksessa James, Allison & Prout, Alan (toim.) *Constructing and Reconstructing Childhood*. 2nd edition. London: Falmer Press, 63–84. Saatavilla: <https://doi.org/10.4324/9781315745008>. Viitattu 24.5.2021.